

Monitoring koji vrši civilno društvo

realizacije nacionalne Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji
i Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u

REPUBLICI SRBIJI

u 2012. i 2013. godini

Monitoring koji vrši civilno društvo

realizacije nacionalne Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji
i Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u

REPUBLICI SRBIJI

u 2012. i 2013. godini

Pripremila koalicija civilnog društva koja obuhvata sledeće organizacije

Stalna konferencija romskih udruženja građana – Liga Roma (vodeća organizacija)

YUROM centar, Niš ■ BIBIJA Romski ženski centar ■ Centar za prava manjina ■ Edukativni centar Roma ■ Udruženje romskih studenata

**Centar za
prava manjina**

Autori i autoke

Osman Balić ■ Đurđica Ergić ■ Stevan Nikolić ■ Đokica Jovanović ■ Slavica Vasić

Koordiniran od

strane Sekretarijata Fondacije Dekade inkluzije Roma u saradnji sa programom Making the Most of EU Funds
(Najbolja iskorišćenost fondova EU za potrebe Roma) Fondacija za otvoreno društvo iz Budimpešte

Objavio

Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation
Teréz körút 46.
1066 Budapest, Hungary
www.romadecade.org

Dizajn i prelom: www.foszer-design.com

Lektura: Đurđica Ergić

©2014 Sekretarijat Fondacije Dekade inkluzije Roma

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme biti reprodukovan, memorisan u sistem za pretraživanje ili prenet u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvom bez dozvole Izdavača.

Svi izveštaji o monitoringu koji vrši civilno društvo dostupni su na www.romadecade.org/civilsocietymonitoring

Ovaj izveštaj je pripremila koalicija civilnog društva koju čine sledeće organizacije: Stalna konferencija romskih udruženja građana – Liga Roma (Beograd) – YUROM centar (Niš), BIBIJA Romski ženski centar (Beograd), Centar za prava manjina (Beograd), Edukativni centar Roma (Subotica) i Udruženje romskih studenata (Novi Sad).

Vođa istraživanja koalicije je Nenad Vladislavljev (Udruženje romskih studenata, Novi Sad) a projekat je vodila Sandra Abramović (Centar za prava manjina, Beograd).

Autori i autorke izveštaja su: Osman Balić (YUROM centar), Đurđica Ergić (BIBIJA Romski ženski centar), Stevan Nikolić (Edukativni centar Roma), Đokica Jovanović (Beogradski univerzitet, Filozofski fakultet i Univerzitet iz Novog Pazara) i Slavica Vasić (BIBIJA Romski ženski centar).

Kao istraživači, u projektu su učestvovali: Džanatan Koko i Božidar Jovanović (Liga Roma).

Organizacije koje su imale konsultativnu ulogu tokom izrade izveštaja: Sekretarijat Fondacije Dekade inkluzije Roma, Budimpešta; Departman za javnu politiku centralno-evropskog univerziteta, Budimpešta; Evropski centar za prava Roma, Budimpešta; „Habitat for Humanity“, Romski obrazovni fond. Fondacije koje su se uključile u konsultativni proces su: Fondacija za otvoreno društvo: Program Najbolja iskorišćenost fondova EU za potrebe Roma (Making the Most of EU Funds) i Projekat za zaštitu zdravlja Roma (RHP), Budimpešta.

U periodu 2013–2014. godine Sekretarijat Dekade je podržao izveštaje koalicija civilnog društva u osam zemalja: Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Francuskoj, Nemačkoj, Italiji, Crnoj Gori, Srbiji i Velikoj Britaniji. U pilot godini 2012-oj, podržani su izveštaji sledećih zemalja: Albanije, Bugarske, Republike Češke, Mađarske, Makedonije, Rumunije, Slovačke i Španije.

U ovim izveštajima, koalicije civilnog društva dopunjuju ili dostavljaju alternativne informacije uz izveštaje o napretku Dekade koje su podnele vlade učesnice u Dekadi inkluzije Roma, kao i uz sve izveštaje o sprovođenju nacionalnih strategija za integraciju Roma koje su države članice dostavile Evropskoj komisiji. Svrha ovih izveštaja nije da zamene kvantitativno praćenje i ocenjivanje koje vrše državni organi, već da kanališu lokalno znanje u procese nacionalne i evropske politike i da prikažu stvarni društveni uticaj vladinih mera. Cilj izveštaja koje priprema civilno društvo je da dopune službene podatke, i daju makar približne podatke, ako ne postoje zvanični ili alternativno tumačenje objavljenih podataka.

Koordinator Projekta je Sekretarijat fondacije Dekade inkluzije Roma u saradnji sa programom Fondacije za otvoreno društvo – Najbolja iskorišćenost fondova EU za potrebe Roma (Making the Most of EU Funds). Sredstva za ovaj projekat je obezbedila Kancelarija za romske inicijative Fondacije za otvoreno društvo iz Budimpešte.

SADRŽAJ

Sažetak	7
Preporuke	17
Skraćenice	27
Uvod	29
1. Strukturni zahtevi	31
2. Borba protiv diskriminacije	37
3. Obrazovanje	45
4. Zapošljavanje	53
5. Zdravstvena zaštita	57
6. Stanovanje	65
Literatura	75

SAŽETAK

Republika Srbija je multietničko društvo sa različitim nacionalnim manjinama i etničkim grupama koje čine skoro 17% ukupnog stanovništva Republike Srbije. Prema poslednjem Popisu stanovništva iz 2011,¹ u Srbiji je živelo 147.604 Roma, 2,05% ukupnog stanovništva, što romsku manjinu čini drugom etničkom grupom po veličini u zemlji. Prema nezvaničnim izvorima, procenjuje se da je broj Roma u Srbiji između 250 i 500 hiljada.²

Romi u Srbiji zvanično imaju status nacionalne manjine koji im, barem formalno, garantuje pojedinačna i kolektivna prava u skladu sa Ustavom Srbije, međunarodnim i domaćim standardima koji važe za ljudska i manjinska prava.

Priključivanjem međunarodnoj inicijativi Dekada inkluzije Roma (u daljem tekstu Dekada Roma) u 2005. godini i usvajanjem Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji u aprilu 2009. godine (u daljem tekstu Strategija) dopunjene Akcionim planom za njeno sprovođenje (AP), Republika Srbija je pokazala spremnost da pokrene proces stvaranja uslova za široku i održivu integraciju romskih građana.

Uprkos brojnim naporima Vlade, Romi se i dalje suočavaju sa teškim uslovima života, i dalje su izloženi višestrukim oblicima isključivanja. Oni su i dalje društvena grupa koja je u najvećoj meri izložena diskriminaciji, posebno kad je reč o pristupu socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i adekvatnom stanovanju.³

Ovaj izveštaj o monitoringu je pripremila Stalna konferencija romskih udruženja građana – Liga Roma, koalicija romskih organizacija civilnog društva i romskih aktivista posvećenih praćenju i zagovaranju delotvornog sprovođenja relevantnih zakonskih i političkih akata za poboljšanje položaja Roma u Republici Srbiji.

Ovaj izveštaj o monitoringu koji vrši civilno društvo nema za cilj da zameni bilo koji izveštaj koji je pripremila Vlada Republike Srbije ili njegovo kvantitativno praćenje i ocenjivanje. Umesto toga, njegov cilj je da dopuni, pruži alternativne informacije ili alternativno tumačenje izveštaja koje je predočila Vlada. Izveštaj sadrži pregled najvažnijih dostignuća i prepreka u sprovođenju strateških dokumenata koji se bave politikom usmerenom ka poboljšanju položaja romske zajednice kroz vizuru romskog civilnog društva. Pored toga, izveštaj sadrži ključne preporuke o tome kako da se poboljša sprovođenje nacionalne Strategije za unapređivanje položaja Roma i pratećih akcionih planova. Izveštaj o monitoringu koji vrši civilno društvo uglavnom odražava sprovođenje relevantnih politika tokom 2012. i 2013. godine.

Pripremljen je na osnovu detaljnog obrasca koji je razvio Sekretarijat Fondacije Dekade inkluzije Roma koji sadrži pitanja o četiri prioritetne oblasti (obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje i stanovanje), kao i pitanja o problemima borbe protiv diskriminacije i strukturnim zahtevima za sprovođenje romskih politika na nacionalnom nivou.

Strukturni zahtevi

Od demokratskih promena 2000. godine Republika Srbija je napravila nekoliko važnih koraka ka stvaranju institucionalnih rešenja za uključivanje Roma. Tokom godina, kako su se politički kontekst i političke struk-

1 Republički zavod za statistiku http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162.

2 Vlada Republike Srbije "Strategija za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji", Beograd, 2010, 9.

3 Evropska komisija, Srbija 2013 Izveštaj o napretku, Brisel, oktobar 2013, 36, 47.

ture u zemlji menjali, institucije kojima je povereno sprovođenje politike koja se odnosi na Rome, promenili su ne samo svoj naziv nego i stepen svoje (ne)zavisnosti i moći odlučivanja. Pitanje Roma je visoko kotirano na agendi državne politike, ne samo zbog Dekade uključivanja Roma, već i zbog konstantnog pritiska od strane Evropske unije. Iako možemo da potvrdimo da su interesi Roma u znatnoj meri uključeni u različite nacionalne strateške dokumente, opšti problemi karakteristični za sve ove dokumente su: nerealni ciljevi, nedovoljna, ako ih uopšte ima, budžetska izdvajanja, prekomerno oslanjanje na strane donacije i nedostatak delotvornog mehanizma praćenja i ocenjivanja.

Grupa za unapređivanje položaja Roma i pružanje pomoći migrantima (u daljem tekstu Grupa) formirana je u okviru Sektora za nacionalne manjine, organizacione jedinice unutar Kancelarije za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije (KLJMP). Grupa obavlja sledeće poslove: koordinaciju i saradnju sa resornim ministarstvima sa ciljem pokretanja, razvoja i sprovođenja operativnih mera za sprovođenje Strategije i pratećeg AP; saradnju sa jedinicama lokalne samouprave u cilju implementacije lokalnih akcionih planova za uključivanja Roma, kao i poboljšanje položaja Roma na lokalnom nivou; sprovođenje i praćenje Dekade uključivanja Roma 2005–2015; pružanje pomoći ugroženim migrantima, kao i druge poslove iz delokruga rada. Trenutno, tri osobe zaposlene u Kancelariji su romske nacionalne pripadnosti. KLJMP (i njeni prethodnici)⁴ imali su ključnu ulogu u koordinaciji svim zadacima koji se odnose na pokretanje, razvoj i usvajanje Strategije i pratećeg AP za sprovođenje Strategije za period 2009–2011. godine i, nedavno, revidiranog AP za sprovođenje Strategije za 2012–2014. Mnogi predstavnici i predstavnice romskih organizacija civilnog društva bili su uključeni u savetodavni proces izrade ovih strateških dokumenata.

Savet za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje Dekade uključivanja Roma (u daljem tekstu Savet) je međuministarsko telo zaduženo, između ostalog, za pripremu predloga za stvaranje jedinstvene i koherentne politike unapređivanja položaja romske zajednice i sprovođenje Dekade uključivanja Roma. U junu 2013. godine, Vlada je ponovo osnovala Savet i imenovala narodnog poslanika romske nacionalne pripadnosti za predsednika Saveta. Predstavnici Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine (NSRNM), romskih organizacija civilnog društva, medija i nekih jedinica lokalne samouprave su takođe imenovani za članove Saveta. Nekoliko romskih organizacija civilnog društva kritikovalo je ove promene iz razloga što je većina predstavnika civilnog društva imenovana iz političkih razloga, kao i činjenicu da je predsednik Saveta, budući da je narodni poslanik, nema adekvatan nadzor nad radom nadležnih ministarstava. Zbog prevremenih parlamentarnih izbora u martu 2014. godine i formiranja nove vlade, imenovan je novi sastav Saveta. Savetom sada predsedava ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Vlade Republike Srbije.

U Narodnoj skupštini Republike Srbije tokom legislaturnog perioda 2008–2012. godine, u okviru Odbora za međuetničke odnose, formiran je Pododbor za razmatranje pitanja vezanih za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje Dekade Roma. Tokom legislaturnog perioda 2012–2014, ovaj Pododbor nije ponovo formiran.

Na regionalnom nivou, Sektor za unapređivanje položaja Roma (u daljem tekstu Sektor) deluje u okviru Pokrajinskog sekretarijata za privredu, zapošljavanje i ravnopravnost polova Autonomne Pokrajine Vojvodine (APV). Sektor obavlja poslove koji se odnose na sprovođenje i primenu Strategije i sprovođenje akcionih planova na teritoriji Vojvodine, kao i druge zadatke.

Izvršno veće APV je osnovalo Kancelariju za inkluziju Roma (KIR) kao odvojeni pravni subjekat sa sopstvenim statutom i zadatkom da sprovodi i prati Strategiju i realizuje svoj akcioni plan na teritoriji Pokrajine. Ovom kancelarijom rukovodi direktor koji je romske nacionalnosti, kao i većina zaposlenih u njoj.

Lokalni saveti Roma (LSR) su relativno novi vidovi organizovanja na lokalnom nivou. Postoji nekoliko jedinica lokalne samouprave koje su uspostavile LSR. Izuzetak je Kraljevo, grad u centralnoj Srbiji koji je, u 2014. godini, obrazovao LSR koji se sastoji od 14 članova, predstavnika lokalnih vlasti zaduženih za socijalnu, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje, kao i predstavnika romskih organizacija civilnog društva.

4 Institucija koja se bavi unapređivanjem položaja Roma nekoliko puta je transformisana. Nekada je to bilo Savezno ministarstvo za nacionalne manjine i etničke zajednice, zatim Služba za ljudska i manjinska prava, nakon toga Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, zatim ponovo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu, a sada je to Kancelarija za ljudska i manjinska prava.

U 2013. godini lokalni koordinatori za romska pitanja su postojali u 50 jedinica lokalne samouprave. Međutim, njihov položaj, radni status, opis posla i uslovi odabira nisu pravilno uređeni.⁵ Zaštitnik građana je zaključio da, kao rezultat pomenutih institucionalnih nedostataka – nesigurnog radnog statusa – lokalni koordinatori za romska pitanja često teže da opravdaju očigledan propust, čak i nemar lokalne uprave i pružaoca usluga u ispunjavanju obaveza u vezi sa unapređivanjem položaja Roma i zaštitu njihovih prava. Iako je jačanje i povećanje broja lokalnih koordinatora za romska pitanja jedan od ciljeva zacrtanih u Strategiji i APu za njeno sprovođenje, (odeljak o socijalnoj zaštiti), angažovanje koordinatora i koordinatorki za romska pitanja zavisi isključivo od volje lokalnih vlasti i njihove sposobnosti da prepoznaju važnost njihovog rada.⁶

Nacionalni savet romske nacionalne manjine (NSRNM) izabran je na izborima za nacionalni savet 2010. godine. Uloga NSRNM je da osigura zaštitu i ostvarivanje kolektivnih prava romske nacionalne manjine. NSRNM se sastoji od 35 članova, od kojih je 11 žena, a žena vrši funkciju potpredsednice. NSRNM je bio uključen u sve procese u vezi sa pripremom, usvajanjem i revizijom svih relevantnih dokumenata koji se bave politikom integracije Roma, a njegovi predstavnici učestvuju u radu Saveta za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje Dekade uključivanja Roma.

Jedan od glavnih nedostataka Strategije i pratećeg AP je nedostatak odgovarajućih mehanizama praćenja i ocenjivanja. Postojeći mehanizam je uglavnom ograničen na nabiranje aktivnosti koje sprovodi Vlada i na merenje broja Roma uključenih u ove mere. Izveštaj o napretku Dekade uključivanja Roma koji je pripremila KLJMP ne pruža uvid u uticaj sprovedenih mera i postignut stepen uključivanja Roma i Romkinja. Kancelarija Zaštitnika građana i različite međunarodne organizacije, kao i romsko civilno društvo ukazali su više puta na nedostatak delotvornog mehanizma praćenja.

Ključno koordinaciono telo za sprovođenje Strategije i pratećeg AP je KLJMP. U 2009. godini KLJMP je formirala devet radnih grupa za 13 oblasti koje pokriva Strategija. U sastav ovih radnih grupa, kojima rukovode resorna ministarstva, ušle su i različite agencije, međunarodne organizacije (npr. UNICEF), predstavnici romskih i drugih organizacija civilnog društva. Sa stalnim promenama vlada i neprekidnim obnavljanjem institucija, KLJMP je različito tretirana, a (ionako slabi) mehanizmi ministraske saradnje, postali su još slabiji i postepeno su nestali. Dodatni problem predstavljaju preklapanja nadležnosti ili neadekvatno definisane odgovornosti različitih državnih institucija, što ne samo da ometa efikasnu koordinaciju i sprovođenje politike integracije Roma, već i oslobađa nadležne institucije odgovornosti za izostanak rezultata.

Na osnovu operativnih zaključaka seminara iz 2013. godine „Seminar o društvenom uključivanju: Problemi Roma u Srbiji” u organizaciji Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (SIPRU) i Evropske komisije, zaključeno je da je KLJMP u saradnji sa SIPRU timom zadužena za celokupnu koordinaciju sprovođenja ovih operativnih zaključaka, kao i za pripremu godišnjih javnih izveštaja o postupku sprovođenja Strategije. Pored toga, konstatovano je da će analitički podaci i brojke biti usklađeno prikupljeni i obrađeni, kako bi se brojke konsolidovale, olakšala ciljana istraživanja položaja Roma i svim uključenim stranama, počev od ministarstava i vladinih agencija, predočili dosledni podaci.

Pored nedostatka mehanizma praćenja i ocenjivanja, nedovoljna i usmerena budžetska izdvajanja i dalje su značajan problem. Republika Srbija se u velikoj meri oslanja na strane fondove (donacije, zajmove ili druge finansijske instrumente). Teška ekonomska situacija sa kojom se suočava srpsko društvo i privreda i visoka stopa nezaposlenosti, produbljuju i onako duboku marginalizaciju pojedinih društvenih grupa, uključujući romsku zajednicu, koja je u najtežem položaju. U 2014. godini sprovođenje Strategije nije bilo podržano budžetskim izdavanjima posebno namenjenim Romima.

U ovom trenutku, Srbija je na samom početku pregovora sa EU koji se podudara sa krajem Dekade uključivanja Roma i istekom AP za njeno sprovođenje do kraja 2014. Ove procese Vlada koristi kao priliku da revidira Strategiju u skladu sa, između ostalog, Strategijom Evrope 2020.⁷

5 Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Dekada uključivanja Roma – Izveštaj o napretku za 2013.

6 Ibid. 155.

7 Kancelarija za ljudska i manjinska prava, saopštenje za javnost, 3. jul 2014, dostupno na: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/vesti/885-u-susret-novoj-strategiji-za-unapredivanje-polozaja-roma>.

Borba protiv diskriminacije

Lica koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih – pravno nevidljiva lica – predstavljaju jednu od najugroženijih grupa u Srbiji, budući da neposedovanje dokumenata ometa ili u potpunosti uskraćuje pristup osnovnim ljudskim pravima, kao što je pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, adekvatne uslove života, socijalnu zaštitu i učešće u političkom životu. Procene pokazuju da oko 30.000 ljudi u Srbiji nema lična dokumenta, pri čemu je skoro isključivo reč o Romima, uključujući oko 6.500 „pravno nevidljivih lica“. Zbog pritiska organizacija civilnog društva, Evropske komisije a nakon formalne inicijative Kancelarije Zaštitnika građana početkom 2012. godine, Parlament Republike Srbije je konačno usvojio izmene i dopune Zakona o vanparničnom postupku, avgusta 2012. godine, kojim se reguliše da lica koja nisu upisana u matične knjige rođenih i ne mogu da dokažu datum i mesto svog rođenja na način utvrđen propisima koji uređuju vođenje matičnih knjiga, mogu podneti zahtev sudu za utvrđivanje datuma i mesta rođenja. Pored pomenute inicijative, Zaštitnik građana je takođe podneo amandmane na dva zakona sa ciljem da se pojednostavi izdavanje ličnih dokumenata licima koja ne mogu da prijave svoje privremeno ili trajno boravište; to je problem sa kojim se suočavaju beskućnici i hiljade Roma koji žive u neformalno izgrađenim naseljima. Mada je uspostavljen institucionalni okvir, u praksi i dalje postoje problemi u sprovođenju ovih odredbi i potrebno je da se prati na koji način će ovi propisi funkcionisati u nastupajućem periodu.

Iako poglavlje o borbi protiv diskriminacije u Akcionom planu za sprovođenje Strategije za period 2012–2014. godine pokriva osam strateških ciljeva i 17 mera, samo dve od tih mera se specifično odnose na Rome. U datom periodu broj Roma zaposlenih u državnoj upravi ostao je mali. Pored šestomesečnog programa stažiranja u državnim institucijama ponuđenog mladim Romima, Bošnjacima i Albancima i angažovanja savetnika za uključivanje Roma u pet ministarstava, (obe inicijative su bazirane na projektu) nije bilo drugih održivih programa koji su doveli do zapošljavanja većeg broja Roma u državnoj upravi.

U 2013. godini KLJMP i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti podržali su nekoliko aktivnosti za borbu protiv diskriminacije, pre svega namenjene policajcima. Tokom 2012. i 2013. godine, aktivnosti usmerene na podizanje svesti o značaju integracije Roma u javnosti bile su ograničene na pojedinačne, jednokratne aktivnosti. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti (u daljem tekstu Poverenica) u saradnji sa dve organizacije civilnog društva realizovala je projekat sa ciljem da se podigne svest među romskom zajednicom o tome šta predstavlja diskriminaciju, šta su institucionalni mehanizmi za borbu protiv diskriminacije i da podstakne Rome i Romkinje da podnose pritužbe Poverenici.

U svom izveštaju o napretku iz 2013. godine Evropska komisija (EK) je naglasila da su Romi i dalje najviše diskriminisana grupa, posebno kad je reč o pristupu socijalnoj zaštiti, zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i adekvatnom stanovanju. Oni su i dalje izloženi višestrukim oblicima isključivanja, dok niz socijalnih službi i inicijativa za promovisanje uključivanja Roma i dalje treba da se poboljša. Nisu, međutim, uočeni sistematski i usklađeni naponi da se osude takvi diskriminatorni stavovi i ponašanje među državnim organima i pružiocima usluga. Umesto toga, takve pojave, kada bi bile prijavljene, rešavale su se pojedinačno u nezavisnim institucijama: Poverenica za zaštitu ravnopravnosti ili Zaštitnik građana.

Prema mišljenju Evropske komisije, Srbija danas ima, uglavnom, uspostavljen pravni i institucionalni okvir za borbu protiv diskriminacije koji je značajno osnažen poslednjih godina. Sveobuhvatni pravni okvir za branjuje sve oblike diskriminacije pojedinaca i grupa, u skladu sa propisima EU protiv diskriminacije. Dugo očekivani Zakon o zabrani diskriminacije konačno je donet 2009. godine, a stupio je na snagu januara 2010. Ovaj krovni zakon je dopunjen posebnim zakonima protiv diskriminacije kao što je Zakon o ravnopravnosti polova⁸ i Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom,⁹ kao i eksplicitnim odredbama protiv diskriminacije koje sadrže mnogi drugi zakoni. Krivični zakonik Republike Srbije sankcioniše krivično ponašanje sa diskriminatornim elementom u vidu nekoliko krivičnih dela. U 2012. godini izmenama i dopunama Krivičnog zakonika uveden je motiv krivičnog dela iz mržnje kao otežavajuća okolnost, koju treba uzeti u obzir prilikom izricanja presude ako je zločin počinjen iz mržnje zasnovane na rasi, veroispovesti, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, polu, seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

8 Srbija, *Zakon o ravnopravnosti polova*, Službeni glasnik RS, br. 104/2009.

9 Srbija, *Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom*, Službeni glasnik RS, br. 33/2006.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je centralni, autonomni i nezavisni državni organ specijalizovan za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije. Uprkos zajedničkim naporima Poverenice za zaštitu ravnopravnosti i organizacija civilnog društva da se podigne nivo svesti o odredbama protiv diskriminacije, svest romske zajednice u Srbiji o relevantnim odredbama zakonodavstva protiv diskriminacije i nadležnosti Poverenika i dalje je niska. U 2013. godini samo 5% (34) svih pritužbi koje se odnose na diskriminaciju podneto je od strane Roma. Iako je Poverenica izdala nekoliko važnih preporuka o zabrani diskriminacije Roma u 2012. i 2013. godini i pokrenula prekršajne i parnične sudske postupke, većina ovih aktivnosti je pokrenuta po službenoj dužnosti ili od strane različitih organizacija civilnog društva a u ime Roma, a ne od strane samih Roma. Poverenica je takođe učestvovala u konsultacijama u vezi sa usvajanjem novog AP za sprovođenje Startegije za unapređivanje položaja Roma za period 2012–2014. godina.

Dok je mandat Poverenika za zaštitu ravnopravnosti isključivo sprečavanje diskriminacije i zaštita ravnopravnosti, koja se odnosi i na javne subjekte i na fizička lica, Zaštitnik građana ima širu ulogu nadgledanja da u radu državne uprave i javnih službi ne dođe do kršenja prava građana, vladavine prava i načela dobrog upravljanja. Ne postoje objavljeni podaci o broju primljenih pritužbi od Roma ili u ime Roma, ali nesumnjivo da je institucija Zaštitnika građana imala odlučujuću ulogu u razotkrivanju kršenja građanskih prava Roma i osiguravanja većeg poštovanja ljudskih prava Roma u Srbiji. Zaštitnik građana je takođe detaljno ispitao inicijative za integraciju Roma (ili njihovo nepostojanje) na lokalnom nivou. Zaštitnik građana je takođe pokrenuo projekat sa konkretnim ciljem da pažljivo prati sprovođenje sopstvenih preporuka u vezi sa pitanjima koja se odnose na Rome, upućenim različitim organima (i na lokalnom i na nacionalnom nivou) u cilju identifikovanja i promovisanja najboljih praksi za uključivanje Roma u društvene procese.

Pored Zaštitnika građana na nivou Republike, na nivou Autonomne Pokrajine Vojvodine deluje institucija Pokrajinskog Ombudsmana, koja je dala je suštinski doprinos u praćenju, promovisanju i sprovođenju uključivanja Roma u društvo na teritoriji Vojvodine.

Iako Strategija pokriva 13 različitih tematskih oblasti, problem romske dece nije posebno ciljan. Koordinisane mere koje su preduzeli nacionalni i lokalni organi za zaštitu prava romske dece prevashodno su u domenu vakcinacije, ishrane i upisa u predškolske ustanove i školu. Stopa smrtnosti romske novorođenčadi i dece do pet godina je i dalje dva puta veća od proseka u Srbiji, iako je smanjena za 50% u proteklih 8 godina. Evropska komisija je zapazila da, mada je ukupan broj dece u sistemu institucionalne zaštite dodatno smanjen, romska deca su i dalje veoma zastupljena u državnom sistemu zdravstvene zaštite. Romska deca, pogotovo deca iz romskih naselja, izložena su većem riziku od života u siromaštvu. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je istakla problem široko rasprostranjene nejednakosti romske dece, zaključivši da su romska deca posebno diskriminisana na polju obrazovanja.

Prema svim parametrima, romske žene su posebno ranjiva kategorija stanovništva. Pored teških uslova života, Romkinje manje napreduju u obrazovanju, a stopa prekida školovanja je veća među romskim devojkama u poređenju sa ukupnim stanovništvom i sa romskim dečacima, zbog čega su romske žene često nezaposlene i ekonomski neaktivne. Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZZ) pokazuju da je rodna podela rada i dalje veoma zastupljena unutar romske zajednice. Mada nisu na raspolaganju zvanični i precizni podaci, različiti izvori ukazuju da su Romkinje gotovo u potpunosti isključene iz procesa odlučivanja i političkog života u Srbiji. Uprkos postojećem zakonodavstvu i politici ravnopravnosti polova, mere usmerene ka društvenim grupama koje se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom, kao što su Romkinje, nisu dobile odgovarajuću pažnju i data su im samo ograničena sredstva.

Problem ranih brakova među romskim stanovništvom i nekim drugim manjinama (npr. Vlasima u Istočnoj Srbiji) u velikoj meri je bio zanemaren i zapostavljen od strane institucija. Pored toga, ugovoreni brak, brak maloletnika i prinudni brak se ne shvataju kao oblici rodno zasnovanog nasilja u očima javnosti i u medijima, što nije u skladu sa dokumentima i relevantnim analizama UN. Slično tome, rani brak i običaj „prodaje mlade” retko se (ako uopšte) spominju u strateškim političkim dokumentima Vlade. Organizacije koje pružaju podršku i pomoć žrtvama trgovine ljudima u Srbiji izvestili su u 2011. godini da su romske i druge devojčice poreklom iz Srbije/srpske nacionalnosti ponekad primorane na brak u Nemačkoj ili nekoj drugoj zemlji EU. Međutim, podaci o žrtvama prinudnih brakova (kako ih identifikuju institucije) su oskudni. Istraživački dokazi, kao i iskustvo romskih ženskih organizacija civilnog društva koje rade na terenu u romskim naseljima, pokazuju da rani brakovi i vanbračne zajednice smanjuju obrazovne i profesionalne mogućnosti,

izazivaju ekonomsku zavisnost od muža i njegove porodice i potencijalno izlažu devojke/mlade žene većem riziku od nasilja u porodici i zdravstvenim rizicima povezanim sa ranom trudnoćom.

Interno raseljeni Romi se i dalje suočavaju sa teškoćama prilikom prijave prebivališta, budući da često žive u neformalnim naseljima ili ilegalnim objektima. Kao rezultat toga, oni su isključeni iz zdravstvenog sistema i sistema socijalne zaštite. Problem je značajan, jer pogađa veliki broj dece koja nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti.

Proces vizne liberalizacije započet decembra 2009. godine doveo je do povećanja broja zahteva za azil iz Srbije podnetih u EU, posebno u Švedskoj, Belgiji i Nemačkoj. Kao rezultat toga, EU i mnoge države članice izvršile su pritisak na Srbiju da zaustavi migraciju, što je dovelo do uvođenja nekoliko mera sa ciljem da se spreči da građani napuste svoju matičnu zemlju. Takve mere nesrazmerno su pogodile romske građane, dovodeći često do slučajeva očigledne diskriminacije.

Obrazovanje

Republika Srbija se može pohvaliti veoma dobrim zakonskim okvirom koji favorizuje uključivanje romske dece u obrazovni sistem. Prateći međunarodno priznate standarde, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZoOSOV) pored priznavanja svakom licu prava na obrazovanje, posebno ističe ekonomsku, socijalnu i kulturnu komponentu prava na obrazovanje, koja istovremeno predstavlja bitan preduslov za ostvarivanje i ostalih ljudskih prava i sloboda.

ZoOSOV, kao krovni zakon douniverzitetskog obrazovanja kojim je uređena inkluzivnost obrazovnog sistema, kaže da sva deca imaju jednako pravo na obrazovanje (Član 6),¹⁰ bez diskriminacije ili izdvajanja dece iz marginalizovanih i osetljivih društvenih grupa, kao i dece sa smetnjama u razvoju. Isti zakon propisuje da svako dete, između šest i po i sedam i po godina na početku školske godine, treba da bude upisano u prvi razred osnovne škole. Zakon ustanovljava obavezu škole da upiše svako dete sa područja te škole, ali i sa područja drugih škola, na zahtev roditelja i u skladu sa mogućnostima škole. Nije striktno navedeno da dete, odnosno roditelji deteta moraju da imaju prebivalište ili boravište na području škole. Štaviše, zakon predviđa za decu iz osetljivih društvenih grupa mogućnost upisa u školu i bez dokaza o boravištu roditelja, ali i druge dokumentacije koja se inače zahteva pri upisu u školu.

Prema Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju¹¹ prilikom upisa dece u državnu predškolsku ustanovu daje se prioritet deci iz osetljivih grupa (članovi 13 i 14). Takođe, ta deca, kao i deca stranih državljana i deca bez državljanstva, izbeglice ili raseljena lica, mogu da se upišu u predškolsku ustanovu, čak i kada nemaju dokaze o boravištu i druga lična dokumenta. Pravo na obrazovanje je jedno od izuzetaka, jer može da se ostvaruje bez prilaganja ijednog dokumenta. Država omogućava pristup obrazovnom sistemu, kako bi se upisala romska deca i omogućava im da krenu u školu bez prilaganja dokaza o boravištu ili ličnih dokumenata, ali roditelji su u obavezi da prikupe sve potrebna dokumenta do kraja školovanja, inače dete neće dobiti diplomu.

Pravo na obrazovanje nacionalnih manjina uređuje Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina koji utvrđuje pravo na predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje i vaspitanje na maternjem jeziku i školovanje odgovarajućeg nastavnog kadra. Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina utvrđuje prava Saveta kao predstavnika nacionalne manjine u odnosu na različite oblasti, među kojima je i obrazovanje. Strategiju za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji usvojila je Vlada Republike Srbije 2009. godine. Akcioni plan za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma, oblast obrazovanje, propisuje mere koje treba sprovesti kako bi se ostvarila četiri postavljena cilja:

10 Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.pdf.

11 Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju. http://www.srpss.org.rs/zakon_o_predskolskom_vaspitanju_i_obrazovanju.pdf.

1. Uključivanje Roma u obrazovni sistem i obezbeđivanje kontinuiteta u obrazovanju.
2. Obezbeđivanje kvaliteta obrazovanja.
3. Uvažavanje različitosti i razvijanje multikulturalnih vrednosti.
4. Negovanje kulturnog identiteta.

Ovaj dokument je značajan za postizanje unapređenja položaja romske populacije, a najslabija karika Akcionog plana su indikatori koji su nemerljivi, kao i nepostojanje efikasnog sistema praćenja i procene efekata realizovanih mera. Jedna od mera koja ima značajnog uspeha i koja se prati jeste afirmativna mera upisa srednjoškola i studenata. Međutim ovom merom se postiže samo povećan broj upisane dece, ali se ne prati kvalitet koji se postiže tom afirmativnom merom.

Kao pomoć deci u savladavanju gradiva u obrazovni sistem je uvedena pozicija pedagoškog asistenta/kinje (Član 117),¹² koji za zadatak ima da pruža pomoć i dodatnu podršku deci i učenicima u skladu sa njihovim potrebama i pomoć nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima u cilju unapređivanja njihovog rada sa decom i učenicima kojima je potrebna dodatna obrazovna podrška. U svom radu ostvaruje saradnju sa roditeljima, odnosno starateljima, a zajedno sa direktorom saraduje i sa nadležnim ustanovama, organizacijama, udruženjima i jedinicama lokalne samouprave. Pedagoški asistent/kinja pruža pomoć i dodatnu podršku deci i učenicima. Srbija je prva zemlja u regionu u kojoj su pedagoški asistenti sastavni deo obrazovnog sistema i gde program pedagoškog asistenta funkcioniše u praksi. Pri upisu u srednje škole i fakultete, pripadnici romske zajednice imaju mogućnost da koriste „afirmativne mere“. Na teritoriji Vojvodine se od 1996. godine realizuje izborni predmet „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture Roma“. Ovaj predmet je ove godine pohađalo 1002 učenika. Očekuje se da će u narednom periodu ovaj predmet biti dostupan svoj romskoj decu u Srbiji.

Pozitivne mere, uključujući i odredbe o stipendijama i mentorskoj podršci za romske učenike i učenice srednjih škola, povećale su broj upisa Roma i Romkinja na tercijarni nivo.

I pored odlične zakonske regulative na terenu se susrećemo sa problemima:

- Još uvek postoje primeri sprovođenja segregacije romske dece.¹³
- Pedagoški asistenti ne mogu da dobiju stalno zaposlenje. Svake godine obnavljaju ugovore
- Nisu definisani standardi za koji broj dece kojima je potrebna pomoć se angažuje jedan pedagoški asistent.
- U obrazovnim ustanovama je potreban veći broj PA.
- Zapaža se smanjenje prisustva romske dece u „specijalnim školama“, ali je ono i dalje u većem procentu.

Da bi se ovi problemi prevazišli potrebno je:

- razviti set bazičnih indikatora za praćenje obuhvata i napretka u obrazovanju učenika romske etničke pripadnosti i redovno na godišnjem nivou prikupljati podatke;
- prosvetni savetnici zaduženi za uključivanje Roma treba redovno da prate rezultate škola i predlažu mere za unapređivanje ovog aspekta rada škole i
- u timove za praćenje stanja na terenu uključiti predstavnike RNVO.

Zapošljavanje

Pravo na rad jedno je od osnovnih ljudskih prava čije je ostvarenje važan uslov za realizaciju drugih ljudskih prava, kao i za potpuni razvitak i ostvarenje ličnosti. Iako je pravo na rad zagarantovano, to ne znači da država ima obavezu da obezbedi svim licima radna mesta koja žele. Država je, međutim, u obavezi da preduzme sve potrebne mere kako bi se postigla puna zaposlenost.

12 Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.pdf.

13 Novine Politika, urednik Katarina Đorđević, objavljeno 15. juna 2012, <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Romski-djaci-vec-pet-godina-idu-u-izdvojena-odeljenja.lt.html>.

Jedan od najvećih i najtežih problema sa kojima Republika Srbija treba da se izbori jeste upravo nezaposlenost. Stopa nezaposlenosti u Srbiji je izuzetno visoka. Među najugroženijim grupama stanovništva u pogledu mogućnosti nalaženja zaposlenja jeste stanovništvo romske nacionalne pripadnosti. S obzirom na to da je Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ) tek u junu 2009. godine prvi put uspostavila evidenciju prijavljenih Roma i Romkinja, ali i na činjenicu da Romi često uopšte i ne pokušavaju da uz posredovanje NSZ nađu zaposlenje, kao i da su mnogi od onih koji su bili prijavljeni izgubili veru da će se zaposliti pa se nisu više redovno javljali kod NSZ, te su brisani iz evidencije – ne postoje zvanični i pouzdani statistički podaci o broju nezaposlenih Roma i Romkinja. Svi raspoloživi podaci pokazuju da je stopa nezaposlenosti među romskom zajednicom mnogo viša nego kod ostalog stanovništva. Procenjuje se da stopa nezaposlenosti među Romima starosti između 15 i 64 godine iznosi 49%, a među pripadnicima neromske populacije 27%.

Situacija je još teža kada su u pitanju Romi raseljeni sa Kosova. Oni mahom žive u neformalnim naseljima ili nepriznatim kolektivnim centrima u kojima nije moguće prijaviti boravište, niti prebivalište i izuzetno im je komplikovan pristup osnovnim dokumentima koji su uslov za zasnivanje radnog odnosa.

Mere za unapređivanje zapošljavanja Roma i Romkinja, u smislu zabrane diskriminacije prilikom zapošljavanja, kao i zabrane svih diskriminatornih postupaka na tržištu rada koji pogađaju pripadnike romske zajednice, i mere afirmativne akcije usmerene ka poslodavcima, ne daju očekivane rezultate. Nema namenskih budžetskih sredstava niti akcija lokalnih vlasti na preduzimanju posebnih mera u cilju promovisanja zapošljavanja Roma u organima lokalne samouprave, državnoj upravi, kao i u privatnim firmama. Nadležna ministarstva treba da usvoje i sprovedu, kad god je to moguće, na državnom ili lokalnom nivou, posebne mere u korist Roma i Romkinja prilikom zapošljavanja, kao što su izvođenje javnih radova i ostale aktivnosti ili posebne mere za obuku Roma za različite stručne spreme i profesije.

Da bi se unapredila situacija na tržištu rada, Vlada Republike Srbije je usvojila Nacionalnu strategiju za zapošljavanje za period 2011–2020. Ovaj dokument je zasnovan i usklađen sa Evropskom strategijom 2020. Nacionalni ciljevi su usklađeni sa ciljem Evropske unije: puna zaposlenost, visok kvalitet i produktivnost rada, socijalna uključenost svih sektora društva na tržištu rada. Pored ostalih, kao prioritetni zadaci, zacrtani su borba protiv diskriminacije posebno osetljivih društvenih grupa i značajno smanjenje neformalnog rada. Kao jednu od grupa koja je posebno izložena diskriminaciji pri zapošljavanju, Nacionalna strategija zapošljavanja prepoznaje romsku nacionalnu manjinu (druge dve grupe su osobe sa invaliditetom i interno raseljena lica sa Kosova) kao jedan od prioriteta.

Zdravstvena zaštita

Brojni izveštaji skreću pažnju na činjenicu da je zdravstveni status romske zajednice daleko ispod evropskog društvenog proseka: životni vek je deset godina kraći od proseka opšte populacije; sa mnogo kraćim životnim vekom romskih žena u odnosu na muškarce u romskoj zajednici i opšte žensku populaciju; veća stopa smrtnosti dece; veća učestalost bolesti povezanih sa uslovima života; nedostatak vakcinacije i adekvatne ishrane romske dece su dodatni faktori koji čine zdravstvenu situaciju romske populacije zabrinjavajućom.

Efikasnost društvenog uključivanja i integracije Roma u srpsko društvo treba da se razmotri kroz pristup visoko kvalitetnim i pristupačnim uslugama zdravstvene zaštite. Zbog neposredovanja ličnih isprava i prijavljenog boravišta ili prebivališta, mnogi Romi nemaju ili imaju ograničen pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti. IRL sa Kosova, stanovnici neformalnih naselja i sirotinjskih četvrti, sezonski radnici i romske porodice deportovane iz zemalja Evrope u skladu sa Sporazumom o readmisiji nalaze se u posebno osetljivom položaju. Najčešće prepreke u pristupu uslugama zdravstvene zaštite odnose se na administrativne prepreke, nedostatak poverenja u institucije, siromaštvo i diskriminaciju. U romskoj zajednici, trudnice i deca su posebno osetljivi iako su u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti definisani kao posebno zaštićena kategorija.

Zbog uvođenja afirmativnih mera i otklanjanja administrativnih problema koji su se javljali u praksi tokom sprovođenja ovih mera, postepeno je porastao broj Roma i Romkinja sa zdravstvenim osiguranjem.

Zapošljavanjem romskih zdravstvenih medijatorke, primarne (lokalne) zdravstvene ustanove su postale pristupačnije za romsku zajednicu nego što su bile pre pet godina. Ipak, pristup sekundarj i terciarnj zdravstvenj zašti i (tj. bolnicama i klinikama) i dalje je ograničen. Iskustvo i istraživanja pokazuju da, osim lekova koji su u potpunosti pokriveni zdravstvenim osiguranjem, većina Roma ne može da priušti banjsko lečenje ili lekove koji nisu na pozitivnoj listi. Nekoliko projekata se bavilo promocijom vakcinacije odraslih sakupljača sekundarnih sirovina, a rezultati ovih projekata su doprineli podizanju svesti o opasnosti koje nosi njihov rad i potrebi za najboljom mogućom i adekvatnom zdravstvenom zaštitom. Pristup stomatološkim uslugama i dalje je nizak.

Postoje navodi o diskriminaciji Roma i Romkinja u sistemu zdravstvene zaštite, ali o tome ima nedovoljno izveštaja zbog nemogućnosti da se ponekad identifikuje diskriminacija, zbog nedostatka informacija o tome koga izveštavati i kako, kao i zbog nedostatka poverenja u institucije.

Stanovanje

Stanovanje Roma je i dalje jedno od najviše zanemarenih problema. Postoji bitna razlika u uslovima stanovanja Roma od ostalog stanovništva u Srbiji. Mnoga neformalna naselja su bila izložena masovnim, prinudnim iseljenjima. Ova naselja su takođe naseljena Romima koji su se vratili u Srbiju u skladu sa Sporazumom o redmisiji, kao i IRL koja nisu bila smeštena u kolektivnim centrima i nisu dobijala pomoć od države. Najozbiljniji problem, koji odražava politički stav političke elite u Srbiji jeste izbegavanje legalizacije nekoliko stotina romskih naselja koje postoje preko 50 godina. Socijalni stambeni kapaciteti su veoma ograničeni u Srbiji i čine manje od 2% stambenog fonda. Neke opštine nemaju nikakve objekte za socijalno stanovanje. U onim opštinama koje imaju takve kapacitete, oni često nisu dostupni Romima.

Jedva da je bilo konkretnih mera od strane ministarstva zaduženog za građevinu i urbanističko planiranje u pogledu poboljšanja uslova stanovanja Roma. Samo su tri opštine ispunile administrativne zahteve za legalizaciju postojećih romskih naselja. Organi lokalne samouprave su se tek sporadično priključivali inicijativi Dekade Roma, a njihovo aktivno učešće u sprovođenju ovih inicijativa je bilo ograničeno. U skladu sa istraživanjima koja je sprovela Liga Roma u 20 opština/gradova, može se zaključiti da jedinice lokalne samouprave nisu dobro pripremljene za učešće u programima čiji je cilj unapređivanje stanovanja u romskim naseljima, da nisu na pravi način motivisani i da ne razumeju važnost unapređivanja.

Problem prinudnih iseljenja se ogleda u neadekvatnom pravnom okviru, tj. u nedostatku nacionalnih propisa kojima se uređuje problem prinudnih iseljavanja i u činjenici da to nije u skladu sa međunarodnim standardima. Od 2009. godine do novembra 2013. godine bilo je 19 većih prinudnih iseljenja u Beogradu, koja su pogodila preko 2.800 Roma i Romkinja. Većina iseljavanja je bila obavljena bez obezbeđivanja alternativnog smeštaja. U slučajevima kada je alternativni smeštaj bio obezbeđen, bio je neadekvatan budući da su Romi bili smešteni u metalne kontejnere izvan grada. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je izdala mišljenje 2012. godine da su Romi koji žive u kontejnerskim naseljima diskriminisani od strane vlasti Grada Beograda s obzirom na ugovorne obaveze koje im se nameću.

U Srbiji su 2002. godine postojala 593 romska naselja sa oko 270.000 stanovnika. Oko 300 naselja su bila gradska, a ostala prigradska ili seoska. Gradnja je bila dozvoljena u 70% naselja, privremene dozvole je imalo oko 14% naselja, a u 16%, uglavnom gradskih naselja, gradnja je bila zabranjena. Ukupno je 45% naselja bilo uglavnom uređeno, dok je samo 11% potpuno uređeno. Oko 30% naselja nema vodu, dok čak 40% nema kanalizaciju. Romska naselja se nalaze u svim delovima Srbije.

Pravo na adekvatne uslove stanovanja je priznato u većem broju međunarodnih pravnih dokumenata. Jedan od prvih dokumenata koji je započeo promociju prava na adekvatno stanovanje jeste Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji je 1996. godine usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija. U okviru Saveta Evrope niz dokumenta odnose se na ravnopravan pristup stanovanju i potrebu obezbeđivanja adekvatnog smeštaja. Evropska socijalna povelja, kao prava i obaveze u vezi sa stanovanjem, između ostalog navodi, pristup adekvatnom i dostupnom stanovanju, kao i ravnopravan pristup manjina socijalnim stanovima i stambenim beneficijama. Smernice Saveta Evrope za izradu politike

za pristup stanovanju ranjivih ugroženih građana¹⁴ navode ugrožene grupe kojima treba pružiti podršku pri obezbeđivanju adekvatnih uslova stanovanja. Posebno treba izdvojiti Preporuku Saveta Evrope državama članicama o unapređivanju uslova stanovanja Roma i Putnika u Evropi, a Akcioni plan za poboljšanje situacije Roma i Sinta u okviru područja koje pokriva OEBS, daje posebne preporuke koje se tiču akcija u oblasti unapređivanja stanovanja i uslova života. U Srbiji Zakon o stanovanju (Čl. 2) utvrđuje obavezu države da „preduzima mere za stvaranje povoljnih uslova za izgradnju stanova i obezbeđuje uslove za rešavanje stambenih problema socijalno ugroženih lica u skladu sa zakonom“. U Članu 28. Zakona navode se određene osetljive kategorije građana čiji stambeni problemi mogu biti rešeni sredstvima nastalim prodajom stambenog fonda u vlasništvu opštine, grada, pokrajine ili republike. Zakon o urbanističkom planiranju Republike Srbije¹⁵ (Deo 7 Pripreme i sprovođenje urbanističkih planova, tačka 4.10 Upravljanje urbanističkim procesom, izgradnja gradova i prigradskih naselja) reguliše mere za obnovu i rekonstrukciju siromašnih i nehiijenskih naselja. Zakon o eksproprijaciji Republike Srbije (Član 20.) daje Vladi Republike Srbije mogućnost da utvrdi opšti interes za eksproprijaciju nepokretnosti, između ostalog, za potrebe izgradnje stanova „kojima se rešavaju stambene potrebe socijalno ugroženih lica“. U Srbiji su Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i odgovarajuće opštinske službe zaduženi za rešavanje stambenih problema socijalno ugroženih grupa, ali se to prvenstveno odnosi na smeštaj u ustanove za socijalno staranje. Romi, bilo da stanuju u gradu ili na selu, žive u krajnje lošim stambenim uslovima. Naselja u kojima žive imaju sledeće karakteristike: pravno neregulisan status, nedovoljnu infrastrukturu, prenaseljenost, siromašno okruženje i udaljenost od osnovnih društvenih aktivnosti i usluga. Pored toga, većina Roma ne poseduje odgovarajuću dokumentaciju o vlasništvu nad svojim domovima ili zemljištem, što dodatno komplikuje probleme stanovanja Roma. Jedan deo njih živi u tuđim objektima ili na tuđem zemljištu, najčešće nekadašnjem „društvenom“. Stambena situacija Roma raseljenih sa Kosova i povratnika uglavnom iz zemalja EU je najteža i dodatno je opterećena neregulisanim pitanjem boravišta ili neregulisanjem njihovog prihvatanja i problemima pravne reintegracije. Problemi u vezi sa nasilnim izbacivanjem iz stanova i rušenjem neformalnih romskih kuća i naselja u najvećem broju slučajeva povezani su sa neregulisanim pravnim statusom vlasništva nad zemljištem i objektima. U slučaju izbacivanja stanara iz stana ili poseda, postojeće zakonodavstvo ne obezbeđuje zaštitu ili garanciju za lica koja su se nezakonito naselila na zemljištu ili u zgradi i u većini slučajeva ova lica su ostavljena da se sama snalaze u ovakvim situacijama.

14 Konferencija/okrugli sto, STANOVANJE ROMA U SRBIJI: OD STRATEGIJE DO REALNOSTI, Beograd, 13. Novembar 2013.

15 Srbija, Zakon o urbanističkom planiranju Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 13/96.

PREPORUKE

Strukturni zahtevi

Državni organi

- Vlada Republike Srbije treba da obezbedi organizacionu strukturu, na najvišem nivou vlasti, koja će putem odgovarajućih budžetskih sredstava biti fokalna tačka za sprovođenje nacionalne Strategije za unapređivanje položaja Roma do 2020.
- Vlada Republike Srbije treba da uspostavi jedinstven i sveobuhvatan sistem praćenja i evaluacije Strategije na svim nivoima vlasti, što treba da obezbedi relevantne informacije o uspehu sprovođenja mera Strategije, ali i da zabeleži dobru i lošu praksu na tom polju, sa konkretnim rezultatima i finansijskim efektima, kao i da obezbedi realni osnov za periodično unapređivanje mera i aktivnosti Romske strategije do 2020. godine.
- Uspostavljeni sistem za praćenje i evaluaciju treba da bude zasnovan na specifičnim, merljivim, adekvatnim, relevantnim i pravovremenim pokazateljima koji su rodno senzitivni.
- Neophodno je da se uspostavi efikasna i održiva koordinacija različitih nivoa upravljanja i realizacije Strategije, omogućavajući participativnog uključivanja svih zainteresovanih strana.
- Do 2020. godine Strategiju treba da prati operativni akcioni plan sa jasnim prioritetima, realnim vremenskim okvirom za njegovu realizaciju i odgovarajući budžet. Strategija i operativni akcioni plan treba da definišu srednjoročnu/periodičnu evaluaciju, kao i mogućnost revizije putem javne debate i aktivnog učešća romskog civilnog sektora.
- Vlada Republike Srbije treba da usaglasi ovu Strategiju sa drugim strategijama i politikama do 2020. godine i osigura uključivanje interesa Roma i Romkinja u sve politike koje se odnose na održivu i efikasnu integraciju u srpsko društvo, uvažavajući borbu protiv diskriminacije i ravnopravnost polova.
- Treba angažovati (i zaposliti) visoko obrazovane Rome i Romkinje u javnom sektoru na polju socijalne politike, obrazovanja, stanovanja, zdravstvene zaštite, bezbednosti i pravosuđa.

EU integracije

- Politike usmerene ka integraciji Roma i Romkinja treba da budu sastavni deo operativnih i investicionih programa EU 2014–2020, čiji je nosilac Vlada Republike Srbije.
- Romska civilno društvo mora da ima adekvatan pristup fondovima EU i da u svojim projektima sledi ciljeve, mere i aktivnosti utvrđene u budućoj nacionalnoj romskoj strategiji 2020, sa adekvatnim prisustvom programa koji se odnose na posebno osetljive grupe unutar romske zajednice kao što su žene, osobe sa invaliditetom, žene koje su žrtve nasilja, porodice u procesu migracije i deca.
- Neophodno je da se uspostavi koordinacija i usaglašenost između različitih fondova i donatorskih programa a sredstva ravnomerno distribuiraju po Srbiji.

Lokalni i regionalni organi

- Buduća nacionalna romska strategija 2020 i prateći akcioni planovi treba da se koriste u izradi lokalnih akcionih planova i njihovo usvajanje od strane lokalnih vlasti, određivanjem prioriteta na godišnjem nivou, uz odgovarajuća budžetska sredstva.
- Lokalne vlasti treba da promovišu aktivno učešće romskog civilnog sektora, uključujući organizacije koje se bave pitanjima romskih žena u kreiranju i razvijanju lokalnih politika za unapređivanje položaja romske zajednice, uz puno poštovanje iskustva u radu romskih organizacija na tom polju.

- Lokalne strategije i akcioni planovi treba da budu usklađeni sa nacionalnim ciljevima i drugim mejnstrim politikama, uz uspostavljanje koordinacije sa Kancelarijom za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije.
- Lokalne strategije i akcioni planovi treba da slede jedinstvenu strukturu nacionalne romske strategije 2020, sa jasno označenim akterima, partnerima, vremenskim okvirima i odgovarajućim budžetom, uz uspostavljanje lokalnih koordinacionih tela koja će pratiti njihovu realizaciju na lokalnom nivou, izveštavati KLJMP i pripremati reviziju ovih dokumenata.

Državni organi/Lokalni organi i regionalne/razvojne i donatorske agencije/organizacije civilnog društva

- Potrebno je da se uspostavi koordinacija između nacionalnih i lokalnih vlasti, organizacija civilnog društva i razvojnih i donatorskih agencija koje će omogućiti adekvatan odgovor na potrebe svih zainteresovanih strana, kao i osigurati fokus na merama koje direktno utiču na unapređivanje položaja romske zajednice.
- Jačanje i izgradnja kapaciteta romskih organizacija civilnog društva, sa posebnim fokusom na razvoj ženskih romskih organizacija, u praćenju ekspertize u ocenjivanju lokalnih i nacionalnih politika, kao i kapaciteta za jačanje za prikupljanje sredstava, sa fokusom na korišćenje EU fondova.

Borba protiv diskriminacije

Državni organi

- Jačati mehanizme za sprečavanje diskriminacije i osigurati ravnopravan tretman za sve građane.
- Valorizovati načelo borbe protiv diskriminacije u svim javnim politikama i merama politike kojima je dat prioritet u Strategiji, radi prevencije i zaštite od diskriminacije.
- Osigurati da romska zajednica budu upoznata sa relevantnim zakonskim odredbama koje uređuju borbu protiv diskriminacije i sprovoditi kampanje za podizanje svesti na temu borbe protiv diskriminacije.
- Podsticati i promovisati sprovođenje politika borbe protiv diskriminacije u obrazovnom sistemu i promovisati načela borbe protiv diskriminacije i rodne ravnopravnosti u civilnom društvu i državnim institucijama.

Obrazovanje

Državni organi

Kvalitet obrazovanja

- Škole (koje pohađaju učenici romske nacionalnosti iz siromašnih sredina) u okviru svog godišnjeg programa rada treba da definišu mere obrazovne podrške ovim učenicima i da kroz proces samo-evaluacije prate svoj napredak u sprovođenju ovih mera.
- Obezbediti dodatna sredstva, obrazovne i pedagoške asistente za škole kojima je potrebna podrška za obrazovno uključivanje Roma i Romkinja. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, u saradnji sa Nacionalnim savetom romske nacionalne manjine, relevantnim romskim mrežama i udruženjima građana koja se fokusiraju na obrazovanje Roma, treba da preuzme na sebe donošenje odluka o tome kojim školama treba ova vrsta podrške, a ne da se ostavi na volju upravi škola da odlučuju da li će se prijaviti za taj status ili ne.
- Identifikovati škole sa uspešnim rezultatima u uključivanju Roma i institucionalizovati ih kao škole za primer.
- U programe visokoškolskih ustanova nastavničkih profila uvesti predmete/kurseve koji bi budućim prosvetnim radnicima približili ljudska i manjinska prava, interkulturalnost, inkluziju i romsku zajednicu.

Praćenje

- Razviti set bazičnih pokazatelja za praćenje napretka u obrazovanju učenika i učenica romske nacionalnosti i redovno na godišnjem nivou prikupljati podatke.
- Upis u tzv. „specijalne“ škole treba da se prati, da bi se videlo da li postoji bilo kakav prinudan ili dobrovoljan upis romskih učenika.
- Prosvetni savetnici zaduženi za uključivanje romske dece u obrazovni sistem treba redovno da prate rezultate škola i predlažu mere za unapređivanje ovog aspekta rada škola.
- U timove za praćenje stanja na terenu uključiti predstavnike RNVO.
- Obezbediti uslove u kojima bi pedagoški asistenti i asistentkinje mogli da budu zaposleni na neodređeno vreme u okviru obrazovnog sistema.

Negovanje interkulturalnosti

- Potrebno je da se u osnovne i srednje škole uvedu programi koji će razvijati (ne promovisati) interkulturalnost kod mladih.

Borba protiv diskriminacije

- Završiti zakonodavni okvir o zaštiti od diskriminacije u obrazovanju (Pravilnik o prepoznavanju diskriminacije u obrazovnom sistemu).
- Uvrstiti sistem nadzora (prosvetni savetnici) u sistem obaveznog praćenja diskriminacije u obrazovnom sistemu.
- Ispitati škole u kojima su u većini (preko 50%) učenici romske nacionalnosti (segregisane škole), sačine desegregacioni programi i sprovede njihova implementacija ili, ukoliko to nije moguće, sačini program podrške ovim školama kako bi učenici dobili kvalitetno obrazovanje.

Pedagoški asistenti

- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja treba da, u saradnji sa partnerima iz romske zajednice, sprovodi monitoring rada i položaja asistenata u školama i vrtićima.
- Potrebno je definisati standarde angažovanje pedagoških asistenata i asistentkinja (koliko đaka pokriva jedan pedagoški asistent).
- Finansirati rad pedagoških asistenata i asistentkinja koji su angažovani u obdaništima po istom principu kao i rad asistenata u školama.
- Potrebno je angažovati nove pedagoške asistente i asistentkinje.

Negovanje kulturnog i nacionalnog identiteta

- Pri uvođenju izbornog predmeta „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture“ za učenike i učitelje obezbediti kvalitetne uslove za sprovođenje ovog predmeta (školski pribor, udžbenici, lektira, mentorski rad, seminari...).
- Potrebno je da se grupa od pet mladih fakultetski obrazovanih Roma i Romkinja školuje na nekom od vodećih evropskih univerziteta za romski jezik i nacionalnu kulturu, kako bi se obezbedio ekspertski kadar za budućnost, koji bi mogao da predaje romološke studije.

Stipendije i podrška socijalno ugroženim đacima (afirmativne mere)

- Obezbediti socijalno ugroženim društvenim grupama udžbenike od petog do osmog razreda osnovne škole (u prvoj fazi, ukoliko ne postoji mogućnost da sva deca dobiju knjige, obezbediti ih samo za najugroženije).
- Za učenike i učenice iz siromašnih porodica, koji pohađaju drugi obrazovni ciklus, organizovati produženi boravak kako bi uspešno pratili nastavu. Zbog dužeg ostajanja u školi, za ove učenike je potrebno da se obezbedi besplatna užina.
- Pri upisu studenata na fakultete primenjivati afirmativne mere (bez kvote).

- Finalizirati pravni okvir koji definiše uslove i kriterijume za upis u srednje škole i na fakultete (Pravilnik o primeni afirmativnih mera).
- Pravilnik o primeni afirmativnih mera treba proširiti i drugim elementima podrške koji su značajni za obrazovanje Roma (besplatni udžbenici i školski pribor, mentorska podrška i sl.).
- Upisanim studentima treba obezbediti stipednije, smeštaj u domu i mentorsko praćenje.
- Srednjoškolcima treba obezbediti stipendije, mentorska podrška i praćenje uspeha.
- Učenicima koji se školuju izvan mesta stanovanja treba obezbedi smeštaj u domu za učenike.
- Mere podrške studentima i učenicima srednjih škola treba da budu usklađene sa početkom školske godine da se ne bi dogodilo da siromašni učenici odustanu od daljeg obrazovanja, zbog kašnjenja u podršci.
- Smanjiti jaz između polova koji postoji kad je reč o upisu, završetku i uspehu u učenju u osnovnom i srednjem obrazovanju.

Razmeniti iskustva iz regiona

- Organizovati periodične regionalne studijske posete kako bi se razmenili primeri dobre prakse.
- U ove grupe treba da budu uključeni predstavnici MPNTR, Pokrajinskog sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice, Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine, Kancelarije za inkluziju Roma, romskih mreža i relevantnih RNVO koje se bave obrazovanjem.

Lokalni i regionalni organi

- Lokalne samouprave, koje do sada nemaju usvojene LAPove o obrazovanju romske dece, treba da ih u narednom periodu izrade. Svi LAP-ovi moraju biti u skladu sa Strategijom.
- Predškolske ustanove (koje pohađaju romska deca iz siromašnih sredina) u okviru svog godišnjeg programa rada treba da definišu mere obrazovne podrške i da kroz proces samoevaluacije prate svoj napredak u sprovođenju ovih mera.
- Uvesti i oblike podrške koja je potrebna predškolskim ustanovama (seminari, uključivanje pedagoških asistenata i sl.) i obezbediti uslove da se realizuju u saradnji sa nadležnim institucijama i NVO.
- U vrtiće uvesti programe koji će razvijati (ne promovisati) interkulturalnost kod dece.

Organizacije civilnog društva

- Podrška civilnom društvu u uspostavljanju međusektorske saradnje i u praćenju kvaliteta obrazovanja.
- ROCD treba da lobiraju kod relevantnih institucija za dobijanje sredstava za alternativne ECD programe.
- Raditi na unapređivanju kapaciteta organizacija civilnog društva u oblasti inkluzivnog obrazovanja.
- Biti aktivniji u stvaranju inkluzivne obrazovne i rodne politike.
- Povećati transparentnost i vidljivost rada organizacija civilnog društva u ovoj oblasti.
- Uspostaviti produktivniju saradnju sa relevantnim obrazovnim ustanovama i planirati zajedničke aktivnosti.

Zapošljavanje

Državni organi

- Određene mere aktivne politike zapošljavanja prvenstveno usmerene na Rome i Romkinje, nadležno ministarstvo i Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ) moraju započeti u samom ministarstvu i NSZ zato što one nemaju Rome i Romkinje u svojim redovima.
- Sama Nacionalna služba za zapošljavanje mora da ima organizacionu jedinicu (odeljenje) sa dovoljnim brojem visokoobrazovanih Roma i Romkinja koji će se ozbiljno baviti ovim pitanjem i kreirati politiku zapošljavanja Roma i Romkinja.

- Okružne jedinice Nacionalne službe za zapošljavanje treba da upošljavaju kvalifikovane visokoobrazovane Rome i Romkinje u tim filijalama, naročito u gradovima gde živi veći broj romske populacije.
- Potrebno je maksimalno obratiti pažnju i doneti hitnu političku odluku u vezi sa zapošljavanjem visoko obrazovanih Roma i Romkinja. Procenat Roma i Romkinja zaposlenih u javnom sektoru je 0,001% i predstavlja kršenje i Ustava i Zakona o državnim službenicima. Romske organizacija već godinama apeluju na državne organe i nosioce vlasti da reše ovaj problem, ali za tako nešto nema političke spremnosti.
- Treba ustanoviti poseban fond za zapošljavanje, odnosno Fond za socijalno uključivanje zahvaljujući kome bi se sa mnogo većom efikasnošću moglo realizovati sve ono što je zacrtano akcionim planovima, a integracija Roma u društvo bi bila mnogo brža i ekonomičnija.
- Treba pokrenuti nove poslove na polju revitalizacije, konsolidacije i obnavljanja infrastrukture romskih naselja (500 romskih naselja), kao i reciklaže, budući da je oko 5000 porodica angažovano na prikupljanju otpada, kao i poljoprivrede koja zahteva nekvalifikovanu radnu snagu, što omogućava stvaranje novih radnih mesta i efikasnije korišćenje aktivnih mera zapošljavanja namenjenih Romima. „Novi poslovi za Rome, otvaraju nova radna mesta za Rome“.
- Potrebno je što hitnije završiti proceduru oko usvajanja Zakona o socijalnim zadrugama- socijalnim preduzećima kako bi i lokalne samouprave preuzele svoj deo odgovornosti za zapošljavanje, lokalni privredni razvoj i ostvarivanje prava Roma kao manjinske zajednice.
- Potrebno je pratiti rezultate primene aktivnih mera zapošljavanja Roma i Romkinja i efekte uložених sredstava iz budžeta i sredstava međunarodne zajednice, a uz pomoć baze podataka Nacionalne službe za zapošljavanje koja vodi posebnu evidenciju nezaposlenih Roma i Romkinja koji su prijavljeni na evidenciji.
- Potrebno je uspostaviti održiv institucionalni dijalog (mešovite komisije) nadležnih državnih i lokalnih institucija koje se bave zapošljavanjem i lokalnim privrednim razvojem i Lige Roma – Stalne konferencije romskih udruženja građana oko razmatranja i unapređivanja ovih problema.
- Treba uvesti kvotni sistem za zapošljavanje nacionalnih manjina u državnoj upravi, shodno proporcionalnom učešću u stanovništvu, a na osnovu Ustava i Zakona o državnim službenicima. Nema drugog načina, posle 10 godina Dekade, da se institucije u Republici Srbiji nateraju da povećaju broj Roma i Romkinja u državnoj upravi. Zakon i Ustav su ono što nam daje pravo da to tražimo i preporučimo.
- Uvesti program stipendija za studente Rome i Romkinje koji bi po završetku studija imali obavezu da rade u javnoj administraciji/preduzećima u državnom vlasništvu.

Lokalni i regionalni organi

- Na osnovu Zakona o lokalnoj samoupravi i Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina, lokalne samouprave u svojim opštinskim – lokalnim savetima za zapošljavanje moraju da imaju dovoljan broj predstavnika romske zajednice.
- Lokalne samouprave zajedno sa lokalnim centrima za socijalni rad i filijalama Nacionalne službe za zapošljavanje treba da naprave godišnje akcione planove ekonomskog jačanja romskih zajednica, pokretanjem novih poslova ili lokalnih javnih radova koji bi privremeno upošljavali lica koja su na evidenciji korisnika materijalne socijalne pomoći.

Organizacije civilnog društva

- Romske organizacije civilnog društva treba da se organizuju na formiranju radničkih zadruga na način propisan Zakonom o udruženjima građana koji dozvoljava mogućnost privredne delatnosti.
- Romske organizacije civilnog društva zajedno sa lokalnim vlastima treba da pokrenu lokalne javne radove za popravku ili rekonstrukciju romskih naselja, koji bi im, bar privremeno omogućili da rade i zarađuju.
- Romske organizacije iz ruralnih – seoskih sredina treba da iniciraju projekte proizvodnje zdrave hrane, plantažnog uzgajanja lekovitog bilja i starih zanata.
- Postojeće OCD koje se bave unapređivanjem rada sakupljača sekundarnih sirovina treba da unaprede svoje kapacitete, prošire spektar sakupljanja, obezbede zakonsko poslovanje svim vrstama sekundarnih sirovina i prošire svoje tehnološke mogućnosti za reciklažu.

Zdravstvena zaštita

Državni organi

- Usaglašavanje relevantnih nacionalnih i drugih dokumenata, osiguranje doslednosti među relevantnim zakonskim aktima o pristupu romske populacije zdravstvenoj zaštiti i otklanjanje protivrečnih odredbi u cilju uklanjanja konstantnih prepreka sa kojima se suočavaju Romi u pristupu zdravstvenoj zaštiti; u tom cilju unapređivanje koordinacije između ključnih učesnika i uključivanje romskog civilnog društva u identifikovanje postojećih nedoslednosti i pronalaženje rešenja.
- Uspostavljanje sistema jedinstvenog i sveobuhvatnog praćenja implementacije nacionalnih i lokalnih strateških dokumenata.
- Posebnu pažnju treba posvetiti zdravlju žena svih dobi.
- Organizovanje javnih kampanji i specifičnih programskih aktivnosti prvenstveno fokusiranih na prevenciju bolesti i sprovođenje i ostvarivanje prava romskog naroda na zdravstvenu zaštitu.
- Uključivanje romskih zdravstvenih medijatorke u sve oblasti naseljene Romima i stvaranje adekvatno plaćenih radnih mesta za medijatorke u svim ovim oblastima.
- Zakonsko priznavanje profesije zdravstvenih medijatora/saradnika i stvaranje neophodnih uslova za njihovo održivo zapošljavanje.

Lokalni i regionalni organi

- Implementacija aktivne politike unapređenja zdravlja fokusirane na posete romskoj zajednici; unapređenje uzajamnog delovanja i saradnje sa romskom zajednicom.
- Sprovođenje u delo mehanizama koji su na raspolaganju članovima romske zajednice da bi se obezbedila povratna informacija o sprovođenju ovih zdravstvenih politika.
- Mobilisanje službi zdravstvenih stručnjaka/radnika kako bi se adekvatno izašlo u susret potrebama romske zajednice kao socijalno osetljive grupe.
- Kontinuirani rad na edukaciji i senzibilizaciji zdravstvenih radnika o problemima i potrebama romske zajednice, sa fokusom na žene i decu.
- Uključivanje romskih organizacija civilnog društva u rad lokalnih zdravstvenih saveta.

Organizacije civilnog društva

- Rad na unapređivanju kapaciteta organizacija civilnog društva u oblasti zdravstvene zaštite i prava pacijenata.
- Aktivno učešće u stvaranju javne strategije i zagovaranja prava manjina, uz poštovanje rodne perspektive, praćenje i evaluacija politika koje se sprovode, kao i uključivanje Roma u obezbeđivanje povratne informacije o njima.
- Povećanje vidljivosti rada organizacija civilnog društva u ovoj oblasti.
- Uspostavljanje aktivnije saradnje sa resornim institucijama i planiranje zajedničkih aktivnosti.
- Uspostavljanje saradnje sa lokalnim institucijama, planiranje zajedničkih aktivnosti i obezbeđivanje redovne komunikacije sa Romima o zdravstvenim problemima i usmeravanje njihovih potreba i povratne informacije institucijama.
- Uključivanje romskih organizacija civilnog društva u rad lokalnih saveta za zdravlje.

Socijalna zaštita

Državni organi

- Definisati programe koji specifično ciljaju romsku populaciju kroz strateške dokumente na nacionalnom nivou i njihovo budžetiranje.
- Ujednačiti i pojednostaviti procedure u postupanjima filijala RFZO i centara za socijalni rad (kao i koordinaciju među njima) u vezi sa obezbeđivanjem ličnih dokumenata.

Lokalni i regionalni organi

- Uvesti romske medijatore/ke u sistem socijalne zaštite (po modelu zdravstvenih medijatorki) čija uloga bi bila povezivanje lokalne romske zajednice i sistema socijalnih službi na lokalnom nivou.
- Pokrenuti/unaprediti koordinaciju na lokalnom nivou, kako između zdravstvenih medijatorki i koordinatora za romska pitanja, tako i između njih i svih relevantnih lokalnih institucija i mehanizama.
- Pojačati programe senzibilizacije zaposlenih u centrima za socijalni rad i obezbediti novu obuku za rad sa posebno osetljivim grupama.
- Naći efektne načine za intenzivnije uključivanje (prvenstveno, ali ne isključivo) romske dece u lokalne usluge socijalne zaštite, uz unapređivanje programa podrške majkama.
- Jačati savetodavnu ulogu centara za socijalni rad u radu sa romskim porodicama i uopšte korisnicima iz romske zajednice.

Organizacije civilnog društva

- Unaprediti i promovisati ulogu organizacija civilnog društva na lokalnom nivou i njihovu povezanost sa institucijama socijalne zaštite.
- Intenzivirati programe podrške romskom stanovništvu prema potrebama: ženama, deci, muškarcima, osobama sa invaliditetom – koji žive u neformalnim naseljima, kako kroz aktivne politike tako i kroz intenziviranje terenskog rada socijalnih službi.
- Raditi na unapređivanju kapaciteta organizacija civilnog društva u oblasti socijalne zaštite.
- Aktivno učestvovati u kreiranju javnih politika i zagovarati manjinskih i rodničkih manjinskih prava.
- Uspostavljanje aktivnije saradnje sa resornim institucijama i planiranje zajedničkih aktivnosti.

Stanovanje

Državni organi

Strateški okvir (opsežne dugoročne preporuke)

- Da bi došlo do konkretnih promena i napretka u poboljšanju stanovanja Roma, potrebna je politička volja i spremnost da se strateška i deklarativna odgovornost pretvori u praktične rezultate.
- Za maksimizaciju efekata iskorišćenja fondova EU (IPA 2012, IPA 2013) potrebna je sinergija i bolja saradnja svih zainteresovanih strana.
- Država treba da izdvoji još sredstava iz državnog budžeta za stanovanje Roma, a ne da se oslanja isključivo na donatorska sredstva u ispunjavanju obaveze poboljšanja uslova stanovanja Roma, preuzetu usvajanjem nacionalnih strateških dokumenata i potpisivanjem različitih međunarodnih konvencija.
- Više romskih stručnjaka treba da bude uključeno u rad institucija izvršne vlasti u interesu uspešnijeg sprovođenja strateškog okvira za pitanje stanovanja Roma.
- Metodologiju i opseg prikupljanja podataka o romskom stanovništvu treba unaprediti, ako je potrebno razviti politiku zasnovanu na dokazima. Zbog toga se smatraju pozitivnim i dobrodošlim promene u metodologiji prikupljanja podataka koju je usvojio Republički zavod za statistiku i stvaranje posebne baze podataka o romskim naseljima koja treba da budu izgrađena preko projekta za socijalno uključivanje Roma, koji je usvojilo Ministarstvo građevine i urbanizma, podržao OEBS i koji je finansiran preko IPA 2012.
- Lokalne samouprave imaju ključnu ulogu u unapređivanju stambenih uslova života Roma – razvijanju lokalnih strateških dokumenata i/ili akcionih planova za unapređenje stanovanja Roma, utvrđivanju lokacija za socijalne stanove, poboljšanju infrastrukture u romskim naseljima i drugim aktivnostima u nadležnosti lokalnih samouprava.
- Lokalne samouprave su dužne da utiču na javno mnjenje i da ga usmeravaju na poboljšanje stanovanja Roma, odnosno na „prekid začaranog kruga“ neznanja javnosti i stambenog isključivanja Roma.
- Romske NVO treba da se pozivaju na svoje pravo da zastupaju interese svoje zajednice, kao i da pokazuju svoju vitalnu i suštinsku ulogu kroz upornost i pokretanje konkretnih inicijativa.

- Načelo učešća predstavnika romske zajednice treba da bude sprovedeno kroz ukupan proces planiranja i implementacije svih stambenih projekata usmerenih na Rome, posebno projekata koji se realizuju sredstvima iz IPA 2012 i IPA 2013.
- Od presudnog je značaja da se uspostavi dijalog između civilnog sektora i institucija u cilju koordinacije prikupljanja projektnih predloga i inicijativa – možda kroz Savet za unapređivanje položaja Roma Vlade Republike Srbije.
- Treba istražiti mogućnosti za inovativna rešenja problema stambenog isključivanja Roma, kao što su projekti za organizovanu samostalnu izgradnju, pri čemu posebno treba ohrabriti razvoj novih neprofitnih stambenih organizacija, kao što su stambene zadruge, udruženja i nevladine organizacije, kao i veće učešće lokalnih stambenih agencija.

Legalizacija i Romi u Srbiji

- Treba podići svest (lokalnih samouprava, romskih NVO i romskih građana) sa aspekta važnosti zakonskih propisa i propisa koji se odnose na urbanističko planiranje.
- Lokalne samouprave treba da formiraju partnerstva sa romskim organizacijama i da planiraju i sprovode zajedničke kampanje za legalizaciju usmerene na romske građane, da bi mogućnosti koje nudi novo zakonodavstvo postale dostupne Romima.
- Romske NVO treba da preuzmu vodeću ulogu u informisanju romske zajednice o mogućnostima koje nudi novo zakonodavstvo (Zakon o legalizaciji i Zakon o posebnim uslovima za upis prava svojine na objektima izgrađenim bez građevinske dozvole) i olakšaju komunikaciju između romskih građana i nadležnih lokalnih institucija.
- Kako se većina Roma i Romkinja suočava sa isključivanjem u oblasti stanovanja u istom ili većem obimu kao i samohrani roditelji, osobe sa invaliditetom ili lica koja dobijaju socijalnu pomoć (koja su novim zakonom o legalizaciji prepoznata kao posebno ugrožene grupe), neophodno je da Ministarstvo građevine i urbanizma predloži lokalnim samoupravama da uvrste Rome i Romkinje u kategoriju građana koji imaju pravo na umanjene naknade za građevinsko zemljište kroz preporuke koje će izraditi.
- Preporuke, koje će izraditi Ministarstvo građevine i urbanizma:
U planiranju bi trebalo staviti naglasak na značaj sprovođenja postojeće zakonske mogućnosti da lokalne samouprave obezbede stručnu podršku podnosiocima zahteva u procesu prikupljanja dokumentacije za podnošenje zahteva za legalizaciju o trošku podnosioca zahteva, kao i naglasiti potrebu za pružanjem ovog vida podrške romskim građanima.
- Opštine treba da osmisle i objave uputstva za legalizaciju za građane koji nemaju pravno znanje da protumače i razumeju procedure predviđene zakonom, da bi se proces legalizacije učinio dostupnijim.
- Iako pravni okvir treba da služi građanima u pristupu njihovim pravima i osigurava socijalnu pravdu, postojeći pravni okvir za legalizaciju i urbanizam ne prepoznaje specifične uslove legalizacije romskih naselja/pojedinačnih objekata u romskim naseljima. Neophodne su promene u pravnom okviru koje bi prepoznale ove specifične okolnosti i omogućile zakonsko regulisanje ovih naselja i stvorilo osnov za dalje poboljšanje uslova života, eventualno putem *lex specialis*.
- Treba aktivirati unutrašnji akcioni potencijal romskih naselja – stanovnici romskih naselja treba da se pozivaju na pravo i odgovornost za svoje stanovanje i da izraze spremnost za pokretanje postupka legalizacije i unapređivanja.
- Istinsko učešće romske zajednice je neophodno u svim stambenim projektima usmerenim ka Romima – „stvarno, praktično učešće” u skladu sa principima „urbanističkog planiranja u marginalizovanim zajednicama”.

Unapređivanje uslova stanovanja u substandardnim naseljima

- Ministarstvo građevine i urbanizma treba da osigura veća finansijska sredstva iz državnog budžeta za sprovođenje ciljeva i mera u svojoj nadležnosti predviđenih strateškim dokumentima koji se bave stanovanjem Roma i Romkinja i da obezbedi striktno praćenje i kontrolu korišćenja namenskih sredstava.
- Romske OCD i njihove koalicije treba da preuzmu aktivniju ulogu u lobiranju kod lokalnih samouprava da povežu lokalne stambene strategije i definišu planove za unapređivanje stanovanja Roma.

- Lokalne samouprave treba da prepoznaju romske organizacije civilnog društva kao potencijalne partnere koji rade u istom cilju unapređenja stanovanja Roma i Romkinja.
- Lokalne samouprave treba da imaju koristi od naučenih lekcija iz ranijih stambenih projekata i da koriste modele za unapređenje stanovanja, predstavljene na konferencijama kao primere dobre prakse, koji su se pokazali kao efikasni i održivi.

Socijalno stanovanje i Romi

- Kad god je moguće princip eksplicitnog, ali ne isključivog ciljanja treba da se primenjuje u projektima socijalnog stanovanja i drugim stambenim projektima – koji bi omogućili etničku, ali i društveno-ekonomsku heterogenost (takozvani socijalni miks).
- Integralni pristup treba da se koristi u izradi stambenih projekata: stambeni projekti treba da se završe sa inovativnim programima praćenja podrške koji će obezbediti da bolji stambeni uslovi omoguće napredak u drugim oblastima života.
- Dostupnost projekata socijalnog stanovanja u Srbiji treba povećati – uvođenjem kvota, usklađivanjem kriterijuma za pristup, izdvajanjem sredstava u lokalnim budžetima za stambene subvencije (stambene dodatke koji pokrivaju rentu, račune za komunalne usluge i druge troškove stanovanja) ili na druge načine.
- Sistem socijalnog stanovanja je rasepkan, a projekti socijalnih stanova, koji su do sada realizovani se razlikuju sa aspekta kriterijuma i mogućnosti – stoga je neophodno da se uspostavi jedinstven zakonski okvir koji bi osigurao pristup socijalnim stanovima pod istim uslovima u svim projektima u Srbiji.

Državni organi (kratkoročne preporuke)

- Vlada Republike Srbije i nadležna ministarstva treba da podnesu predloge projekata u vezi stanovanja Roma i Romkinja EU fondovima i da stvore radnu grupu u Ministarstvu građevine i urbanizma koja će se na mnogo ozbiljniji način baviti problemima romskih naselja u Srbiji.
- Nadležno Ministarstvo građevine i urbanizma Vlade Republike Srbije treba da započne sprovođenje Bečke deklaracije o neformalnim naseljima u Jugoistočnoj Evropi (2004), koju je Srbija potpisala. Bečka deklaracija o nacionalnim i regionalnim programima politike o neformalnim naseljima u Jugoistočnoj Evropi prepoznaje ovo pitanje kao prioritet i poziva nacionalne i lokalne politike da legalizuju i unaprede neformalna naselja na održiv način.
- Vlada Republike Srbije treba da usvoji zakonsku regulativu koja se odnosi na romska naselja. (Lex specialis o legalizaciji romskih naselja)
- Potrebno je koristiti finansiranje najavljeno od strane EU (IPA 2012 i IPA 2013) u čijoj pripremi i programiranju je Srbija učestvovala, kao i izraditi dokumentaciju za planiranje zakonodavstva i konsolidovanje romskih naselja.

Lokalni i regionalni organi

- Lokalne samouprave i gradovi koji imaju romska naselja u centralnim gradskim zonama treba da napuste praksu pokušaja raseljavanja i izmeštanja ovih naselja; treba izmeniti urbanističke planove. Opštine treba da ukinu sve urbanističke planove koji, bez jasnog plana, samouvereno iznose argumente za raseljavanje romskih naselja.
- Lokalne samouprave treba da izrade analize stanja i perspektiva romskih naselja u konkretnoj opštini, izgrađenih od strane urbanista i predstavnika romske zajednice u naselju.
- Lokalne samouprave treba da donesu urbanistički plan koji je sastavni deo akcionog plana, koji treba da se donese u posebnoj proceduri propisanoj putem Lex specialis o legalizaciji romskih naselja.

Organizacije civilnog društva

- Potrebno je da romske organizacije izrade i predlože Skupštini Republike Srbije, Vladi Republike Srbije i nadležnom ministarstvu lex specialis Zakona o legalizaciji romskih naselja.
- Potrebno je podizati svest na svim nivoima društva, posebno u lokalnim zajednicama, kako bi one postale svesne važnosti unapređivanja uslova stanovanja Roma i Romkinja i svoje odgovornosti u tom procesu.

- Potrebno je formirati stambeno–građevinske zadruge u samim romskim naseljima koje bi izvodile radove na konsolidaciji i izgradnji infrastrukture romskih naselja.
- Pored toga, potrebno je podići kapacitete romskih organizacija koje će biti inicijatori i akteri promena pravnog okvira u oblasti socijalnog stanovanja i socijalnih preduzeća odnosno stambenih i građevinskih zadruga koje bi održavale stambene jedinice u romskim naseljima.
- Potrebno je obučiti 50 javnih zastupnika za problem stanovanja Roma i Romkinja koji će se baviti operacionalizacijim lokalnih akcionih planova za stanovanje Roma.
- Treba unaprediti pravnu zaštitu u oblasti stanovanja u postupku pred državnim organima i sudovima (platforma za pravo na odgovarajući smeštaj, koju je predložila NVO Praxis iz Beograda).

SKRAĆENICE

APV	Autonomous Province of Vojvodina (APV – Autonomna pokrajina Vojvodina)
Commissioner	Commissioner for Protection of Equality (PzZRG – Poverenik za zaštitu ravnopravnosti građana)
Council	The Council for Improving the Status of the Roma and Implementation of the Decade of Roma Inclusion (SUPRiIDR – Savet za unapređivanje položaja Roma i implementaciju Dekade Roma)
EC	European Commission (EK – Evropska komisija)
EC	Educational Cycle (OC – Obrazovni ciklus)
Group	The Group for Improvement of the Status of Roma and Assistance to Migrants (GUPRiPM – Grupa za unapređivanje položaja Roma i pomoć migrantima)
LFEU	Law on the Fundamentals of the Education and Upbringing System (ZoOSOV – Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja)
LPD	Law on Prohibition of Discrimination (ZoZD – Zakon o zabrani diskriminacije)
LRC	Local Roma Councils (SzRnLN - Savet za Rome na lokalnom nivou)
NCRNM	The National Council of the Roma National Minority (NSRNM – Nacionalni savet romske nacionalne manjine)
NGO	Non-governmental organisation (NVO – Nevladine organizacije)
NRIS	National Roma integration strategy (NSUPR – Nacionalna Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji)
OHMR	Office for Human and Minority Rights (KLJMP – Kancelarija za ljudska i manjinska prava)
ORI	Office for Roma Inclusion (KIR – Kancelarija za inkluziju Roma)
PA	Pedagogical Assistant (PA – Pedagoški asistent)
PP	Preschool Preparatory Programme (PPP – Predškolski pripremni program)
PS	Primary School (OŠ – Osnovna škola)
Sector	The Sector for Improvement of the Roma Status (SzUPR – Sektor za unapređivanje položaja Roma)
SIPRU	Social Inclusion and Poverty Reduction Unit (TSUiSS – Tim za socijalno uključivanje i smanjivanje siromaštva)

Povod

Republika Srbija je multietničko društvo sa različitim nacionalnim manjinama i etničkim grupama koje čine skoro 17% ukupnog stanovništva zemlje. Prema Popisu stanovništva iz 2011,¹⁶ u Srbiji je živelo 147.604 Roma ili 2,05% ukupnog stanovništva, što romsku manjinu čini drugom po veličini etničkom grupom u zemlji. U odnosu na Popis stanovništva iz 2002. godine, kada je registrovano 108.000 Roma i Romkinja, znatno se povećao broj Roma koji su se izjasnili o svojoj etničkoj pripadnosti.

Međutim, većina Roma i dalje ne želi da otkrije svoj identitet tokom popisa, što stvara ozbiljnu prepreku za objavljivanje pouzdanih podataka. Različite procene pokazuju da je stvaran broj Roma i Romkinja u Srbiji veći od zvaničnih statističkih podataka. Kao primer mogu poslužiti podaci koje je prikupilo Ministarstvo zdravlja preko svoje mreže romskih zdravstvenih medijatorke – u samo 59 (od 167) jedinica lokalne samouprave¹⁷ medijatorke su registrovale 140.000 Roma koji žive u romskim naseljima. Prema nezvaničnim izvorima, procenjuje se da je broj Roma u Srbiji između 250 i 500 hiljada.¹⁸

U skladu sa Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Romi u Srbiji zvanično imaju status nacionalne manjine koji im garantuje, bar formalno, individualna i kolektivna prava u skladu sa Ustavom Republike Srbije, standardima međunarodnih i domaćih ljudskih i manjinskih prava.

Priključivanjem međunarodnoj inicijativi Dekada uključivanja Roma 2005. godine i usvajanjem Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji aprila 2009. godine zajedno sa akcionim planom za njeno sprovođenje, Srbija je pokazala spremnost da započne proces stvaranja uslova za široku i održivu integraciju romskih građana. Dekada Roma se uskoro završava i predstoji period njenog ocenjivanja.

Uprkos brojnim naporima Vlade, Romi se i dalje suočavaju sa teškim uslovima života i dalje su izloženi višestrukim oblicima isključivanja. Oni su i dalje društvena grupa koja je u najvećoj meri izložena diskriminaciji, posebno kad je reč o pristupu socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i adekvatnom stanovanju.¹⁹

Vlada Republike Srbije, kao i druge vlade u regionu, dala je deklarativno javno obrazloženje, potkrepljeno „istraživačkim dokazima“, za poboljšanje položaja Roma; time su Romi postali „ugrožena grupa“ i označeni kao remetilački faktor u stvaranju etnički čistih i monolitnih država. Trenutno, dok prolazi druga decenija 21. veka, veoma je teško razumeti (i objasniti) zašto su moderne evropske vrednosti u stalnom sukobu sa okamenjenom srednjovekovnom stigmom o Romima. Imajući u vidu takav javni paradoks, vrlo je verovatno da će rezon većinskog stanovništva odbiti, da neće poštovati i da će se suprostaviti nejasno definisanim političkim instrukcijama o „uvažavanju različitosti“. Drugim rečima, zadate koordinate javne politike za Rome su u suprotnosti sa većinskim ekonomskim i političkim interesima. Vrlo brzo ćemo usvojiti „mišljenja“, koja se mogu čuti u nekim državama, da su Romi krivi za sve pogašene fabrike, pljačke, korupciju i zločine.

Donosioci odluka i odgovorne institucije još uvek nisu dovoljno sposobni (većina njih i ne želi) da jasno definiše zašto je neophodno unaprediti položaj Roma. Uporni, ali tihi pojedinci koji nas podsećaju na ljudska,

16 Republički zavod za statistiku http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162.

17 Ministarstvo zdravlja Republike Srbije <http://www.zdravlje.gov.rs/showpage.php?id=73>.

18 Vlada Republike Srbije „Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji“, Beograd, 2010, 9.

19 Evropska komisija, Srbija 2013 Izveštaj o napretku, Brisel, oktobar 2013, 36, 47. dostupan na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf.

socijalna i, u poslednje vreme, na ekonomska prava, uključujući i pravo na uključenost (koja pripadaju svim građanima, pa i Romima), nisu ubedili većinsko stanovništvo da prihvati uključivanje Roma kao deo šireg evropskog demokratskog procesa. Nema konsenzusa o afirmativnoj, emancipatorskoj politici za Rome.

Ciljevi

Ovaj izveštaj o monitoringu je pripremila Stalna konferencija romskih udruženja građana – Liga Roma („Liga Roma“), koalicija romskih organizacija civilnog društva i romskih aktivista posvećenih praćenju i zastupanju delotvornog sprovođenja zakonskih i političkih akata relevantnih za poboljšanje položaja Roma i Romkinja u Srbiji.

Ovaj izveštaj o monitoringu koji vrši civilno društvo nije imao za cilj da zameni bilo koji izveštaj koji je pripremila Vlada Republike Srbije ili njeno kvantitativno praćenje i ocenjivanje. Umesto toga, njegov cilj je da dopuni, pruži alternativne informacije ili alternativno tumačenje izveštaja koje je prezentovala Vlada. Izveštaj sadrži pregled najvažnijih dostignuća i prepreka vezanih za sprovođenje strateških dokumenata koji se odnose na Rome kroz vizuru romskog civilnog društva. Svrha ove analize je i da se utvrdi da li uspostavljeni modeli i mehanizmi odgovaraju potrebama Roma i Romkinja i da ustanovi prioritete za njihovo održivo uključivanje u društvo. Pored toga, izveštaj sadrži ključne preporuke o tome kako da se poboljša sprovođenje nacionalne Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji i pratećeg Akcionog plana za njeno sprovođenje. Izveštaj uglavnom odražava efekte sprovođenja relevantnih politika tokom 2012. i 2013. godine.

Metodologija

Izveštaj je pripremljen na osnovu detaljnog obrasca koji je izradio Sekretarijat Fondacije (u saradnji sa romskim inicijativama Fondacije za otvoreno društvo [RIO] i Najbolja iskorišćenost fondova EU za potrebe Roma [MtM] i u konsultacijama sa Evropskom komisijom) sa pitanjima o realizaciji četiri prioritetne oblasti (obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje i stanovanje), uz pitanja o problemima borbe protiv diskriminacije i strukturnim zahtevima za sprovođenje nacionalnih politika prema Romima.

U pripremi ovog izveštaja, korišćeni su sledeći istraživački metodi:

- Analiza na osnovu dostupnih različitih vladinih izveštaja, izveštaja Evropske komisije o napretku Srbije, izveštaja i anketa nezavisnih institucija za ljudska prava, međunarodnih i domaćih organizacija.
- Oko 35 intervjuva obavljenih sa različitim zainteresovanim stranama: predstavnicima državnih organa, lokalne samouprave, nacionalne agencije za zapošljavanje, centara za socijalni rad, romskim zdravstvenim medijatorima, pedagoškim asistentima itd.
- Postupak konsultacija obavljen sa organizacijama civilnog društva i drugim zainteresovanim stranama o ključnim nalazima, predloženim prioritetima i preporukama kako bi se obezbedio širi konsenzus.

1. STRUKTURNI ZAHTEVI

Od demokratskih promena 2000. godine, Republika Srbija je napravila nekoliko važnih iskoraka ka stvaranju institucionalnih rešenja za integraciju Roma i Romkinja u društvo. Tokom godina, kako su se politički kontekst i političke strukture u zemlji menjali, organi kojima je povereno sprovođenje politike koja se odnosi na Rome, promenili su ne samo svoj naziv nego i stepen svoje (ne)zavisnosti i moći odlučivanja.

U međuvremenu, posebno od početka Dekade uključivanja Roma (2005), značajna finansijska sredstva u formi međunarodnih inicijativa, uložena su u rešavanje problema sa kojima se suočavaju Romi. Veći deo ovih sredstava usmeren je na izgradnju institucionalnih kapaciteta organa Republike Srbije za rešavanje decenijski starih problema romske zajednice. Pitanje Roma je visoko kotirano na agendi državne politike zbog Dekade uključivanja Roma, ali i zbog konstantnog pritiska od strane Evropske unije. Prema tome, retko koji strateški dokument, na lokalnom ili nacionalnom nivou, ne pominje romsku zajednicu kao najugroženiju društvenu kategoriju ili ne preduzima određene mere za poboljšanje položaja Roma. Romskim pitanjima je posvećena posebna pažnja u nacionalnim strategijama u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite, borbe protiv diskriminacije itd.

Efekte je, na žalost, teško izmeriti zbog, između ostalog, nepostojanja nezavisnog i delotvornog mehanizma praćenja i evaluacije koji bi procenio uticaj aktivnosti koje se sprovode u periodu od deset godina. Srpska Vlada se bavi problemima Roma od 2003. godine, kada je uz podršku OEBS-a osnovan Sekretarijat za romsku nacionalnu strategiju – danas je to Grupa za unapređenje položaja Roma u okviru Kancelarije za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije. Takođe je i održavanje prve konferencije „Romi u proširenoj Evropi“ (2003) označilo početak priprema za Dekadu uključivanja Roma. Mnogi su istakli da su, u to vreme, aktivnosti vezane za uključivanje Roma bile mnogo efikasnije i mnogo manje pod političkim uticajem. Sa druge strane, to se može gledati kao jedan od nekoliko primera održivosti dobre prakse koji je država prihvatila.

Iako možemo da potvrdimo da su interesi Roma u znatnoj meri uključeni u različite nacionalne strateške dokumente, opšti problemi karakteristični za sve ove dokumente su: nerealni ciljevi, nedovoljna, ako uopšte postoje, budžetska izdvajanja i prekomerno oslanjanje na strane donacije. U praksi se pokazalo da država često nije u stanju da obezbedi održivost uspešnih projekata i da su neki uspostavljeni mehanizmi zaustavljeni povlačenjem stranih donatora.

Ovo poglavlje sadrži pregled institucionalnih rešenja za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma i podatke o postignutom napretku tokom perioda izveštavanja na unapređivanju institucionalnog okvira i obezbeđivanju delotvornijeg sprovođenja relevantnih programa.

Institucionalna rešenja za koordinaciju Strategije za unapređivanje položaja Roma

Nacionalni nivo

Kancelarija za ljudska i manjinska prava (KLJMP) – posle parlamentarnih izbora maja 2012. godine osnovana je avgusta iste godine KLJMP kao Vladina služba. Kancelarija obavlja specifične zadatke vezane za zaštitu i unapređivanje ljudskih i manjinskih prava, prati usaglašenost nacionalnih propisa sa međunarodnim sporazumima i drugim međunarodnim aktima o ljudskim i manjinskim pravima, predlaže izmene i dopune zakona i obavlja druge poslove. Grupa za unapređivanje položaja Roma i pružanje pomoći migrantima (Grupa) uspostavljena je u okviru Sektora za nacionalne manjine, organizacione jedinice unutar KLJMP. Grupa obavlja

sledeće poslove: koordinaciju i saradnju sa resornim ministarstvima u cilju pokretanja, razvoja i sprovođenja operativnih mera za realizaciju Strategije i pratećeg AP; saradnju sa jedinicama lokalne samouprave u cilju sprovođenja lokalnih akcionih planova za uključivanje Roma; poboljšanje položaja Roma na lokalnom nivou; sprovođenje i praćenje Dekade uključivanja Roma 2005–2015; pružanje pomoći ugroženim migrantima i druge poslove iz svog delokruga. Kancelarijom za ljudska i manjinska prava rukovodi Direktor koji je odgovoran Vladi Republike Srbije i predsedniku Vlade. Od septembra 2012. godine zamjenik direktora Kancelarije je romske nacionalnosti. Trenutno, tri osobe zaposlene u Kancelariji su romske nacionalne pripadnosti.

KLJMP predstavlja nastavak institucionalnih rešenja za uključivanje Roma uvedenih 2003. godine. Od tada Kancelarija radi u okviru ovih ovlašćenja, ali pod različitim imenima i u okviru različitih organa. KLJMP (i njeni prethodnici)²⁰ su imali ključnu ulogu u koordinaciji svim zadacima koji se odnose na pokretanje, razvoj i usvajanje Strategije, Akcionog plana za sprovođenje Strategije za period 2009–2011., i nedavno revidiranog Akcionog plana za sprovođenje Strategije za 2012–2014. Mnogi predstavnici romskih organizacija civilnog društva, organizacija za prava romskih žena, međunarodnih organizacija, organizacija koje se bave pitanjima migracija, pristupa pravdi i interno raseljenim licima, uključeni su proces izrade ovih strateških dokumenata. Štaviše, KLJMP je zadužena za praćenje i sprovođenje mera predviđenih u AP i za prikupljanje podataka iz ministarstava odgovornih za određene oblasti Strategije.

Savet za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje Dekade uključivanja Roma (Savet) – Savet je odgovoran za pripremu predloga za stvaranje jedinstvene i koherentne politike unapređivanja položaja romskog stanovništva i sprovođenje Dekade uključivanja Roma; predlaganje mera za sprovođenje usvojenih politika; davanje mišljenja o budžetskim izdvajanjima za Strategiju. Zadatak Saveta je i rad na uspostavljanju socijalnih pokazatelja u kontekstu integracije Roma, procena uticaja sprovedenih mera; učesće na međunarodnim događajima vezanim za Dekadu uključivanja Roma i praćenje implementacije Dekade Roma u Srbiji.

Savet je osnovan 2008. godine, sa mandatom od četiri godine, kao međuministarsko telo kojim predsedava potpredsednik Vlade. Zbog ostavke potpredsednika Vlade posle parlamentarnih izbora, Savet nije bio aktivan određeni vremenski period. Juna 2013. godine Vlada je ponovo formirala Savet i imenovala narodnog poslanika romske nacionalnosti za predsednika Saveta. Za razliku od prethodnog mandata kada je Savet okupio državne sekretare, savetnike ili pomoćnike ministara iz svih nadležnih ministarstava, odlukom Vlade o novim članovima Saveta nije preciziran nivo predstavnika ministarstava. Predstavnici Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine (NSRNM), romske organizacije civilnog društva, mediji i neke jedinice lokalne samouprave su takođe imenovani za članove Saveta. Nekoliko organizacija civilnog društva je kritikovalo te promene iz razloga što je većina predstavnika civilnog društva bila imenovana iz političkih razloga, kao i zbog činjenice da predsednik Saveta, budući da je narodni poslanik, nema adekvatan nadzor nad radom nadležnih ministarstava. U 2013. godini Savet je održao tri sastanka. Neki od prioritarnih pitanja za Savet bilo su stavljanje pitanja uključivanja Roma u kontekst pregovora Srbije o pristupanju EU i preispitivanje načina na koji su u poslednje četiri godine trošena sredstva predviđena za integraciju Roma. KLJMP pruža stručnu, administrativnu i tehničku podršku radu Saveta.

Zbog prevremenih parlamentarnih izbora održanih u martu 2014. godine i formiranja nove vlade, imenovano je novo članstvo Saveta. Savetom sada predsedava ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.

Skupštinski Pododbor za Rome – U Narodnoj skupštini tokom legislaturnog perioda 2008–2012. godine, u okviru Odbora za međuetničke odnose, formiran je Pododbor za razmatranje pitanja vezanih za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje Dekade Roma. Tokom legislaturnog perioda 2012–2014, ovaj Pododbor nije ponovo formiran.

Regionalni nivo

Pokrajinski sekretarijat za privredu, zapošljavanje i ravnopravnost polova²¹ (Sekretarijat) – manja organizaciona jedinica u okviru Sekretarijata je Sektor za unapređivanje položaja položaja Roma (Sektor) koji obavlja

20 Institucija koja se bavi unapređivanjem položaja Roma transformisana je nekoliko puta. Nekada je to bilo Savezno ministarstvo za nacionalne manjine i etničke zajednice, zatim Služba za ljudska i manjinska prava, zatim Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, zatim ponovo Ministarstva za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu, a sada je to Kancelarija za ljudska i manjinska prava.

21 Izvršnog veća AP Vojvodine.

poslove koji se odnose na sprovođenje i primenu Strategije za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje pratećeg APA na teritoriji Vojvodine; koordinaciju različitih projekata usmerenih na integraciju Roma na teritoriji Vojvodine; koordinaciju sa romskim savetima u Vojvodini i srodnim međunarodnim organizacijama i telima; promovisanje i unapređivanje ljudskih prava žena i muškaraca romske nacionalne pripadnosti na teritoriji Vojvodine; praćenje i prikupljanje informacija o merama koje su preduzete u Republici Srbiji i drugim zemljama u cilju izgradnje profesionalnih kapaciteta za poslove koji se odnose na integraciju Roma; praćenje obuke i dopunsko osposobljavanje stručnjaka u oblasti integracije Roma i druge poslove po nalogu Sekretarijata.

Kancelarija za inkluziju Roma – (KIR) je osnovala Autonomna Pokrajina Vojvodine kao pravno lice i otuda ima zakonom predviđena prava, obaveze i odgovornosti, osnivački akt i statut. KIR funkcioniše kao institucija, u saglasnosti sa Zakonom o javnim službama a njenim statutom su predviđeni sledeći zadaci:

- Sprovođenje, praćenje i primena Strategije za unapređivanje položaja Roma i implementaciju akcionih planova na teritoriji Pokrajine.
- Koordinacija sa Nacionalnim savetom romske nacionalne manjine, Savetom za integraciju u Vojvodini, kao i sa srodnim organizacijama i telima na međunarodnom nivou.
- Praćenje uspeha procesa integracije Roma u Pokrajini.
- Priprema analitičkih dokumenata za planiranje i programiranje aktivnosti koje se odnose na integraciju Roma u Pokrajini.
- Praćenje i prikupljanje podataka koji se odnose na mere koje su preduzete u Srbiji i drugim zemljama sa ciljem poboljšanja profesionalnih kapaciteta za aktivnosti integracije Roma.

Kancelarijom rukovodi direktor koji je romske nacionalnosti, kao i većina zaposlenih u KIR.

Savet za integraciju Roma (SIR) – SIR je osnovalo 2005. godine Izvršno veće Autonomne Pokrajine Vojvodine na predlog „Matice romske“. Ciljevi i zadaci SIR-a su:

- Praćenje, ispitivanje i davanje mišljenja o merama i aktivnostima u procesu integracije Roma u AP Vojvodini preduzetim od strane Izvršnog veća i pokrajinskih organa.
- Saradnja sa Nacionalnim savetom romske nacionalne manjine.
- Praćenje sprovođenja procesa integracije Roma u AP Vojvodini.

Lokalni nivo

Lokalni saveti Roma su relativno novi vidovi organizovanja na lokalnom nivou. Malobrojne su jedinice lokalne samouprave koje su formirale lokalne romske savete ili druge organe zadužene za romska pitanja, a još je manje jedinica lokalne samouprave koje uključuju muškarce (još ređe žene) iz romske zajednice u rad svojih stalnih i povremenih radnih tela.

Primer dobre prakse Kragujevca

Lokalni romski koordinatori – romski koordinatori na lokalnom nivou su rezultat „pilot“ projekta sprovedenog u Srbiji uz podršku Evropske agencije za obnovu i OEBS-a sredinom prošle decenije zbog potrebe da se poboljšaju odnosi između lokalne romske zajednice i lokalne vlasti.²² U 2013. godini, lokalni koordinatori za romska pitanja su postojali u 50 jedinica lokalne samouprave. Međutim, njihov položaj, radni status, opis posla i uslovi izbora nisu pravilno uređeni. Lokalni koordinatori za romska pitanja su na različite načine zaposleni – neki su zaposleni preko međunarodnih organizacija, projekata koji se finansiraju iz donacija, ugovora o delu, kao koordinatori za prava manjina, dok je samo mali broj ovih koordinatora zapravo zaposlen (obično putem ugovora na određeno vreme) u gradskim i opštinskim upravama. Neki lokalni organi vlasti smatraju da je imati člana lokalnog izvršnog odbora ili skupštine koji je romske etničke pripadnosti dovoljna zamena za lokalnog koordinatora za romska pitanja, što predstavlja pristup koji se ne može smatrati adekvatnim.²³ Zaštitnik građana je zaključio da, kao rezultat pomenutih institucionalnih nedostataka – nesigurnog radnog statusa – lokalni koordinatori za romska pitanja često teže da opravdaju očigledan propust, čak i nemar lokalne uprave i pru-

22 Zaštitnik građana, Izveštaj o sprovođenju Strategije za unapređivanje položaja Roma sa preporukama, Beograd, 2014, str. 153.

23 Zaštitnik građana, Izveštaj o sprovođenju Strategije za unapređivanje položaja Roma sa preporukama, Beograd, 2014, str. 153.

žalaca usluga u ispunjavanju obaveza vezanih za unapređivanje položaja Roma i zaštitu njihovih prava. Iako je jačanje i povećanje broja lokalnih koordinatora za romska pitanja jedan od ciljeva zacrtanih u Strategiji i AP za njeno sprovođenje (odjeljak o socijalnoj zaštiti) angažovanje koordinatora za romska pitanja zavisi isključivo od volje lokalnih vlasti i njihove sposobnosti da prepoznaju važnost njihovog rada.²⁴

Saveti za međuetničke odnose su nezavisna radna tela na lokalnom nivou sastavljena do predstavnika i predstavnica većinskog stanovništva i nacionalnih manjina. Njihov osnivač je gradska skupština ili skupština opštine koja takođe definiše delokrug njihovog rada (Zakon o lokalnoj samoupravi, Službeni glasnik 129/2007). Ovi saveti ovlašćeni su da razmatraju pitanja vezana za sprovođenje, zaštitu i unapređenje ravnopravnosti među različitim nacionalnim i etničkim grupama, za pokretanje postupaka pred Vrhovnim sudom Srbije i pred Ustavnim sudom za ocenu ustavnosti i zakonitosti odluka jedinice lokalne samouprave, ukoliko smatraju da se takvom odlukom krše prava lokalnih etničkih/nacionalnih grupa. Većina ih je formirana na teritoriji AP Vojvodine. Lokalni međuetnički saveti formirani su u sledećim opštinama sa romskim stanovništvom: Inđija, Apatin, Sombor, Kikinda, Bački Petrovac, Irig, Stara Pazova, Ada, Zrenjanin, Žitište, Sečanj, Bela Crkva i Pećinci. Ove lokalne samouprave u Vojvodini su zatražile od Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine i Kancelarije za inkluziju Roma u AP Vojvodini da predlože članove romske nacionalnosti za uključivanje u rad međuetničkog saveta.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Zakon o pravima i slobodama nacionalnih manjina (2002) je napravio veliki iskorak u oblasti zaštite prava manjina u Srbiji (u vreme Savezne Republike Jugoslavije) i uspostavio je zakonske temelje za zaštitu nacionalnih manjina i njihovog kulturnog identiteta kroz različite mehanizme u oblasti obrazovanja, jezika, informisanja i kulture. Ovim zakonom nije predviđena samo zaštita pojedinaca, već i zaštita kolektivnih prava nacionalnih manjina kao grupa. On takođe uvodi pravo na kulturnu autonomiju nacionalnih manjina i institucija u vidu saveta nacionalnih manjina. Standardi predviđeni ovim zakonom potvrđeni su u Ustavu Republike Srbije iz 2006. Savet predstavlja nacionalnu manjinu u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja na jeziku nacionalne manjine i službene upotrebe jezika i pisma. Savet učestvuje u procesu odlučivanja ili odlučuje o ovim pitanjima i može da osniva ustanove, preduzeća i druge organizacije koje se bave ovim pitanjima.

Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina (2009) uređuje nadležnosti nacionalnih saveta i postupak njihovog izbora koji može biti neposredan ili posredan putem izborne skupštine. Na osnovu odredbi Zakona o nacionalnim savetima, Nacionalni savet romske nacionalne manjine (NSRNM) je izabran na neposrednim izborima održanim 2010. godine. Izborima je prethodio upis birača, od čega je zavisio način organizovanja izbora, bilo neposrednih bilo putem izborne skupštine. Nacionalne manjine koje su najavom izbora uspele da registruju više od 50% od ukupnog broja pripadnika nacionalnih manjina (prema poslednjem popisu stanovništva) kako se broj glasača na odvojenim listama smanjio za 20%, mogle su da izaberu svoje savete na neposrednim izborima. To su bili prvi izbori na kojima je primenjen princip kvota od 30% kandidata manje zastupljenog pola na izbornoj listi. Zahvaljujući snažnoj kampanji Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Romi su uspeli da ispune uslov za neposredne izbore. Izbori su, međutim, bili opterećeni snažnim uticajem ne-romskih političkih stranaka koje su htele da utiču na romske birače u Srbiji kroz sastav njihovog nacionalnog saveta. NSRNM se sastoji od 35 članova, od kojih je 11 žena, a žena obavlja funkciju potpredsednice. NSRNM je bio uključen u sve procese vezane za pripremu, usvajanje i reviziju svih relevantnih dokumenata koji se bave politikom integracije Roma, a njegovi članovi učestvuju u radu Saveta za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje Dekade uključivanja Roma.

Sprovođenje monitoringa Strategije za unapređivanje položaja Roma

Jedan od glavnih nedostataka skoro svih strateških dokumenata koje je usvojila Vlada Republike Srbije karakteriše i Startegija za unapređivanje položaja Roma, jeste nedostatak mehanizama praćenja i evaluacije. Iako se Srbija 2005. godine pridružila Dekadi, kada je ona već imala institucije kojima je bila poverena

implementacija i praćenje politika vezanih za Dekadu, tek je u poslednje tri godine Vlada preduzela konkretne korake ka uspostavljanju mehanizma praćenja. Nažalost, ovaj mehanizam se uglavnom svodi na nabrojavanje aktivnosti koje su sprovedla resorna ministarstva i vladine kancelarije i prebrojavanje broja Roma obuhvaćenih ovim merama. Izveštaj o napretku Dekade uključivanja Roma koji je pripremila KLJMP ne pruža uvid u uticaj sprovedenih mera, niti u nivo ekonomskog i društvenog uključivanja koji su Romi postigli. Kancelarija Zaštitnika građana i različite međunarodne organizacije, ali i romsko civilno društvo neprestano ponavljaju da ne postoji delotvoran mehanizam za praćenje i ocenjivanje.

Uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji, KLJMP je 2013. godine prikupila informacije od jedinica lokalne samouprave o sprovođenju mera vezanih za integraciju Roma. Osnovni cilj je bio da se započne proces saradnje između KLJMP i lokalnih organa vlasti u procesu praćenja i izveštavanja o uključivanju Roma s namerom da se ove informacije ažuriraju na godišnjem nivou. Upitnik je poslat lokalnim organima, a KLJMP je dobila odgovore od 155 opština širom Srbije.

Koordinacija između različitih vladajućih struktura

Ključno koordinaciono telo za sprovođenje Strategije je KLJMP. U 2009. godini KLJMP je formirala devet radnih grupa za 13 oblasti na koje se odnosi romska strategija. U sastav ovih radnih grupa, pod upravom resornih ministarstava, ušle su i različite agencije, međunarodne organizacije (npr. UNICEF), predstavnici romskih i drugih organizacija civilnog društva. Radne grupe su bile operativna tela čiji je cilj bio da pripreme plan i podrže ministarstva i vladine službe u sprovođenju mera usmerenih na unapređenje položaja Roma. Međutim, nisu sve radne grupe bile podjednako aktivne. Neke su bile veoma aktivne i sastajale su se redovno, dok se na primer, radna grupa za položaj žena, socijalnu zaštitu i readmisiju nije sastala ni jednom. Sa stalnim promenama vlada i neprekidnim obnavljanjem institucija, KLJMP je različito tretirana a (ionako slabi) mehanizmi međuministarske saradnje postali su još slabiji i postepeno su nestali.

Dodatni problem predstavljaju preklapanja nadležnosti ili neadekvatno definisane odgovornosti različitih državnih institucija, kao što su KLJMP i Savet, što ne samo da ometa efikasnu koordinaciju i sprovođenje politike integracije Roma, već i oslobađa nadležne institucije odgovornosti za izostanak rezultata. Na primer, bivše Ministarstvo za rad i socijalnu politiku²⁵ je, na osnovu Zakona o ministarstvima²⁶ bilo nadležno za ostvarivanje prava Roma i njihovu integraciju. S obzirom na mandat koji im je zakonom poveren, umesto da bude vodeća institucija, Ministarstvo za rad i socijalnu politiku je imalo pasivnu ulogu u održavanju i sprovođenju politike prema Romima. Njihov rad je uglavnom usmeravan kroz lokalne centre za socijalni rad i ograničen na oblast zaštite socijalnih prava. Iste nadležnosti su bile date novom Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i tek treba da se vidi da li će ovo ministarstvo uzeti proaktivnu ulogu u implementaciji Strategije.

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (SIPRU) koji funkcioniše u okviru Kabineta Potpredsednika Vlade za evropske integracije i Evropska komisija organizovali su juna 2013. godine „Seminar o društvenom uključivanju: Problemi Roma i Romkinja u Srbiji“. Seminar je bio prilika da se razmotre rezultati i predstave prioriteta i planovi za dalje unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji kroz društveno uključivanje. Seminaru su prisustvovali predstavnici Narodne skupštine, Vlade, NSRNM, lokalnih samouprava, organizacija civilnog društva, međunarodnih organizacija i Evropske komisije. Prvi seminar tog tipa održan je 2011. godine, a najvažniji rezultat je usvajanje operativnih zaključaka na kraju rada seminaru. U operativnim zaključcima za 2013. godinu kaže se da je KLJMP u saradnji sa SIPRU timom zadužena za opštu koordinaciju aktivnosti na sprovođenju ovih operativnih zaključaka, kao i za pripremu godišnjeg izveštaja za javnost o procesu sprovođenja Strategije i pratećeg AP. Pored toga, konstatovano je da će analitički podaci i brojke biti usklađeno prikupljeni i obrađeni, kako bi se brojke konsolidovale, olakšala ciljana istraživanja položaja Roma i svim uključenim stranama, počev od ministarstava i vladinih agencija, predočili usklađeni podaci.

25 Sada Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.

26 Srbija, član 17. Zakona o ministarstvima („Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 72/2012, 76/2013).

Na lokalnom nivou, KLJMP je aktivno saradivala sa jedinicama lokalne samouprave, uglavnom pokušavajući da reši višestruke probleme romske zajednice. Jedinice lokalne samouprave (ukupno ih je 167 u Srbiji) imaju određeni stepen autonomije, one su na različitim nivoima privrednog razvoja i često, politički podeljene. Problem koji je zajednički za sve jeste stalan nedostatak budžetskih sredstava i nespremnost da se bave marginalizovanim društvenim grupama. Međutim, ako saradnja podrazumeva projektnu podršku i finansijska sredstva koja nisu deo njihovih redovnih lokalnih budžeta, onda su lokalne samouprave daleko više voljne da se uključe u rešavanje navedenih problema. KLJMP (i njeni prethodnici) sprovode takve projekte uz podršku međunarodnih donatora (OEBS, UNDP, SIDA-Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju i EU).

IPA program 2012, implementiran od strane Misije OEBS-a u saradnji sa resornim ministarstvima i SIPRU timom, startovao je krajem 2013. godine, a rezultati će se tek videti. Holistički pristup rešavanju problema je primenjen, a uključeno je 20 jedinica lokalne samouprave u implementaciju projekta. Cilj je da se formira zajednička mobilna jedinica za uključivanje Roma u 20 izabranih opština u Srbiji.

Finansijska izdvajanja za implementaciju Strategije

Pored nepostojanja mehanizama praćenja i ocenjivanja, nedovoljna i ciljana budžetska izdvajanja i dalje su značajan problem. Republika Srbija se u velikoj meri oslanja na strane fondove (donacije, zajmove ili druge finansijske instrumente), dakle sve ključne aktivnosti su pokrenule međunarodne organizacije. Teška ekonomska situacija sa kojom se suočava srpsko društvo i privreda, kao i visoka stopa nezaposlenosti, produbljuju i onako duboku marginalizaciju pojedinih društvenih grupa, uključujući Rome, koji su u najtežem položaju.

U 2013. godini, 400.845.000 dinara²⁷ je bilo dodeljeno iz budžeta Vlade Republike Srbije, a 10.193.628 evra je dobijeno iz donacija za sprovođenje mera iz Strategije.²⁸ Međutim u 2014. godini sprovođenje Strategije nije bilo podržano budžetskim izdvajanjima specifično namenjenim Romima.²⁹

Strategija u kontekstu pregovora o pristupanju EU

U ovom trenutku, Srbija je na samom početku pregovora sa EU koji se podudara sa krajem Dekade uključivanja Roma i istekom Akcionog plana za sprovođenje Strategije do kraja 2014. Ove procese Vlada koristi kao priliku da revidira Strategiju u skladu sa, između ostalog, Strategijom Evrope 2020.³⁰

Jedan od najvažnijih operativnih zaključaka sa seminara iz 2013. godine o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja, kojim je predsedavao Pjer Mirel, direktor Jedinice Generalnog direktorata Evropske komisije za pitanja proširenja za Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Srbiju i Kosovo, bio je da će Evropska komisija nastaviti da pažljivo nadgleda uključivanje Roma u Srbiji sve vreme trajanja procesa pregovora sa EU.³¹ Evropska komisija se takođe obavezala da će nastaviti da, na transparentan način, pruža podršku, uključujući strateške savete i ekspertizu, kao i finansijsku pomoć, inicijativama, merama i programima usmerenim na dalje unapređivanje položaja Roma u Srbiji.

Učešće civilnog društva u planiranju i programiranju fondova EU je sporadično i nedovoljno. Institucije nisu zainteresovane da uče iz iskustva civilnog društva, odluke se donose na centralizovan način i postoje samo retki primeri uzajamne koordinacije i saradnje. Sa druge strane, organizacije civilnog društva uključujući romske OCD, nemaju informacije o ovim procesima niti kapaciteta da u njima uzmu aktivnije učešće.

27 Približno 3,6 miliona evra.

28 Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Dekada uključivanja Roma – Izveštaj o napretku za 2013.

29 Centar za prava manjina, *Praćenje politike prema Romima na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji*, Beograd, 2013, 5, dostupno na: <http://www.ligaroma.org.rs/sr/dokumenta/publikacije/finish/6-publikacije/2-pracenje-sprovođenja-romskih-politika-na-nacionalnom-i-lokalnom-nivou-u-rs.html>.

30 Kancelarija za ljudska i manjinska prava, saopštenje za javnost, 3. jul 2014, dostupno na: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/vesti/885-u-susret-novoj-strategiji-za-unapređivanje-polozaja-roma>.

31 Društveno uključivanje i smanjenje siromaštva, jun 2013, http://www.inkluzija.gov.rs/?page_id=21484.

2. BORBA PROTIV DISKRIMINACIJE

Lična dokumenta i „pravno nevidljiva“ lica

Poverenik Saveta Evrope (SE) za ljudska prava je u svom izveštaju³² istakao da je jedan od osnovnih razloga za društvenu marginalizaciju Roma neposredovanje ličnih dokumenata, što se često povezuje sa životom u neformalnim naseljima. Lica koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih – pravno nevidljiva lica – predstavljaju jednu od najugroženijih društvenih grupa u Srbiji,³³ budući da neposredovanje dokumenata ometa ili u potpunosti uskraćuje pristup osnovnim ljudskim pravima, kao što je pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, adekvatne uslove života, socijalnu zaštitu i učešće u političkom životu. Ali, pre svega, nemogućnost lica da se upiše u knjigu rođenih lišava to lice osnovnog ljudskog prava na pravnu sposobnost, zagarantovanog Članom 37³⁴ Ustava Republike Srbije i Članom 16 Međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima. Procenjuje se da oko 30.000 ljudi u Srbiji nema lična dokumenta, pri čemu je gotovo isključivo reč o Romima, uključujući oko 6.500 „pravno nevidljivih lica“.³⁵

Iako činjenica da neko nije upisan u matične knjige rođenih ne vodi nužno statusu apatrida, oni čije rođenje nije blagovremeno upisano su u opasnosti od sticanja takvog statusa. Istraživanje UNHCR-a pokazuje da oko 1,5% pripadnika romske manjine nije upisano u matične knjige.³⁶

Iako je prethodni regulatorni okvir sadržao određene odredbe o naknadnom upisu u knjigu rođenih, to ipak nije bilo dovoljno za pronalaženje rešenja za ona lica koja nisu u mogućnosti da pruže bilo kakav dokaz o činjenici rođenja. U takvim slučajevima, pozitivno zakonodavstvo nije omogućavalo da se činjenica rođenja utvrdi ni u upravnom ni u sudskom postupku. Zbog pritiska organizacija civilnog društva, Evropske komisije i nakon formalne inicijative Zaštitnika građana početkom 2012. godine, Parlament Republike Srbije je konačno usvojio izmene i dopune Zakona o vanparničnom postupku avgusta 2012. godine, kojim se reguliše da lica koja nisu upisana u matične knjige rođenih i ne mogu da dokažu datum i mesto svog rođenja na način utvrđen propisima koji uređuju vođenje matičnih knjiga, mogu podneti zahtev sudu za utvrđivanje datuma i mesta rođenja.³⁷ Tada, na osnovu sudske odluke, mogu da izvrše upis u knjigu rođenih u lokalnim kancelarijama matičara. Procenjeno je da se 20.679 Roma upisalo u knjige rođenih od 2009. godine i planirano je da će svi oni koji ostanu „pravno nevidljivi“ biti upisani do kraja 2015.

Pored pomenute inicijative, Zaštitnik građana je takođe podneo predloge izmena i dopuna dva zakona sa ciljem da se pojednostavi izdavanje ličnih dokumenata licima koja ne mogu da prijave svoje boravište ili prebivalište; to je problem sa kojim se suočavaju beskućnici i hiljade Roma koji žive u neformalno izgrađenim naseljima. Ova inicijativa je bila prihvaćena i Parlament je izmenio Zakon o ličnim kartama i Zakon o prebivalištu i boravištu 2011. godine. U ovim izmenama i dopunama stoji: da će se „građaninu koji ima pravo na ličnu kartu, ali nema prijavljeno prebivalište niti boravište, izdati lična karta na osnovu utvrđenog bora-

32 Poverenik za ljudska prava. http://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/prems79611_GBR_CouvHumanRightsOfRoma_WEB.pdf.

33 PRAXIS, Analiza praktične primene Zakona o vanparničnom postupku – Utvrđivanje datuma i mesta rođenja, Beograd, decembar 2013, str. 5.

34 Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima.

35 Centar za prava manjina, *Pracjenje politike prema Romima na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji*, Beograd, 2013, str. 102, dostupno na: <http://www.ligaroma.org.rs/sr/dokumenta/publikacije/finish/6-publikacije/2-pracjenje-sprovođenja-romskih-politika-na-nacionalnom-i-lokalnom-nivou-u-rs.html>.

36 *Ibid.*, p.6.

37 PRAXIS, Analiza praktične primene Zakona o vanparničnom postupku – Utvrđivanje datuma i mesta rođenja, Beograd, decembar 2013, str. 5.

višta u trajanju od dve godine“. Ova izmena Zakona, međutim, nije rešila problem, jer Zakon nije definisao postupak za utvrđivanje boravišta. Da bi se problem rešio, Zakon o prebivalištu i boravištu je izmenjen i dopunjen, tako što se Članom 11, stav 4, propisuje mogućnost prijave boravišta u ustanovama u kojima je lice bilo privremeno smešteno ili u centru za socijalnu zaštitu na čijoj teritoriji lice boravi.

Iako je rok za početak primene navedene odredbe bio šest meseci od datuma usvajanja, ona nikad nije bila sprovedena u praksi zbog kašnjenja u definisanju njenog postupka. Obrazac za prijavu boravišta na adresi centra za socijalni rad (CSR) usvojen je tek u decembru 2012. Praktično i dalje postoji mnogo problema budući da neki CSR traže od podnosioca zahteva dokaz da su prijavljeni na bilo kojoj drugoj adresi, a koji se dobija od Ministarstva unutrašnjih poslova. Zaposleni u lokalnim policijskim stanicama traže od građana da dostave potvrdu od Uprave za upravne poslove Ministarstva unutrašnjih poslova (Beograd) kojom dokazuju da nemaju prijavljeno boravište na drugom mestu. Sa druge strane, Uprava je odbila da izdaje takve potvrde uz obrazloženje da lokalne policijske stanice takođe imaju uvid u podatke o tome da li neko lice ima prijavljeno boravište. U drugim slučajevima, uslov za dobijanje potvrde je bilo direktno obraćanje centra za socijalni rad Upravi za upravne poslove.

Sredinom 2013. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova je izdalo Uputstvo o postupku podnošenja zahteva i dobijanja prijave boravišta na adresi centra za socijalni rad. Svrha Uputstva je bila da unifikuje i usaglasi postupke različitih institucija i centara za socijalni rad i stanica policije, jer je prethodni period bio obeležen neusaglašenom primenom zakona u praksi. Na kraju 2013. godine konačno je izmenjen i dopunjen Pravilnik o postupku prijave i odjave prebivališta i boravišta državljana koji je unifikovao i objasnio postupak za prijavu boravišta i omogućio efikasnije sprovođenje Zakona o boravištu. Ipak je potrebno, u narednom periodu, nadgledati primenu ovih akata u praksi.

Borba protiv diskriminacije Roma i rasizma

Akcionni plan za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma za period 2012–2014. godine obuhvata posebno poglavlje (poglavljje 13) o borbi protiv diskriminacije. Iako poglavlje o borbi protiv diskriminacije obuhvata osam strateških ciljeva i 17 mera, samo se dve mere odnose specifično na Rome – podizanje svesti među državnim službenicima i pružaocima usluga o višestrukoj borbi protiv diskriminacije Roma (mera 13.1.3) i povećanje broja Roma zaposlenih u policiji i državnoj upravi kroz afirmativne mere (mera 13.3.1).

Međutim, u datom periodu broj Roma zaposlenih u državnoj upravi se nije povećao. Pored programa šestomesečne prakse u državnim institucijama koji je ponuđen mladim Romima, Bošnjacima i Albancima i angažovanja savetnika za integraciju Roma u pet ministarstava, (obe inicijative su zasnovane na projektu), nije bilo drugih održivih projekata koji su doveli do većeg zapošljavanja Roma i Romkinja u državnoj upravi.

U vezi sa podizanjem svesti državnih službenika i pružaoca usluga o problemima Roma i mehanizmima za sprečavanje diskriminativnih praksi i borbu protiv njih, Kancelarija za ljudska i manjinska prava i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti podržali su nekoliko aktivnosti usmerenih ka tom cilju. U okviru dvogodišnjeg projekta koji je finansirala EU, pod nazivom „Sprovođenje politike borbe protiv diskriminacije u Srbiji“ (IPA 2011),³⁸ u 2013. godini su sprovedene brojne aktivnosti vezane za borbu protiv diskriminacije i zločina iz mržnje, koje su kao svoju ciljanu grupu imale prvenstveno policijske službenike i predstavnike Ministarstva unutrašnjih poslova.

Tokom 2012. i 2013. godine, aktivnosti usmerene na podizanje svesti o značaju integracije Roma u javnosti bile su ograničene na pojedinačne, jednokratne aktivnosti, obično povodom obeležavanja značajnih datuma, kao što je Međunarodni dan Roma (8. april) ili drugih važnih datuma vezanih za ljudska prava.

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti u saradnji sa dve nevladine organizacije, Praxis i Regionalni centar za manjine -realizovan je projekat sa ciljem da se podigne svest među pripadnicima romske zajednice o tome

šta je diskriminacija, institucionalne mehanizme za borbu protiv diskriminacije i da ohrabri Rome i Romkinje da podnose pritužbe Poverenici. Ovaj projekat je imao za cilj i da doprinese sprečavanju diskriminacije i iskorenjivanju predrasuda. Iz ovih razloga, projekat je za svoju ciljanu grupu imao i romsku zajednicu i lokalne organe vlasti. Projekat je realizovan od maja 2012. godine do februara 2014. godine u 16 gradova širom Srbije organizovanjem panel diskusija koje su okupile više od 300 učesnika.³⁹

Institucionalna diskriminacija

U svom Izveštaju o napretku Srbije ka EU integracijama iz 2013. godine, Evropska komisija je naglasila da su Romi i dalje jedna od najviše diskriminiranih grupa, pre svega u pogledu pristupa socijalnoj zaštiti, zdravlju, zaposlenju i adekvatnom smeštaju.²³ I dalje su izloženi brojnim oblicima isključivanja, dok opseg socijalnih usluga i inicijativa koje promovišu inkluziju Roma treba poboljšati.²⁴

Takve zaključke Komisije podržavaju rezultati istraživanja koje je sprovela Poverenica 2013. godine među 1.352 predstavnika sudske, zakonodavne i izvršne vlasti na državnom, pokrajinskom i lokalnom nivou o stavovima prema diskriminaciji. Romi (70%), zajedno sa siromašnima, licima sa invaliditetom i seksualnim manjinama, predstavljaju najčešće diskriminisanu društvenu grupu. Velika većina predstavnika javnih funkcija negira da nadležni organi diskriminišu, pa ipak 63% ispitanika priznaje da su, u instituciji gde rade, njihove kolege imale diskriminatorske izjave ili su pokazali diskriminatorsko ponašanje (50%). Zabrinjavajućih 35% ispitanih priznaje da njihove kolege imaju predrasude prema Romima „koji, naposljetku, vole da krađu“; takve predrasude bile su izraženije kod predstavnika lokalnih vlasti.²⁵

Međutim, nisu zabeleženi sistematski i koordinisani pokušaji da se takvi diskriminatorski stavovi i ponašanje među predstavnicima nadležnih organa i pružaoca usluga promene. Umesto toga, takve slučajeve, kada se prijave, rešavaju nezavisne institucije, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti ili Zaštitnik građana, zavisno od slučaja do slučaja.

Pravni i institucionalni okvir protiv diskriminacije

Pravni okvir

Srbija danas, prema Evropskoj komisiji, ima uglavnom uspostavljen pravni i institucionalni okvir za borbu protiv diskriminacije, koji je značajno unapređen proteklih godina. Sveobuhvatni pravni okvir za branije sve oblike diskriminacije pojedinaca i grupa, u skladu sa uredbama EU protiv diskriminacije. Diskriminaciju zabranjuje Ustav Republike Srbije (2006)²⁶ kroz načelo jednakosti i jednakih mogućnosti. Takođe, Ustavom se reguliše mogućnost afirmativne akcije u cilju postizanja ravnopravnosti grupa koje su dugo diskriminirane.

Dugo očekivani Zakon o zabrani diskriminacije konačno je usvojen 2009. godine i stupio je na snagu u januaru 2010. godine. Zakon je u skladu sa zakonodavstvom EU, iako neke odredbe nisu još uvek usaglašene sa pravnim tekovinama, uključujući: opseg izuzetaka od principa jednakog postupanja, definiciju posredne diskriminacije i obavezu da se pruži odgovarajući smeštaj za hendikepirane zaposlene.²⁷ Pored moguće žrtve, tužbu za diskriminaciju može da podnese i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, kao i organizacije za zaštitu ljudskih prava. Ukoliko se dato diskriminatorsko ponašanje tiče isključivo određenog pojedinca, tužba se podnosi samo uz njegovu ili njenu pismenu saglasnost (Član 46). Drugim rečima, organizacije za zaštitu ljudskih prava mogu da budu jedini tužitelj u građanskim slučajevima u vezi sa diskriminacijom pod uslovom da diskriminatorsko ponašanje nije usmereno ka nekom određenom pojedincu, već ka neidentifikovanoj grupi lica koja imaju neku zajedničku karakteristiku.

39 Za više informacija o projektu, posetite: http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Equal_Chances_for_Better_Prospets_-_Strengthening_Roma_in_Combating_Discrimination.pdf.

Ovaj krovni zakon je dopunjen posebnim zakonima protiv diskriminacije kao što je Zakon o ravnopravnosti polova²⁸ ili Zakon o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom,²⁹ kao i sa konkretnim odredbama protiv diskriminacije koje se nalaze u Zakonu o radu (članovi 18-23), Zakonu o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti (Član 5), Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Član 44), Zakonu o zdravstvenoj zaštiti (Član 26) i Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.

Krivični zakonik Republike Srbije³⁰ sankcioniše krivično ponašanje sa diskriminatorским elementima u nekoliko prekršaja (članovi 128,³¹ 317³² i 387³³). Krivični zakonik RS definiše kršenje ravnopravnosti kao zločin [počinjen] lišavanja ili ograničavanja ljudskih prava pojedinca koja su garantovana Ustavom i drugim pravnim aktima, na osnovu njegovih/njenih ličnih osobina, kažnjiv zatvorom do tri godine. Izmene i dopune Krivičnog zakonika iz 2012. godine³⁴ uvode motiv mržnje kao otežavajuću okolnost koja treba da se uzme u obzir tokom izricanja kazne, ukoliko je zločin počinjen kao posledica mržnje zasnovane na rasi, ispovesti, nacionalnosti ili etničkoj pripadnosti, polu, seksualnom opredeljenju ili rodnom identitetu.

Institucionalni okvir

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je centralno, autonomno i nezavisno nacionalno telo specijalizovano za zaštitu od diskriminacije i borbu protiv nje. Poverenik je uspostavljen na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije, bira ga Skupština na period od pet godina. Ova institucija je počela sa radom 2010. godine. Opseg Poverenikovog posla obuhvata: zaštitu od diskriminacije, zaštitu jednakosti i nadziranje sprovođenja zakona i politika protiv diskriminacije. Iako Poverenik nema nadležnost da određuje novčane ili bilo kakve druge kazne, ima određene nadležnosti na raspolaganju – prima i proučava žalbe, daje predloge i upozorenja, podnosi tužbe za diskriminaciju, podnosi manje prekršajne naloge, nadzire sprovođenje zakona i drugih regulativa (Član 33).

Postupak pred Poverenikom se započinje podnošenjem pritužbe. Organizacija za zaštitu ljudskih prava može podneti pritužbu Povereniku u ime nekog lica, sa njegovom/njenom saglasnošću, koje oseća da je predmet diskriminacije (Član 35). Poverenik može da iznese optužbe za diskriminaciju pred sud ukoliko su uslovi iz Člana 46 iz Zakona ispunjeni.

Uprkos zajedničkom trudu Poverenice i nekih organizacija civilnog društva da se podigne svest o odredbama protiv diskriminacije, svest među pripadnicima i prapadnicama romske zajednice u Srbiji o zakonima protiv diskriminacije i nadležnostima Poverenika i dalje je na niskom nivou. Od postavljanja Poverenice, postoji godišnji porast u ukupnom broju pritužbi, kao i u broju žalbi o diskriminaciji Roma; uprkos tome, 2013. godine samo 5% (34)³⁵ svih primljenih pritužbi bilo je u vezi sa diskriminacijom na osnovu romskog porekla.

Iako je Poverenica izdala nekoliko važnih preporuka o zabrani diskriminacije Roma 2012. i 2013. godine, i pokrenula postupke na prekršajnom i građanskom sudu, većina tih postupaka je pokrenuta po službenoj dužnosti ili od strane različitih NVO u ime Roma, a ne od strane samih Roma.³⁶

Informacije dostupne na sajtu Poverenika pokazuju da je 2013. godine Poverenica rešila osam slučajeva diskriminacije Roma, prevashodno povezanih sa diskriminacijom u oblasti obrazovanja, odnosno vršnjačkog nasilja u školama, ali i u oblasti smeštaja i pristupa privrednim i socijalnim pravima. U šest slučajeva Poverenica je ustanovila kršenje Zakona o zabrani diskriminacije i izdala preporuke da bi se eliminisale diskriminatorne prakse; međutim nisu sve preporuke sprovedene u potpunosti.³⁷ U svom Godišnjem izveštaju iz 2013. godine, Poverenica je navela da nekoliko slučajeva, u kojima je utvrđena diskriminacija Roma, pokazuju da odnos državnih organa prema licima koja pripadaju romskoj manjini nije zadovoljavajući, odnosno da je u nekim slučajevima došlo do višestruke diskriminacije, zlostavljanja i ponižavanja.³⁸ Poverenica je učestvovala i u konsultacijama u vezi sa usvajanjem novog Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma za period 2012–2014. godine.

Dok se nadležnost Poverenika za zaštitu ravnopravnosti svodi da sprečavanje diskriminacije i zaštitu ravnopravnosti koja obuhvata i javne i privatne entitete, Zaštitnik građana ima širu ulogu da nadzire da ponašanje javne administracije i javnih usluga ne povređuje prava građana, vladavinu zakona i načelo dobrog upravljanja.

Iako je institucija Zaštitnika građana uvedena 2005. godine, kancelarija Zaštitnika građana nije uspostavljena do decembra 2007. godine. Zaštitnik građana takođe prima i razmatra pojedinačne žalbe, ali za razliku od Poverenika, Zaštitnik građana može da dela na sopstvenu inicijativu. Osim davanja mišljenja i preporuka u pojedinačnim slučajevima, Zaštitnik građana može pored toga da javno preporuči otpuštanje iz službe zvaničnika koji je odgovoran za kršenje prava građana; on/ona može da pokrene disciplinski postupak protiv zaposlenog u administraciji koji je direktno odgovoran za kršenje građanskih prava.

Ne postoje objavljeni podaci o broju primljenih žalbi koje su dostavili Romi ili koje su dostavljene u njihovo ime, ali institucija Zaštitnika građana je nesumnjivo imala odlučujuću ulogu u razotkrivanju kršenja građanskih prava Roma i osiguravanju poštovanja ljudskih prava Roma u Srbiji. U pogledu problema „pravno nevidljivih“ osoba, Zaštitnik građana je pokrenuo inicijativu zakonodavstvenih promena pred Narodnom skupštinom koje su kasnije usvojene 2013. godine. U vezi sa problemom prinudnih iseljenja i preseljenja neformalnih romskih naselja, Zaštitnik građana je ponovio u više navrata da Vlada treba da postavi pravni okvir i okvir politika o iseljavanju u skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava.

Zaštitnik građana je stavio pod nadzor romske inicijative za integraciju (ili nedostatak istih) na lokalnom nivou. Na primer, u decembru 2012. godine Zaštitnik građana je ustanovio da Grad Novi Pazar nije preduzeo mere da omogući društvenu integraciju Roma, interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije, 13 godina nakon što su stigli u grad (u naselje Blaževo), i preporučio je hitno usvajanje akcionog plana za rešavanje statusa Roma interno raseljenih lica u naselju Blaževo, uključujući odredbu o stanovanju i socijalno-privrednoj integraciji.

Zaštitnik građana je pokrenuo i projekat čiji je cilj bio da nadzire sprovođenje preporuka u vezi sa Romima upućenih različitim organima (i lokalnim i državnim) u svrhu identifikacije i promovisanja dobrih praksi o inkluziji Roma na lokalnom nivou.

Pored republičkog Zaštitnika građana, u Vojvodini deluje Pokrajinski Ombudsman i daje značajan doprinos u nadziranju i promovisanju inkluzije Roma na teritoriji Vojvodine. Na lokalnom nivou, kancelarije Zaštitnika građana postoje u nekoliko gradova i opština, ali nije jasno da li su imale bilo kakav uticaj na usvajanje ili sprovođenje politika u vezi sa Romima u svojim zajednicama.

Romska deca

Iako Strategija pokriva 13 različitih tematskih oblasti, pitanje romske dece nije posebno predviđeno, već je uključeno u različite oblasti. Koordinisane mere koje su do sada preduzeli nacionalni i lokalni organi da zaštite prava romske dece, pre svega su u oblasti vakcinacije, ishrane i upisa u predškolske i školske ustanove.³⁹ Sprovođenje većine ovih aktivnosti značajno se oslanja na novouspostavljeni sistem romskih zdravstvenih medijatorki i (romskih) pedagoških asistenata (PA), ali i na podršku međunarodnih organizacija (UNICEF, REF) i lokalnih OCD. Uprkos tome, stopa smrtnosti romskih odojčadi i dece do pet godina je dupla veća od proseka u Srbiji, iako se smanjila za 50% u poslednjih osam godina.

Evropska komisija je primetila da iako je ukupni broj dece u okviru institucionalne zaštite dodatno smanjen, romska deca su i dalje prezastupljena u državnom sistemu zaštite. Romska deca su pod većim rizikom da žive u siromaštvu, da napuste školu ranije, da budu žrtve porodičnog nasilja i da budu stavljena pod starateljstvo. Ovo je posebno slučaj sa decom koja žive u romskim naseljima.⁴⁰

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je istakla problem široko rasprostranjene neravnopravnosti romske dece i zaključila, na osnovu sopstvenog radnog iskustva, broju i tipu žalbi, saradnji sa različitim organizaci-

jama i različitim istraživanjima, da su romska deca jedna od najviše diskriminiranih grupa, posebno u oblasti obrazovanja. Ona su među najčešće diskriminiranim u predškolskim i osnovno školskim institucijama, odvojeni u posebna odeljenja i, u poređenju sa drugom decom, češće žrtve diskriminacije (ili čak nasilja) među svojim vršnjacima.⁴¹

Diskriminacija romskih žena

Romske žene su žrtve višestruke diskriminacije zasnovane na najmanje dva osnova: polu i nacionalnoj pripadnosti. U skladu sa svim parametrima, Romkinje su posebno ugrožena kategorija stanovništva koja je, pored teških uslova života, izložena eksploataciji i porodičnom nasilju. U Srbiji, samo je 3% romskih žena visoko obrazovano, romske žene se često udaju pre punoletstva i dobijaju decu vrlo mlade.

Uzimajući u obzir da romsku zajednicu u Srbiji karakterišu nizak nivo obrazovanja i visoka stopa nezaposlenosti sa značajnim učešćem u „sivoj“ ili neformalnoj privredi, nadziranje nejednakosti u zaradama između romskih muškaraca i žena, ali i između romskih žena i žena iz većinskog stanovništva, skoro je nemoguće. Opšte stanje je da romske žene imaju niži nivo obrazovanja i stopa napuštanja škole je veća među romskim devojkicama kada se uporedi i sa opštim stanovništvom i sa romskim dečacima, što dovodi do toga da su romske žene često nezaposlene i neaktivne. Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) pokazuju da je rodna podela posla i dalje veoma jaka u romskoj zajednici i da su romske žene većinom kvalifikovane za poslove koji se tradicionalno vezuju za žene i koji su manje plaćeni. Oko 90% nezaposlenih frizera romske nacionalnosti koji su registrovani kod NSZ su žene, 50% romskih prodavaca i kuvara su žene, dok su samo 18% pekara romske žene, a ne postoje romske žene kvalifikovane da rade kao bravari ili automehaničari.

Iako zvanične i precizne brojke nisu dostupne, različiti izvori navode da su romske žene skoro potpuno izostavljene iz postupka donošenja odluka i političkog života u Srbiji. Na lokalnom nivou, po istraživanju sprovedenom u 33 opštine u Srbiji 2013. godine, samo se dve Romkinje nalaze u lokalnim skupštinama i jedna romska žena u lokalnom izvršnom telu. Od opština koje su ispitane, samo 25 su postavile lokalnog romskog koordinatora, od kojih su samo osam žene.

Uprkos postojećem zakonodavstvu i politikama o ravnopravnosti polova, Vlada ne uspeva da koordiniše svoje težnje i sprovede dugoročne strategije da bi se smanjila diskriminacija po polu i osigurala vidljiva ravnopravnost između muškaraca i žena. Čini se i da mere usmerene ka grupama koje su suočene sa višestrukom diskriminacijom, kao što su romske žene, ne privlače dovoljno pažnje i dodeljena su im ograničena sredstva.

Međutim, mehanizam koji je uspostavljen na osnovu Zakona o ravnopravnosti polova i koji bi mogao da pruži uvid u razmere diskriminacije po polu je registar svih presuda u vezi sa diskriminacijom po polu koje su nadležni organi u obavezi da vode.⁴² Taj mehanizam treba da se proširi na sve odluke suda o diskriminaciji, bez obzira koji je osnov diskriminacije.

DISKRIMINACIJA NA OSNOVU POLA I ETNIČKE PRIPADNOSTI, NOVI SAD

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti zaključila je da je M.P. zaposleni u Centru za socijalni rad u Novom Sadu, diskriminisao pet romskih žena iz neformalnog naselja Veliki Rit, na osnovu pola i pripadnosti nacionalnoj manjini.

Krajem 2012. godine, određen broj romskih žena iz naselja Veliki Rit je otkrio da su bile izložene diskriminaciji od strane M.P. kome su se obratile da bi ostvarile svoja prava na socijalnu pomoć. Po iskazima romskih žena, M.P. ih je vređao na osnovu etničke pripadnosti, pretio im, seksualno uznemiravao, izazivao strah od fizičkog napada i čak fizički napao jednu od njih. Poverenik je zaključio da je M.P. diskriminisao te romske žene na osnovu pola i etničke pripadnosti i preporučio da M.P. uputi pismeno izvinjenje rom-

skim ženama i da se uzdrži od uznemiravanja i ponižavanja u budućnosti i od izjava koje narušavaju dostojanstvo manjina i stvaraju neprijateljsku, ponižavajuću ili uvredljivu sredinu.

Istovremeno, Centru za socijalni rad u Novom Sadu preporučeno je da objavi preporuku Poverenice i izvi-njenje M.P. na oglasnoj tabli ili drugom vidljivom mestu u prostorijama Centra za socijalni rad. Međutim, uprava Centra za socijalni rad nije sprovela preporuku.

Trgovina ljudima

Prema Porodičnom zakonu, brak ne može sklopiti lice koje nije navršilo 18. godinu života, ali sud može dozvoliti sklapanje braka maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, a dostiglo je telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku. Procenu zrelosti obično daje nadležni Centar za socijalni rad koji najčešće daje svoju saglasnost i ne koristi na adekvatan način svoja ovlašćenja da spreči sklapanje braka pre navršene 15. godine života. Romske ženske nevladine organizacije naglašavaju da nije primećeno značajno unapređenje institucionalnih mera usmerenih ka sprečavanju ranih brakova ili podizanju svesti o negativnim posledicama takvih brakova. Institucije u velikoj meri zanemaruju i previđaju problem ranih brakova među romskom populacijom i drugim manjinskim zajednicama (npr. Vlasima u istočnoj Srbiji). Na osnovu iskustva romskih ženskih nevladinih organizacija, zasnovao na iscrpnom radu na terenu u romskim naseljima, centri za socijalni rad (CSR) često prihvataju ovakvu praksu kao deo „tradicije među Romima“ koja se ne može sprečiti ili je ne treba sprečavati. U romskim naseljima, devojke mlađe od 18 godina najčešće žive u vanbračnim zajednicama. Međutim, vanbračni partneri imaju ista ljudska prava kao i oni koji su zakonski u braku.

Šta više, ugovoreni brakovi, brakovi maloletnika i prisilni brakovi se u očima javnosti/medija ne smatraju oblicima rodno zasnovanog nasilja, što nije u skladu sa međunarodnim dokumentima i relevantnim analizama rađenim na nivou UN, uključujući i sveobuhvatnu studiju Generalnog sekretara UN o nasilju nad ženama (2006). Takođe, rani brakovi i običaj „prodavanja mlade“ se retko pominju u vladinim strateškim dokumentima. Nedavna iscrpna analiza i istraživanje usluga koje se pružaju žrtvama različitih oblika rodno zasnovanog nasilja (uključujući i prisilni brak) u državnom i civilnom sektoru, otkriva da su samo ženske nevladine organizacije širom Srbije pružale pomoć i podršku devojka/ženama iz romske i drugih manjinskih zajednica koje su bile žrtve prisilnih i ugovorenih brakova.

Organizacije koje pružaju podršku i pomoć žrtvama trgovine ljudima u Srbiji su 2011. godine izveštavale o tome da su Romkinje i druge devojke srpskog porekla/nacionalnosti ponekad prisiljene na brak u Nemačkoj i drugim državama članicama EU. Kao što je gore navedeno, prisilni brakovi su ponekad kažnjavani kao jedan oblik trgovine ljudima. Međutim, evidencije o žrtvama prisilnih brakova (koje su identifikovale institucije) su retke.

Najnoviji relevantni podaci o ranim brakovima, zasnovani na istraživanjima, dostupni su u istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS4) koje je sprovedeno 2010. godine, a objavljeno 2011. Podaci o slučajevima u romskim naseljima su otkrili uznemiravajuće trendove. Skoro 17% žena između 20 i 49 godina starosti u romskim naseljima su se udale pre navršene 15 godine života, a 54% njih se udalo pre navršene 18. godine života. Skoro polovina mladih žena između 15 i 19 godina starosti su trenutno udate ili žive u zajednici (44%). Ovakav odnos se razlikuje u urbanim (40%) i ruralnim (52%) oblastima i čvrsto je povezan sa nivoom obrazovanja. Pored toga, poredeći rane brakove žena i muškaraca u romskim naseljima, primećena je velika razlika između muškaraca i žena: 44% žena između 15 i 19 godina starosti su trenutno udate ili žive u zajednici, a samo 19% muškaraca tog starosnog doba. U istraživanju MICS4 je takođe naglašena razlika u godinama između romskih devojaka/žena u romskim naseljima i njihovih muževa/vanbračnih partnera. Rezultati koji pokazuju razliku u godinama između muževa i žena ukazuju na sledeće: Više od polovina žena između 20 i 24 godine starosti su trenutno udate za muškarce koji su od njih stariji za nula do četiri godine (57%). Sveukupno, 24% žena između 15 i 19 godina starosti su trenutno udate za muškarce koji su pet do devet godina stariji od njih. Nizak stepen obrazovanja, život u ruralnim oblastima i niži društveno-ekonomski status žena utiču na sklapanje braka sa starijim muškarcem. Činjenice utvrđene istraživanjem, kao i iskustvo romskih ženskih organizacija zasnovano na radu na terenu u romskim naseljima, ukazuju na to da rani brakovi i vanbračne zajednice smanjuju prilike za sticanje obrazovanja i zapošljavanje, dovode do

ekonomske zavisnosti od muža i njegove porodice i potencijalno izlažu mlade devojkje/žene većem riziku od nasilja u porodici i zdravstvenim rizicima koji su povezani sa ranom trudnoćom. Gore pomenuti nalazi istraživanja MICS4 (Republički zavod za statistiku i UNICEF, 2011) navode na takav zaključak.

Mlade udate devojkje su jedinstvena, iako često nevidljiva, društvena grupa. S obzirom da se od njih zahteva da obavljaju velike količine kućnih poslova, da su pod pritiskom da pokažu svoju plodnost i da su odgovorne za odgajanje dece, iako su i same još uvek deca, udate devojkje i maloletne majke suočene su sa ograničenim mogućnostima da same donose odluke i imaju malo izbora u životu. Žene koje su se udale u mlađem starosnom dobu često su verovalе da je ponekad prihvatljivo da muž bje svoju suprugu i često su i same bile žrtva nasilja u porodici. Smatra se da razlika u godinama između partnera doprinosi dinamici zloupotrebe moći muškaraca i povećava rizik od toga da prevremeno postanu udovci. Poznato je da je smrt povezana sa trudnoćom jedan od glavnih uzroka smrtnosti i među udatim i među neudatim devojkjama između 15 i 19 godina starosti, posebno među najmlađima. Postoje dokazi koji ukazuju na to da je veća verovatnoća da će se devojkje koje su u mlađem starosnom dobu udati za starijeg muškarca.

Romi migranti

Veliki broj interno raseljenih lica⁴⁰ (IRL) sa Kosova, od kojih su većina Romi sa prijavljenim mestom prebivališta na Kosovu, ne mogu da prijave svoje mesto boravka s obzirom da često borave u neformalnim naseljima ili u bespravno podignutim objektima. Kao posledica toga, oni su isključeni iz sistema zdravstvene i socijalne zaštite. Prijavljeno mesto prebivališta na Kosovu im onemogućava da prijave svoj boravak na adresi centra za socijalni rad na čijem se području nalaze, u skladu sa odredbama Zakona o prebivalištu i boravištu građana. Prema tumačenju Ministarstva unutrašnjih poslova, oni ne bi mogli da koriste tu zakonsku mogućnost, čak ni kada bi odjavili svoje prebivalište na Kosovu. Ovaj problem je još značajniji s obzirom na to da utiče na veliki broj dece koja nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti.

Kada je reč o njihovom zapošljavanju, IRL romske nacionalnosti su u daleko gorjoj situaciji od ostalih IRL. Prema istraživanju UNHCR-a iz 2011. godine, manji je procenat interno raseljenih lica romske nacionalnosti koja imaju formalno zaposlenje (9,8%) u poređenju sa ostalim licima koja nisu romske nacionalnosti (27,1%). Skoro trećina (29,5%) svih IRL i 79,3% Roma rade bez ikakvog ugovora. IRL romske nacionalnosti češće rade na poslovima koji se obavljaju na ulicama, pijacama, od vrata do vrata (60,8%), dok je za lica koja nisu romske nacionalnosti veća verovatnoća da će raditi u kompanijama i institucijama (58,7%). Čak 70% IRL romske nacionalnosti rade na privremenim poslovima, dok je samo 10% zaposleno puno radno vreme.⁴¹

Za građane Srbije, Makedonije i Crne Gore je u decembru 2009. godine ukinuta viza za putovanje u zemlje Šengenskog prostora, što je dovelo do dramatičnog porasta broja zahteva za azil iz Srbije (ali i iz ostalih zemalja regiona) u zemljama EU, posebno u Švedskoj, Belgiji i Nemačkoj. Kao posledica toga, EU i mnoge njene države članice apeluju na Srbiju da zaustavi ove migracije, što je dovelo do uvođenja nekoliko mera koje za cilj imaju sprečavanje ljudi da napuštaju svoju domovinu. U junu 2011. godine, Vlada Republike Srbije je usvojila Uredbu o bližem uređenju načina vršenja policijskih ovlašćenja službenika granične policije i dužnostima lica koje prelazi državnu granicu, koja je otvorila vrata proizvoljnom odbijanju lica na graničnim prelazima,⁴² što neproporcionalno utiče na Rome. Od decembra 2012. godine, u Krivični zakonik je uvedeno novo krivično delo koje se odnosi na akt pružanja pomoći takozvanim „lažnim“ azilantima, odnosno, ono se odnosi na svakoga ko, sa namerom sticanja dobiti, pruža pomoć građanima Srbije koji traže azil u inostranstvu na osnovu lažne tvrdnje da su njihova ljudska prava i slobode ugroženi i takvo krivično delo je kažnjivo zatvorom.⁴³

40 Komesarijat za izbeglice je evidentirao 22.806 Roma sa statusom interno raseljenog lica. Pored toga, procenjuje se da postoji još 20.000 interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije. Veliki broj interno raseljenih Roma nisu registrovani jer nemaju lične isprave. Komesarijat za izbeglice i migracije, Republika Srbija <http://www.kirs.gov.rs/articles/integracija.php?type1=6&lang=SER&date=0&all=1>.

41 Evropski centar za prava Roma, Profil Srbije 2011–2012, Budimpešta, jul 2013, 8.

42 Ibid, 30.

43 Ibid, 31.

3. OBRAZOVANJE

Desegregacija u školama

U svom izveštaju pod naslovom „Još uvek daleko od cilja“⁴⁴ (2014; podaci sakupljeni u periodu 2011/12. i 2012/13;), Evropski centar za prava Roma (ERRC) je predstavio rezultate istraživanja sprovedenog u 10 gradova Srbije. Istraživači su posetili 128 domaćinstava u kojima žive učenici romske nacionalnosti iz tzv. „specijalnih škola“.

Glavni nalazi ERRC-a pokazuju da su i pored zakonskih mera, romski učenici prezastupljeni u tzv. „specijalnim školama“. Međutim, važno je napomenuti da se apsolutni broj ovih učenika u školama smanjio.

Postoje i primeri segregacije romske dece koja se kontinuirano sprovodi. Obrazovni sistem i lokalna zajednica ne pokazuju doslednost u primeni definisanih dokumenata koje je Vlada Republike Srbije donela, a koji daju smernice obrazovnim institucijama da pristupe desegregaciji ovakvih odeljenja.

Kao primer nepostupanja u skladu sa zakonskim odredbama je slučaj iz Novog Pazara.

I pored mera koje Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja preduzima za inkluziju Roma u obrazovni sistem i dalje postoje slučajevi segregisanih odeljenja. Kao primer navodimo selo⁴⁵ Vožegrnci – Blaževo kod Novog Pazara gde deca iz raseljenih romskih porodica pet školskih godina nastavu pohađaju u izdvojenim odeljenjima osnovne škole „Aleksandar Stojanović Leso“. Rukovodstvo ove školske ustanove je formiralo odeljenja isključivo za romsku decu i to u prostorijama koje se nalaze u odvojenoj zgradi.

Istovremeno, istureno odeljenje predškolske ustanove „Mladost“, čije se prostorije nalaze u istoj Osnovnoj školi, po drugi put je formiralo segregisane grupe pripremnog predškolskog programa, jer jednu grupu pohađaju srpska i bošnjačka deca, dok su u drugoj isključivo romska deca.

U postupku po pritužbi koju je podnela jedna nevladina organizacija, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je utvrdila da su predškolska ustanova „Mladost“ i osnovna škola „Aleksandar Stojanović Leso“ ovakvim postupanjem diskriminisale decu na osnovu njihove nacionalne pripadnosti i donela preporuku da se bez odlaganja sprovede desegregacija odeljenja.

Do sada, u ovim obrazovnim ustanovama nije urađena kompletna desegregacija odeljenja.

Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice odgovorio nam je na pitanja koja se tiču segregisanih odeljenja:

„Kada su u pitanju segregisana odeljenja u AP Vojvodini, došlo je do pozitivnog pomaka. U proteklom godinama je bilo sporadičnih segregisanih odeljenja. Nakon adekvatnog reagovanja, takava odeljenja su desegrisana. Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice nema saznanja da danas, na teritoriji AP Vojvodine, postoje segregisana odeljenja. Pratimo uključenost romske dece u obrazovne institucije na teritoriji AP Vojvodine. Slažemo se sa stanjem koje je Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje,

44 Evropski centar za prava Roma – prezastupljenost romske dece u „specijalnim školama“ u Srbiji, mart 2014. <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-izvestaj-obrazovanje-jos-uvek-daleko-od-cilja-13-march-2014.pdf>.

45 List „Politika“, Romski učenici pet godine pohađaju posebnu nastavu, urednik Katarina Đorđević, 15. jun 2012. <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Romski-djaci-vec-pet-godina-idu-u-izdvojena-odeljenja.lt.html>.

upravu i nacionalne zajednice izneo. Upoznat sam da je 2011. godine Pokrajinski sekretarijat (u to vreme je ovo bio njegov naziv) potpisao "Protokol zajedničkog delovanja i saradnje na polju obrazovanja romske dece" sa tri školske uprave koje deluju na teritoriji Vojvodine, Kancelarijom za inkluziju Roma i udruženjem građana Edukativnim centrom Roma. U tom periodu, izvršena je desegregacija osnovne škole u Apatinu".

Evropski centar za prava Roma (ECRR) u svom izveštaju „Još uvek daleko od cilja“ iznosi sledeće podatke:

Tabela 1.

Broj i procenat romskih i neromskih učenika u školama i odeljenjima za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju

Školska godina	Romski učenici, podaci za Vojvodinu	%	Svi učenici	Romski učenici (istraživanje ERRC-a)	%	Svi učenici
2010/2011	736	28.26%	2604	–	–	–
2011/2012	623	27.29%	2300	808	23%	3539
2012/2013	557	26.15%	2130	690	21%	3306

Zvanični statistički podaci nisu u skladu sa podacima koje su prikupili istraživači na terenu. Međutim, manji broj romske dece je prijavljeno u tzv. „specijalnim školama“, ali ih je procentualno više.

Tabela 2.

Škole sa većim procentom romske dece u školskoj godini 2012/2013

Škola	Apsolutni broj	% učenika romske nacionalnosti
Osnovna i srednja škola „Vidovdan“ u Boru	69	73%
Osnovna škola „Sveti Sava“ u Prokuplju	23	68%
Osnovna i srednja škola „Veselin Nikolić“ u Kruševcu	75	63%
Osnovna škola „Novi Beograd“ u Beogradu	58	40%

U poslednjih 15 godina u Srbiji, fokus predškolskog vaspitanja i obrazovanja je pomeren na njegovu razvojnu funkciju. Obuhvat predškolskim obrazovanjem u Srbiji je znatno niži u odnosu na EU (47–48% za decu od 3–5,5 godina). Usluge predškolskog obrazovanja ne koriste oni kojima su najpotrebnije. Obuhvat je značajno niži među: romskom decom (8%), siromašnima (22%), decom na selu (29%) i decom čije majke imaju samo osnovnu školu (21%) (izvod iz MICS4, 2010, roditelji dece od 3 do 5 godina). U poslednjih nekoliko godina, obuhvat predškolskim obrazovanjem u Srbiji pokazuje porast. Ipak, negativne demografske promene i dalje igraju važnu ulogu u tom smislu.

Jedini dostupni „sveži“ podaci o smanjenju broja učenika u specijalnim školama su podaci ERRC-a koji su predstavljani u gornjoj tabeli.

Ministartvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja ne raspolaže zvaničnim podacima.

Inkluzivno obrazovanje

Odgovor koji je dao Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice:

Na teritoriji AP Vojvodine je napravljen veliki iskorak u uvođenju maternjeg jezika, u okviru izbornog predmeta «Romski jezik sa elementima nacionalne kulture Roma».⁴⁶ U odnosu na školsku 2012/013, broj polaznika se udvostručio. Ovaj predmet je pohađalo 1002 učenika.⁴⁷ I pored toga što je uvršten među jezike za koje

46 Na teritoriji AP Vojvodine, izborni predmet „Romski jezik sa elementima romske nacionalne kulture“ je uveden 1996. godine.

47 Prava na zvaničnu upotrebu jezika i pisma etničkih manjina u Republici Srbiji, 2010, dostupno na: <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/posebnii-izvestaji/1213-2010-12-20-08-51-51>, str. 39/40.

se država obavezala da će primenjivati mere prihvaćene ratifikacijom Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, romski jezik nije u službenoj upotrebi ni u jednoj jedinici lokalne samouprave.

U osnovnim školama koje su van teritorije Vojvodine, izborni predmet „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture Roma“ tokom školske 2013/14. godine nije primenjen u praksi. Činjenica je da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja nikada nije pravilo probleme da se i predmet „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture Roma“ uvede i u škole koje su van Vojvodine. U ovom slučaju, romska zajednica nije preuzela inicijativu. Očekuje se da će u školskoj 2014/15. godini ovaj predmet biti zastupljen na celoj teritoriji Srbije.

Realizovane su obuke za savetnike, prosvetne inspektore i nastavnike u cilju razvijanja multi/interkulturalnog pristupa u kurikulumima i radu ustanova (u pet ŠU, CPM). MNTR je naložilo školama da u oblasti etosa u okviru svojih razvojnih planova, u nastavni plan i program i godišnji plan rada uvedu sadržaje interkulturalnosti i rade na uklanjanju predrasuda. Opšti protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama primenjuju se u većoj ili manjoj meri, zavisno od sredine.

Kao pozitivna mera u borbi protiv diskriminacije, u školama se uvode programi koji promovišu prava dece, ljudska, manjinska i ženska prava. Jedan od tih programa je i „Škola bez nasilja“. Pored opšteg cilja sprečavanja i smanjenja nasilja nad i među decom, ovaj program zagovara i stvaranje bezbednijeg okruženja za učenje i razvoj dece.

Postojao je još jedan program, „Podrška antidiskriminatornom okruženju u školama za decu romske nacionalnosti“, čiji je cilj bio izgradnja kapaciteta obrazovnih institucija za razvoj i unapređenje antidiskriminatornog okruženja, kao i jačanje uloge organizacija civilnog društva u zalaganju za sprovođenje mera usmerenih ka borbi protiv diskriminacije, podržan u strateškim dokumentima Vlade o obrazovanju Roma. Ovaj program je imao finansijsku podršku Fonda za obrazovanje Roma iz Budimpešte.

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju,⁴⁸ prilikom upisa dece u državnu predškolsku ustanovu daje prioritet deci iz osetljivih grupa (član 13 i 14). Takođe, ta deca, kao i deca – strani državljani i deca bez državljanstva, izbeglice ili raseljena lica, mogu da se upišu u predškolsku ustanovu čak i kada nemaju dokaze o prebivalištu i druga lična dokumenta. Predviđeno je i angažovanje specijalno obučanih vaspitača za rad sa decom koja potiču iz ugroženih grupa, kao i vaspitača koji poznaju jezik nacionalnih manjina, ukoliko ima dece pripadnika nacionalnih manjina u predškolskoj ustanovi. Pri upisu romske dece u PPP program, ukoliko ne poznaju jezik na kome će slušati nastavu, predškolske ustanove im obezbeđuju pedagoške asistente ili aktiviste iz romskih NVO. Za sada je mali broj pedagoških asistenata koji je uključenjen u rad predškolskih ustanova.

Prateći međunarodno priznate standarde, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja,⁴⁹ pored priznavanja svakom licu prava na obrazovanje, posebno ističe ekonomsku, socijalnu i kulturnu komponentu prava na obrazovanje koja istovremeno predstavlja bitan preduslov za ostvarivanje i ostalih ljudskih prava i sloboda. Zakon propisuje obavezno pohađanje pripremnog predškolskog programa za decu uzrasta od pet i po do šest i po godina i dužnost svake ustanove koja sprovodi predškolski program da upiše svako dete radi pohađanja ovog programa, bez obzira na prebivalište roditelja. Isti akt propisuje da se u prvi razred osnovne škole upisuje svako dete koje do početka školske godine ima šest i po do sedam i po godina. Zakon ustanovljava obavezu škole da upiše svako dete sa područja te škole, ali i sa područja druge škole, na zahtev roditelja i u skladu sa mogućnostima škole. Potrebno je istaći da ovde nije striktno navedeno da dete, odnosno roditelji deteta moraju da imaju prebivalište ili boravište na području škole. Štaviše, zakon predviđa za decu iz osetljivih društvenih grupa mogućnost upisa u školu i bez dokaza o prebivalištu roditelja, ali i druge dokumentacije koja se inače zahteva pri upisu u školu.

48 Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, http://www.srpss.org.rs/zakon_o_predskolskom_vaspitanju_i_obrazovanju.pdf.

49 Srbija, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, član 6, dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.pdf.

Pravo na obrazovanje je jedno od izuzetaka koje je omogućeno da se ostvaruje bez prilaganja ijednog dokumenta.

Zbog nedoslednosti u tumačenju zakona: ko, kako i kada će za upisano dete pribaviti lični dokument, pojedine škole izbegavaju da upišu decu bez dokumenata. Najčešće se radi o nepismenim roditeljima, koji ne znaju kojoj instituciji da se obrate. U većim mestima (gde je prisustvo „pravno nevidljivih osoba“ veće) ovakve slučajeve rešavaju pedagoški asistenti sa romskim NVOima.

NEPRISTUPAČNOST OBRAZOVNOG SISTEMA „PРАВНО НЕВИДЛЈИВОЈ“ DECI I DECI BEZ PREBIVALIŠTA

Prema tvrdnji NVO Praxis,⁵⁰ značajan problem imaju deca koja žive u neformalnim romskim naseljima, bez „zvanične adrese“, a naročito ona koja nisu upisana ni u matičnu knjigu rođenih. S obzirom na to da ova deca nemaju prebivalište i da ni na koji način ne postoje u sistemu, njihovi roditelji ne dobijaju pozive da decu upišu u školu kada ona dostignu uzrast za pohađanje pripremnog predškolskog programa ili za upis u prvi razred.

Praxis je od januara do avgusta 2011. godine posetio 136 romskih naselja u 80 opština i, prema rečima stanovnika, ni u jednom od neformalnih naselja deca koja su dostigla uzrast za upis u školu nisu pozivana od strane lokalne samouprave ili škole na čijoj teritoriji žive. Štaviše, dešavalo se da pozive nisu primale čak ni sve porodice koje imaju prijavljeno prebivalište u naselju u kome žive, kao što je slučaj sa pojedinim porodicama u romskom naselju „Bački Ilovnik“, u opštini Zemun, i naselju „Mali Krivak“ u Smederevu. Iako je jedan deo tog naselja legalizovan, roditelji ne dobijaju redovno pozive za upis u školu. Prema rečima stanovnika iz tog naselja: „Ko dođe sam u školu – dođe, ko ne dođe – nikome ništa“.

Ovo je posledice nedostatka međusektorske saradnje relevantnih institucija (lokalna samouprava, dom zdravlja, romske zdravstvene medijatorke, centar za socijalni rad, predškolska ustanova, romske NVO, pedagoški asistenti).

Da bi se obrazovni sistem približio većem broju romske populacije, u Srbiji se pri upisu romske dece primenjuju afirmativne mere. Ove mere za cilj imaju da se unapredi status ranjivih, odnosno marginalizovanih društvenih grupa. Školske 2013/14, sprovođenjem afirmativne mere upisano je 367 srednjoškolaca i 238 studenata. Od početka primene afirmativne politike upisa romskih učenika upisano je 1336 romskih studenata na visoke škole i fakultete i 2292 romskih učenika u srednje škole. Nadležno ministarstvo, kao i Kancelarija za ljudska i manjinska prava Vlade RS nemaju podatke o broju svršenih studenata.

Od školske 2013/14. godine, pojavio se veći broj učenika/studenata neromske populacije koji se pri upisu deklarišu kao pripadnici/ce romske nacionalnosti sa jedinim motivom da koriste afirmativnu meru pri upisu u srednje škole ili fakultete. Na taj način se oduzima pravo osobama koje je data zakonska odredba trebalo da podrži. Njihov iskaz je u skladu sa Ustavom RS da svako ima pravo da se izjasni o nacionalnoj pripadnosti.

- Da bi se obezbedio kontinuitet u obrazovanju, pored afirmativne mere, pri upisu u srednje škole i fakultete romskim učenicima/studentima se pruža i finansijska (stipendije) i mentorska podrška pri učenju. Na teritoriji AP Vojvodine u periodu 2007- 2013. godine obezbeđena je finansijska i mentorska podrška za oko 860 učenika/ca romske nacionalnosti koji se školuju u redovnim srednjim školama na teritoriji APV. Ova podrška je obezbeđena uz finansijsku podršku REF iz Budimpešte i Vlade AP Vojvodine.
- Od uvođenja afirmativne mere 2005. godine, broj učenika srednjoškolaca romske nacionalnosti nastavio je da raste. U Vojvodini je, uz stipendije, uveden i mentorski sistem koji je dao veoma do-

50 Za analizu glavnih prepreka i problema u pristupu pravu Roma na obrazovanje u Srbiji, videti www.praxis.org.rs.

bre rezultate. Inkluzija romske dece u srednje škole je znatno povećana, sa 8,3% učenika upisanih u 2004. godini na 20% u 2012. godini.⁵¹ Mentorski program za učenike srednjih škola je organizovan zahvaljujući finansijskoj podršci REF-a iz Budimpešte i Vlade Autonorne pokrajine Vojvodine.

Rešavanje problema diskriminacije u obrazovanju

Nema tačnih, zvaničnih podataka o broju romske dece koja su svrstana u „decu sa posebnim potrebama“.

Smatra se da su pedagoški asistenti jedna od pozitivnih mera usmerena ka rešavanju problema nepravilnog upisa romske dece u škole za decu sa posebnim potrebama.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV) uvodi osnivanje Interresorne komisije (IRK). Ako je učeniku potrebna dodatna podrška po upisu u redovnu školu, data škola omogućava IRK pristup kako bi izvršila procenu vrste pomoći koju je potrebno obezbediti; pored toga, učenici se mogu upisati u tzv. „specijalnu školu“ samo uz odluku IRK koja podržava ovakav korak, kao i uz saglasnost roditelja učenika.⁵² Uopšteno govoreći, svrha procene IRK jeste da olakša socijalnu inkluziju time što će se deci i učenicima pružiti dodatna podrška u ostvarivanju njihovih prava i korišćenju usluga i resursa.

Pedagoški asistenti

Uključivanje pedagoških asistenata i asistentkinja u obrazovni sistem je veoma uspešna mera koja je doprinela u približavanju romske zajednice institucijama sistema. Međutim, broj pedagoških asistenata⁵³ je nedovoljan da bi pokrili sve potrebe romske dece.

Interresorna komisija

Četiri godine nakon usvajanja ZOSOV-a, sprovođenje zakona i pravilnika znatno varira od škole do škole. Tome doprinose brojni faktori. Prvenstveno, moralo je da prođe određeno vreme da se usvoje dodatni zakoni i podzakonski akti, da bi implementacija ZOSOV-a bila praktično moguća. Prema mišljenju prosvetnih radnika, nekima od ovih dokumenata, naročito Pravilniku⁵⁴ o dodatnoj podršci, potrebna je ozbiljna revizija. Novi nacrt Pravilnika i novi nacrt uredbi čeka na usvajanje još od januara 2014. godine. Na praktičnom nivou, postavljaju se takođe pitanja vezana za nedostatak kapaciteta škola da sprovedu zakon, naročito oni aspekti koji se tiču inkluzivnog obrazovanja.

Rešavanje problema pogrešnog uključivanja romske dece u specijalno obrazovanje

Nema dostupnih podataka o stvarnom broju romske dece koja su svrstana u decu sa posebnim potrebama. Iz dela istraživanja koje je uradio ERRC, a koji smo predstavili u dve tabele, vidi se da se razlikuju podaci o ukupnom broju učenika koji pohađaju tzv. „specijalne škole“, a samim tim se razlikuje i broj romske dece koja su uključena u ove škole.

51 Podaci o broju Roma koji su uključeni u sistem obrazovanja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Pregled – školska godina 2005/06.–2010/11.

52 ZOSOV, član 98, stav 7. i ZO0V, član 56. Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja u Srbiji jasno propisuje samo saglasnost roditelja u ovom kontekstu, ali staratelji mogu biti pravni zastupnici dece u istom svojstvu kao i njihovi roditelji, osim što odluke staratelja koje se odnose na obrazovanje mora odobriti centar za socijalni rad, (Porodični zakon, „Službeni glasnik RS“ br. 18/2005, član 138).

53 Na osnovu podataka Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 173 pedagoška asistenta su angažovana u obrazovnom sistemu (PPP i OŠ).

54 Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu ili učeniku definiše uslove procene potrebe za dodatnu obrazovnu, zdravstvenu i socijalnu podršku detetu ili učeniku i definiše članstvo i način rada Interresorne komisije (Pravilnik o dodatnoj podršci, član 1.).

Pojedine škole se pravdaju da im podaci nisu razvrstani po nacionalnoj pripadnosti deteta i zbog toga nemaju adekvatnu statistiku.

U ovom momentu jedino raspoložemo sa podacima ERRC-a koji pokazuju pad uključivanja romske dece u tzv. „specijalne škole“.

Evidentno je da dolazi do smanjenja broja romske dece u tzv. „specijalnim školama“. Da bi se eliminisale sve greške i zabune, potrebno je angažovati veći broj pedagoških asistenata, uspostaviti multisektorsku saradnju i pratiti napredak, kao i prevremeno napuštanje škola.

Završavanje obaveznog osnovnog obrazovanja

Povoljna zakonska regulativna koja definiše obavezno obrazovanje (Ustav RS i ZOSOV) je podržana sa različitim merama koje olakšavaju romskoj deci da završe obavezno osnovno obrazovanje.

Izdvajamo sledeće afirmativne mere:

- mogućnosti da se u PPP i osnovnu školu može upisati dete bez ličnih dokumenata;
- svakom detetu koje pohađa osnovnu školu se obezbeđuju besplatni udžbenici od 1. do 4. razreda;
- u pojedinim predškolskim ustanovama i osnovnim školama su uključeni PA, kao pomoć pri učenju;
- u prvom obrazovnom ciklusu (od 1. do 4. razreda OŠ) učenici imaju mogućnost pohađanja dopunske nastave ili produženog boravka.

Ove mere su veoma pozitivne, ali su nedovoljne.

Nedostaci mera

- Nisu definisani standardi koji se odnose na broj učenika kojima može da pomaže jedan pedagoški asistent/asistentkinja. U praksi se dešavalo da je u nekim osnovnim školama jedan pedagoški asistent treba da pomaže 100 romskih učenika. Takva situacija nije realna i zbog toga dosta dece ne dobije adekvatnu pomoć od PA.
- Od prvog do četvrtog razreda OŠ, deca prelaze iz nižeg razreda u viši. Tom prilikom se ne proverava kvalitet znanja. Kada pređe u drugi obrazovni ciklus (od 5. do 8. razreda OŠ), nespremno dete prelazi na predmetu nastavu i počinje da se suočava sa dosta materije koju ne razume ili nedovoljno poznaje. Tada počinju problemi.
- Osnovna škola nema zakonsku osnovu da u drugom obrazovnom ciklusu organizuje produženi boravak. U tom periodu je učenicima iz romske zajednice najpotrebnija pomoć pri učenju.
- Od 5. do 8. razreda OŠ, udžbenici su skupi. Učenici iz porodica koje primaju MOP, nisu u mogućnosti da pribave kompletne udžbenike.⁵⁵ Prosvetni radnici se snalaze kako znaju i umeju. Međutim, dešava se da učenici iz siromašnih porodica nemaju sve udžbenike. Bez knjiga, adekvatne dodatne podrške u školi i nemogućnosti (zbog siromaštva) da plati dodatne časove, učenik je u većoj meri predodređen da dobije loše ocene i da izostane iz škole.

Predškolsko obrazovanje

Po zakonu, samo je PPP obavezno. Ta stavka oslobađa predškolske ustanove obaveze da besplatno uključe decu iz marginalizovanih grupa u program ranog razvoja. Predškolske ustanove su zainteresovane za pokretanje programa ranog razvoja, ali se postavlja pitanje ko će to da finansira.

U Srbiji, program ranog razvoja dece najintezivnije realizuje UNICEF i Fond za obrazovanje Roma iz Budimpešte. Većina sadašnjih aktivnosti se odnose na prikupljanje informacija, analizu potreba, utvrđivanje

55 Roditelji su se žalili istraživačima da ne mogu da priušte da kupe udžbenike na rate za drugi obrazovni ciklus.

standarda, planova i programa, projektovanje i uspostavljanje saradnje sa institucijama i preusmerava fokus stručne i zainteresovane javnosti na predškolske pripreme za razvoj deteta do 5 godina.⁵⁶

- Projekat IMPRES – „Unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji“, u saradnji sa Ministarstvom prosvete Republike Srbije. Realizuje se u 15 opština u Srbiji, finansira ga Evropska unija sa 3,75 miliona evra iz IPA pretpristupnih fondova dodeljenih za Srbiju, a sprovodi SOFRECO sa partnerima: Early Years (Rane godine) i Internationaler Bund. Projektne aktivnosti su započete 2011. godine i nastaviće se do 2014.
- Projekat „Inkluzija romske dece ranog uzrasta – Inicijativa za dobar početak“ je zajednički projekat Evropske unije i UNICEF-a. Bavi se uvođenjem sveobuhvatnih mera za unapređivanje ranog razvoja dece – kao početnu tačku na putu ka socijalnoj inkluziji romske dece. UNICEF je glavni kontakt za Evropsku uniju, a projekat zajednički sprovode Fondacija za otvoreno društvo (FOD), Fond za obrazovanje Roma (REF) i Međunarodna asocijacija „Korak po korak“ (ISSA).
- Projekat „Vrtići bez granica – proširene mogućnosti za učenje i razvoj dece iz osetljivih grupa.“ Realizuje se u 10 gradova Srbije, uz finansijsku podršku UNICEF-a i koordinaciju Centra za interaktivnu pedagogiju. Projekat je namenjen deci od 3 do 5 godina starosti koji do sada nisu imali pristup programima, a za cilj ima osnaživanje roditelja iz marginalizovanih grupa da uključe svoju decu u programe.
- „Centri za rani razvoj dece“ – projekat Udruženja „Roditelj“, uz podršku Kancelarije UNICEF-a u Srbiji, kompanije IKEA i Nacionalnog ambasadora UNICEF-a u Srbiji, Novaka Đokovića. Prvi centar je počeo sa radom u avgustu 2012. godine a namenjena je roditeljima i deci od 0 do 5 godina starosti, za svo stanovištvo, uz obavezu da se moraju uključiti i deca iz marginalizovanih grupa. Aktivnosti se odvijaju u prostorijama Udruženja u Beogradu i Nišu.
- Projekat „Osnažene Romkinje doprinose punom potencijalu deteta“ – koji sprovode „Romani cikna“ iz Kruševca, dečji centar „Mali princ“ iz Beograda i Edukativni centar Roma iz Subotice, u saradnji sa Građanskim inicijativama iz Beograda. Podršku za ovaj projekat obezbeđuje Bernard Van Lir Fondacija (Bernard Van Leer Foundation) iz Holandije i Kancelarija za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije.
- Projekat „ECD and Toy Library Program“ („Rani razvoj dece i program ‘Biblioteka igračaka’“) je kroz obrazovni program osnažio Romkinje koje imaju decu uzrasta od 0 do 5,5 godina, koje žive u siromaštvu, da budu prvi edukatori svoje dece i da podrže svoje decu tokom školovanja/obrazovanja razvijajući pozitivne roditeljske stavove prema obrazovanju/školovanju i učeći i primenjujući metode koje neguju razvoj deteta. Cilj ovog programa je unapređenje roditeljskih veština majki kako bi uspešno mogle da pripreme svoju decu za uključivanje u obrazovne ustanove. Ovaj program je doprineo obrazovanju u ranom uzrastu romske dece i njihovoj pripremi za PPP kroz biblioteke igračaka. Podršku projektu je obezbedio Fond za obrazovanje Roma.

Poboljšanje stručne obuke, podizanje svesti roditelja i unapređenje obuke nastavnika i školske medijacije

ZOSOV propisuje da nijedan učenik ne može ponavljati prvi razred.

Sistemske mere koje se mogu istaći su one koje se odnose na razvoj sistema podrške za decu kojima je potrebna dodatna pomoć u učenju i školovanju i mere koje za cilj imaju stvaranje istih uslova za svu decu, ali ne i mere koje za cilj imaju unapređivanje kvaliteta samog procesa obrazovanja.

ZOSOV je uveo ulogu pedagoškog asistenta (PA) u obrazovne ustanove, bez mogućnosti za njihovo stalno zaposlenje. Njima se svake godine produžava ugovor o radu. PA koji su angažovani u osnovnim školama finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. PA koji su uključeni u vrtiće finansira lokalna samouprava. Ova činjenica može da uskrati angažovanje PA u predškolskoj ustanovi, jer njegovo angažovanje zavisi od zainteresovanosti direktora PU kao zainteresovane strane.

56 Centar za prava manjina, Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji, Beograd, 2010, dostupno na: http://www.cpvz.org/download/izvestaj_RP.pdf.

NEZAIINTERESOVANOST DIREKTORKE PREDŠKOLSKE USTANOVE U MALOM IĐOŠU ZA OBNAVLJANJE UGOVORA PEDAGOŠKOM ASISTENTU

Pedagoški asistent je bio zaposlen u predškolskoj ustanovi „Petar Pan“ u Malom Iđošu od 2010. godine. Angažovanje ovog pedagoškog asistenta je omogućilo romskoj deci da redovno pohađaju nastavu. Uspostavljena je dobra saradnja sa roditeljima romske dece. Direktorka predškolske ustanove je obnovila ugovor pedagoškom asistentu 2011. godine. Međutim, 2012. godine, ona je odbila da produži ugovor pedagoškom asistentu, jer je nameravala da na tu poziciju angažuje svoju koleginicu. I pored toga što joj je jasno objašnjena pozicija PA, direktorka nije želela da produži ugovor. PA je prebačen u osnovnu školu, a romska deca iz Malog Iđoša se nisu upisala tokom školske godine 2013/2014.

Usvojen je „Pravilnik o programu obuke za pedagoškog asistenta“ koji posredno uređuje rad PA. Akreditovan je modularni sistem obuke u okviru Centra za doživotno učenje Univerziteta u Kragujevcu. Ukupno je 175 PA prošlo uvodnu obuku i četiri obavezna modula, ali je njih oko 120 radilo dve godine nakon samo uvodne obuke. Od 2012. godine, PA primaju platu iz republičkog budžeta. Danas je u obrazovni sistem uključeno 173 PA.

Najmanje 600 nastavnika, direktora i stručnih saradnika u ustanovama koje su angažovale PA i oko 120 prosvetnih savetnika su prošli obuku u okviru EFA10 projekta (Obrazovanje za sve).

„Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku“ uređuje uslove za procenu potreba za pružanjem dodatne podrške detetu i sastav i način rada interresorne komisije 11 (IRK) 12 koja procenjuje potrebe i predlaže individualni plan podrške detetu. IRK se u većini mesta bave pitanjima samo dece sa teškoćama, ali ne i problemima siromašne dece, a najčešće se ne bave decom ranog uzrasta. Suočavaju se sa mnogo problema u radu, a sredstva za podršku koju predlože nisu obezbeđena.

Obrazovne ustanove (mada ne sve) su formirale stručni tim za inkluzivno obrazovanje koji je prošao obuke i koji treba da se bavi razvijanjem inkluzivne prakse na nivou PU, OŠ i SŠ.

Škole u okviru školskog programa „Druga šansa“ i program uvođenja školskih autobusa su programi koji nadograđuju nezavršene obrazovne cikluse. Neophodno bi bilo da se ti programi realizuju u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje.

4. ZAPOŠLJAVANJE

Pomoć u traženju posla

Ovu oblast regulišu sledeća normativna akta: Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva 2008–2012; Strategija privrednog razvoja Republike Srbije za period 2006–2012; Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007. do 2012; Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji; Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji; Strategiju zapošljavanja za period 2005–2010. godine; Evropska strategija zapošljavanja 2020; Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji, 2009. godina. Prethodni Akcioni plan za sprovođenje ove Strategije usvojen je u julu 2009. godine za period 2009–2011. U vezi sa sprovođenjem Dekade inkluzije Roma i usvojene Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji, kao i Akcionog plana za sprovođenje ove Strategije u oblasti: zapošljavanje Roma, čiji sastavni deo čine i mere i aktivnosti u oblasti zapošljavanja, potrebno je naglasiti da su sve ove mere i aktivnosti uzete u obzir pri izradi Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja za 2011, 2012. i 2013. godinu.⁵⁷

Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) na kraju 2013. godine nalazilo se 22.102 lica romske nacionalnosti (broj registrovanih nezaposlenih Roma na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje), od kojih su 10.150 žene ili 46%, što predstavlja učešće od 2,9% lica romske nacionalnosti u ukupnom broju nezaposlenih lica na evidenciji NSZ. Ako posmatramo godine starosti, najveći broj lica romske nacionalnosti pripada starosnoj kategoriji od 15 do 30 godina i to 7.441 lice ili 34% od ukupno prijavljenih lica romske nacionalnosti na evidenciju NSZ, što znači da trećina nezaposlenih lica romske nacionalnosti pripada kategoriji mladih. Ako se posmatra obrazovni nivo, 19.850 lica romske nacionalnosti je nekvalifikovano (I i II stepen stručne spreme) ili 89,8% od ukupnog broja prijavljenih na evidenciju NSZ, 2.167 lica romske nacionalnosti je sa srednjim stručnim obrazovanjem ili 9,8%, dok samo 85 lica romske nacionalnosti prijavljenih na evidenciju NSZ ima više i visoko obrazovanje ili 0,4%.

*Tabela 1.
Kretanje broja nezaposlenih lica romske nacionalnosti prijavljen na evidenciji NSZ*

2010	2011	2012	2013
15.867 lica (7.637 žena)	19.398 lica (9.180 žena)	20.342 lica (9.513 žena)	22.102 lica (10.150 žena)

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ)⁵⁸

Nekoliko godina za redom, Nacionalna služba za zapošljavanje, pored raspisivanja redovnih javnih poziva, raspisuje i posebne javne pozive namenjene licima romske nacionalnosti za dodelu subvencija za samozapošljavanje i poslodavcima za zapošljavanje Roma. Međutim, ove mere ne daju rezultate zbog opstrukcije celog sistema od strane same države.

57 *Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji*, http://www.cpvz.org/download/izvestaj_RP.pdf.

58 *Godišnji izveštaj Nacionalne službe zapošljavanja, 2011–2012*, <http://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/svi-poslovi>.

Tabela 2.
Realizacija programa i mera namenjenih Romima koji su predviđeni nacionalnim akcionim planovima zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu

Naziv mere	Ukupan broj/žene 2011.	Ukupan broj/žene 2012.
Procena zapošljivosti i individualni plan zapošljavanja	14,722 / 6,486	14,851 / 6,651
Obuka za aktivno traženje posla i klub za traženje posla	340 / 183	417 / 206
Sajmovi zapošljavanja	716 / 231	400 / 134
Uključivanje u dodatno obrazovanje i obuke		
Funkcionalno osnovno obrazovanje	441 / 244	400 / 190
Informisanje i savetovanje za razvoj preduzetništva		
Obuka o preduzetništvu	247 / 78	207 / 59
Subvencije poslodavcima za otvaranje novih radnih mesta i zapošljavanje Roma	7 / 3	12 / 6
Subvencije za samozapošljavanje	40 / 14	25 / 11
Javni radovi	287 / 63	168 / 42

Izvor: Izveštaj NSZ o realizaciji Nacionalnog akcionog plana za zapošljavanje (NAPZ) za 2011. i 2012. godinu.

Mere za javne radove

Zapošljavanje na lokalnom nivou je u nadležnosti opštinskih saveta za zapošljavanje, Uprave za lokalni ekonomski razvoj i lokalnih kancelarija Nacionalne službe za zapošljavanje. Postoje retke opštine koje imaju razvojne planove na papiru, ali se u praksi skoro da ne može naći pozitivan primer sistemskog pristupa i faktičko zapošljavanja Roma. Može se sporadično naći neki primer javnih radova u kome se angažuje značajniji broj Roma. Međutim, pokazalo se da ni ove mere nisu primerene najugroženijim Romima i da najčešće ne daju dugoročne efekte. Osnovni problem u vezi sa subvencijama za samozapošljavanje povezan je sa uslovima koje je potrebno ispuniti za njihovo korišćenje. Potrebno je podneti sredstva obezbeđenja (poput hipoteke, založnog prava u trostrukoj vrednosti subvencije ili garancije banke, odnosno žiranta), što predstavlja nepremostivu prepreku za siromašne Rome i Romkinje. Kada je reč o subvencijama za zapošljavanje (subvencije poslodavcu), jedan od osnovnih problema jeste slaba zainteresovanost potencijalnih poslodavaca, dok se kod javnih radova najveći nedostatak ogleda u kratkoročnom efektu. Među pripadnicima romske nacionalne manjine koji jesu bili uključeni u neku od mera aktivne politike zapošljavanja, najviše je onih koji su bili angažovani u okviru javnih radova, ali analiza uticaja ovih mera pokazuje da one nisu doprinele povećanju šansi za nalaženje i zadržavanje trajnijeg zaposlenja.⁵⁹

Programi za sticanje prvog radnog iskustva

Romske NVO, YUROM centar, HELP – Nemačka i Karitas – Luksemburg su organizacije koje su svojim programima i projektima zaposlile više Roma no lokalne samouprave i lokalne filijale Nacionalne službe za zapošljavanje.⁶⁰

⁵⁹ Seminar o dobrim praksama u oblasti zapošljavanja Roma, 12. februar, 2013, SIPRU i Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Palata Srbije, Beograd.

⁶⁰ Seminar o dobrim praksama u oblasti zapošljavanja Roma, 12. februar, 2013, SIPRU i Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Palata Srbije, Beograd.

Diskriminacija na tržištu rada

Ozbiljne prepreke u ostvarivanju prava na rad pripadnika romske nacionalne manjine stvaraju etnocentrični stavovi političke elite, diskriminacija i uvrežene predrasude. Pripadnici romske nacionalne manjine izloženi su otvorenom i rasprostranjenom govoru mržnje, a među oblastima u kojima je diskriminacija prema Romima najviše izražena nalazi se upravo zapošljavanje.⁶¹ Od 781.000 državnih službenika u javnom sektoru, broj zaposlenih Roma je zanemarljiv (0,001%).⁶² To naročito važi za državnu upravu. Romske NVO i NVO Praxis su zabeležili slučajeve kada su osobe ili same bile izložene otvorenoj diskriminaciji prilikom konkurisanja za posao ili im je poznato da se to dogodilo članovima njihove porodice. Tim osobama poslodavci su čak otvoreno rekli da ne mogu ili neće da ih zaposle zbog toga što su Romi. Međutim, posredna diskriminacija je rasprostranjenija od direktne diskriminacije, budući da poslodavac koji odbija da primi romskog kandidata na posao, svoju odluku može objasniti razlozima kao što su popunjenost radnih mesta, nedostatak kvalifikacija ili iskustva romskog kandidata, i slično. Među ispitanicima koji su bili obuhvaćeni Praxisovim anketama iz 2013. godine, 4,5 odsto njih odgovorilo je da je bilo diskriminisano prilikom traženja zaposlenja ili na radnom mestu.

APEL ZA RADNU KNJIŽICU ROMA, INTERNO RASELJENIH LICA

Ostvarivanje prava na rad pripadnika romske nacionalne manjine otežano je i zbog komplikovanih procedura i uslova za dobijanje dokumenata koji su potrebni za zasnivanje radnog odnosa, što mnoge onemogućava da zaključe ugovor o radu. Osobe koje su, pored toga što su pripadnici romske nacionalne manjine, istovremeno i interno raseljena lica, suočavaju se sa dodatnim problemima. Naime, nezaposlenim raseljenim licima otežano je pribavljanje radne knjižice zbog toga što im je prebivalište i dalje prijavljeno u mestu iz kog su raseljeni, a nije predviđena mogućnost pribavljanja radne knjižice u mestu boravišta. Osobe koje nemaju radnu knjižicu, nemaju mogućnost da se prijave na evidenciju nezaposlenih kod NSZ, ne mogu da dobiju pomoć u pronalaženju zaposlenja, niti da koriste neke druge programe i usluge NSZ, uprkos tome što predstavljaju jednu od najranjivijih grupa na tržištu rada.

NVO Praxis je Ministru rada i socijalne politike u februaru 2010. godine uputio apel za izmenu Pravilnika o radnoj knjižici i predložio da se omogući izdavanje radnih knjižica i prema mestu boravka, ali je dobijen negativan odgovor. Ankete koje su sprovedene 2013. godine pokazuju da 9 odsto ispitanika ne poseduje radnu knjižicu – paket usluga koje nudi Nacionalna služba za zapošljavanje. Na osnovu rezultata anketa koje je Praxis sproveo 2012. godine, procenat nezaposlenih Roma koji nisu imali radnu knjižicu bio je 22,8 odsto, pa se može pretpostaviti da je stvaran udeo nezaposlenih Roma bez radne knjižice veći od rezultata dobijenih u istraživanju 2013. godine. Otežan pristup formalnom zaposlenju dovodi do veoma rasprostranjene pojave zapošljavanja u sivoj zoni ekonomije. Procenjuje se da čak 70% Roma, starosti između 15 i 64 godine, radi bez ugovora o radu. Među različitim oblicima neformalnog samozapošljavanja Roma, najzastupljenija aktivnost je sakupljanje sekundarnih sirovina. Ankete koje je sproveo Praxis 2012. godine pokazale su da je čak 212 ispitanika (65,43%), od ukupno 324 osobe koje nisu u radnom odnosu, niti su penzionisane, obavljalo poslove u sivoj zoni rada ili se povremeno bavilo sezonskim poslovima, uključujući i sakupljanje sekundarnih sirovina.

61 Republički zavod za statistiku, Rezultati popisa iz 2012, <http://popis2011.stat.rs>.

62 Centar za manjinska prava, istraživanje, 2010. „Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji”. <http://www.ligaroma.org.rs/sr/dokumenta/publikacije/finish/6-publikacije/2-pracenje-sprovođenja-romskih-politika-na-nacionalnom-i-lokalnom-nivou-u-rs.html>.

Podrška za samozapošljavanje i preduzetništvo

Usled pritiska međunarodne zajednice, niske kvalifikacione strukture, ali i delimično zbog profesionalne etike stručnjaka koji se bave zapošljavanjem, Romi su, u nacionalnim planskim i strateškim dokumentima, prepoznati kao teže zapošljiva grupa koja bi trebalo da ima prioritet prilikom sprovođenja mera aktivne politike zapošljavanja. U vezi sa ovim merama, za Rome se u tim dokumentima deklarativno predviđaju aktivne mere zapošljavanja (subvencije za samozapošljavanje, subvencije poslodavcu, dodatno obrazovanje i obuke i javni radovi), ali se u praksi ne opredeljuju ili se ne realizuju budžetska sredstva za te namene. „Opravdanja“ koje daje vlast jesu vrlo problematična i ima ih puno. Zapravo, vlast, pa i deo administracije zadužen za zapošljavanje Roma, neće da to uradi.⁶³

Ova tvrdnja je potvrđena činjenicom da je Vlada Republike Srbije usvojila gore pomenute mere, ali u republičkom budžetu nije opredelila sredstva za sprovođenje tih mera. To je bio slučaj i u 2013. i u 2014. godini.

Rešavanje problema mobilnosti tržišta rada Roma iz ruralnih oblasti

Neformalni rad za mnoge pripadnike romske nacionalne manjine predstavlja jedini način obezbeđivanja sredstava za život. Međutim, za pojedince koji su angažovani u neformalnoj ekonomiji i za njihove porodice, ova pojava povlači veoma ozbiljne posledice – njihov rad je nedovoljno plaćen, nemaju zdravstveno, ni socijalno osiguranje, poslovi koje obavljaju često su opasni po zdravlje, a u slučaju bolesti ili povrede na radu, oni ostaju bez ikakvih prihoda. U takvim situacijama, često ih odmenjuju deca, što ima veoma negativne posledice – dečji rad i prerano odustajanje od školovanja među romskom decom.

Minimum godina za zasnivanje radnog odnosa u Srbiji jeste usklađen sa završetkom obaveznog obrazovanja, ali uprkos tome, mnoga deca, umesto da pohađaju školu, primorana su da obavljaju različite poslove i da doprinose izdržavanju porodice. Među ispitanicima koji su bili obuhvaćeni anketama koje su sprovedene 2013. godine i čija bi deca trebalo da pohađaju osnovnu školu, čak petina ispitanika odgovorila je da njihova deca ne pohađaju školu upravo zbog toga što moraju da rade i da pomažu roditeljima u poslu. Dečji rad uvećava šanse da će romska deca živeti u siromaštvu, umesto da kroz obrazovanje steknu priliku za viši standard života i za pronalazak odgovarajućeg zaposlenja.

63 Srbija, *Zakon o budžetu*, 2013.

5. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Proširenje pokrivenosti i usluga zdravstvene i osnovne socijalne zaštite

Efikasnost socijalnog uključivanja i integrisanja Roma i Romkinja u srpsko društvo neophodno je posmatrati kroz visoko kvalitetan, adekvatan i ravnopravan pristup visokokvalitetnoj i priuštivoj zdravstvenoj zaštiti.

Međutim, romska zajednica nije homogena niti po svojim problemima niti po potrebama, pa ni po načinima na koje se problemi rešavaju. Najveći i najčešći razlog nemogućnosti pristupa pravima je nedostatak prijave prebivališta. Romi i Romkinje koji ne mogu da ostvare pravo na zdravstvenu zaštitu zbog nedostatka prijave prebivališta, mogu se podeliti u sledeće grupe:

- Prvu grupu čine romske porodice raseljene sa Kosova koje su nastanjene u neformalnim naseljima i nemaju prijavljen boravak. Sa ciljem da ostvare pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu jedan broj njih se prijavio na adrese na kojima u stvarnosti ne borave. Tim licima se često događa da vlasnici stanova traže visoke novčane naknade da bi prijavili njihov boravak na datoj adresi. Da bi ostvarili pravo na lečenje, zdravstvene ustanove im traže na uvid potvrdu za ostvarivanje zdravstvene zaštite koju na 60 dana overava Republički zavod za zdravstveno osiguranje. Za izdavanje ovakve potvrde, Zavod zahteva na uvid potvrdu o prijavljenom prebivalištu. Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije je 5. juna 2003. godine internim aktom ukinulo izdavanje tzv. zelenih kartona, odnosno potvrde o prijavi boravka interno-raseljenih lica. Od tada je praktično nemoguće prijaviti prebivalište. Ona lica koja od ranije imaju potvrdu o prijavi boravka, mogu je i dalje koristiti prilikom overavanja potvrde za zdravstvenu zaštitu, ali u slučaju da je nemaju sada moraju da imaju potvrdu o prijavljenom prebivalištu. Prijava novog prebivališta podrazumeva odjavljivanje prethodnog prebivališta na Kosovu. Na ovaj način je dodatno otežan položaj romskih porodica sa Kosova.
- Drugu grupu čine takođe lica bez prebivališta – koji neevidentirano i bespravno žive dugi niz godina u nelegitimnim naseljima, uglavnom u velikim gradovima (Beograd, Novi Sad, Niš, Subotica) u kojima su najčešće i rođeni. S obzirom da su naselja u kojima žive bez zvanične adrese, ni ova lica ne mogu ostvariti pravo na lična dokumenta bez prijave prebivališta, pa tako im je i pristup zdravstvenoj zaštiti vrlo ograničen. Ovoj grupi lica dostupna je samo hitna medicinska pomoć u gradovima u kojima žive, ukoliko hitna pomoć dođe u njihovo naselje.
- Romi i Romkinje koji su sezonski radnici takođe su grupa lica koja ima prepreke u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu. Ova lica uglavnom žive u nerazvijenim krajevima Srbije, a sezonski dolaze u veće gradove i nastanjuju se u nelegitimnim naseljima. S obzirom da veći deo godine provode izvan mesta u kojima imaju prijavu prebivališta, pristup i korišćenje zdravstvene zaštite je vrlo ograničen.
- Veliki broj deportovanih romskih porodica iz zapadnoevropskih zemalja po Sporazumu o readmisiji⁶⁴ nema lična dokumenta i ne ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu. Deci koja su rođena u Nemačkoj i drugim zemljama, a nemaju regulisano državljanstvo Republike Srbije, zdravstvene ustanove odbijaju pružanje zdravstvene pomoći, iako su to po Zakonu o zdravstvenoj zaštiti⁶⁵ dužni ukoliko je reč o deci mlađoj od 18 godina.

64 Evropska unija smatra da su sporazumi o readmisiji strateški odgovor na ilegalne migracije i njihovo potpisivanje i sprovođenje je preduslov za nastavak Evropskih integracija. Srbija je do sada zaključila 16 sporazuma o readmisiji sa 18 zemalja, uglavnom članica Evropske unije i okoline (sporazum o readmisiji je potpisan i sa Kanadom). Srbija je sa zemljama Evropske unije potpisala Jedinstven sporazum o readmisiji lica koja borave na njenoj teritoriji, septembar 2007, koji je stupio na snagu 1. januara 2008.

65 http://www.zdravlje.gov.rs/tmpmz-admin/downloads/zakoni1/zakon_zdravstvena_zastita.pdf.

- Među socijalno ugroženim Romima i Romkinjama postoji i manji broj apatrida, tj. lica bez državljanstva koja takođe žive u izolovanim, nehigijenskim romskim naseljima i često ne govore dobro srpski jezik. Usled raspada SFRJ mnogi pripadnici romske zajednice koji su rođeni u drugim republikama bivše Jugoslavije (najčešće Makedoniji), a decenijama su živeli u Srbiji, još nemaju regulisano pitanje državljanstva, a samim tim ni ostale dokumente, čime im je onemogućen pristup zdravstvenoj zaštiti.

Brojni izveštaji⁶⁶ upozoravaju da je zdravstveni status romske zajednice daleko ispod društvenog proseka u Evropi:

- očekivani životni vek za pripadnike romske zajednice u Evropi, pa i u Srbiji, je približno 10 godina kraći od proseka među opštom populacijom;
- posebno zabrinjava alarmantno kraći životni vek romskih žena i u odnosu na muškarce u romskoj zajednici i u odnosu na ostalu žensku populaciju;⁶⁷
- stopa smrtnosti novorođenčadi u romskim naseljima procenjuje se na 14 promila, dok verovatnoća umiranja pre pete godine iznosi oko 15 na 1.000 živorođenih, gotovo dvostruko više od nacionalnog proseka;⁶⁸
- učestalost javljanja oboljenja povezanih sa životnim uslovima kod Roma je veća nego u opštoj populaciji;
- kod romske dece su utvrđeni nedostaci u vakcinaciji i ishrani;
- veća je učestalost nesrećnih slučajeva i povreda kao što su: opekotine, padovi, saobraćajne nesreće, prelomi kostiju, intoksikacija, itd.
- nehigijenski uslovi u većini romskih naselja dovode do povećanog rizika izloženosti bolestima koje su u opštoj populaciji uglavnom već iskorenjene, kao što je tuberkuloza.

Formalne prepreke u pristupanju uslugama zdravstvene zaštite

Najčešće prepreke u pristupanju uslugama zdravstvene zaštite povezane su sa:

- administrativnim barijerama: mnogi pripadnici romske zajednice i dalje nisu registrovani u Fondu za zdravstveno osiguranje, uprkos pravu na besplatnu zdravstvenu zaštitu;
- odsustvom poverenja u institucije i obratno;
- lošim ekonomskim položajem i obrazovanjem;
- jezičkim barijerama;
- geografskim barijerama: romska naselja se obično nalaze u predgrađima ili u izolovanim seoskim oblastima u kojima nedostaju javni prevoz i infrastruktura;
- diskriminacijom;
- nedostatkom vremena;
- lošim prethodnim iskustvima sa predstavnicima zdravstvenih ustanova i
- nedostatkom znanja o raspoloživosti usluga.

U romskoj zajednici posebno su ugrožene trudnice i deca, iako su prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti navedeni kao posebno zaštićena kategorija koja može da ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu i kada su zdravstveno neosigurana (Član 4.).⁶⁹ Međutim, u ovom slučaju nije opisan postupak ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu zdravstveno neosiguranih lica koja pripadaju ovoj kategoriji. U zakonu se samo navodi da način ostvarivanja prava ovih lica dalje precizira Vlada Republike Srbije. Iz važećih podzakon-

66 CARE Nemačka-Luksemburg i Evropska unija, Projekat: Pristup uslugama zdravstvene zaštite koje tretiraju polno i reproduktivno zdravlje za žene i mlade – raseljene Romkinje/aktivisti na jugu Srbije, 2011, , <http://www.e8.org.rs/pristup-zdravstvenim-uslugama-koje-tretiraju-polno-i-reproduktivno-zdravlje-za-zene-i-mlade-%E2%80%93-raseljene-i-romekinje-u-juznoj-srbiji>.

67 Romska ženska mreža u Srbiji, *Izveštaj iz senke za Komitet za eliminaciju diskriminacije žena*, jul 2013, dostupno na: <http://bibija.org.rs/docs/cedaw/SHADOW%20REPORT%205TH%20SESSION%20SERBIA%20ROMA%20NETWORK.pdf>.

68 Istraživanje višestrukih pokazatelja 4 (MICS), <http://www.childinfo.org/mics4.html>.

69 Za lica koja nemaju zdravstveno osiguranje, jedini način da pristupe ovim uslugama je kroz dobijanje hitne pomoći. Država ne pokriva troškove lečenja za lica bez zdravstvenog osiguranja. U redovnom sistemu, bez zdravstvene knjižice, medicinsko lečenje je omogućeno za decu mlađu od 15 godina, trudnice i žene sa decom starosti do jedne godine.

skih akata ne vidi se jasno da li ova lica ostvaruju prava po osnovu zdravstvene knjižice ili bez zdravstvene knjižice. Naime, ovi propisi su pisani samo za „idealne“ situacije; nedorečeni su u tom pogledu i kruti jer ne dopuštaju izuzetke. U praksi se većinom ovim licima odbija pružanje zdravstvene zaštite bez overene zdravstvene knjižice.

Zdravstvena zaštita za lica koja su obuhvaćena obaveznim zdravstvenim osiguranjem obezbeđuje se u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju.⁷⁰ Kao posebnu kategoriju Zakon odredbama Člana 22, stav 11, izdvaja „lica romske nacionalnosti, koja zbog tradicionalnog načina života nemaju stalno prebivalište, odnosno boravište i omogućava im obavezno zdravstveno osiguranje, ukoliko ne ispunjavaju uslove za sticanje svojstva osiguranika po drugim osnovama (lično svojstvo – zaposlenje, korisnik penzije, ili član porodice osiguranika)“. Republički fond za zdravstveno osiguranje je Pravilnikom o načinu i postupku ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja omogućio Romima koji do tada nisu ostvarivali pravo na zdravstvenu zaštitu da dobiju zdravstvene legitimacije, ukoliko ispune minimalne uslove: da podnesu dokaz o prebivalištu ili daju izjavu o adresi prebivališta i izjavu o etničkoj pripadnosti. Takva zdravstvena legitimacija, odobrava se na osnovu Člana 22. stav 1. Zakona o zdravstvenom osiguranju na period od godinu dana. Republički fond za zdravstveno osiguranje je do 1. novembra 2011. godine izdao 4.193 zdravstvenih isprava Romima po ovom osnovu. Najveći broj Roma i Romkinja koji su uvedeni u obavezan sistem zdravstvenog osiguranja po osnovu nacionalne pripadnosti bio je u Filijali Kosovska Mitrovica – 1.176, a najmanji u Filijali Pirot – samo jedno lice. Na teritoriji Grada Beograda ukupno 809 lica romske nacionalnosti je po ovom osnovu zdravstveno osigurano, s tim što je najveći broj lica u ispostavi Palilula dobilo zdravstvenu knjižicu – 270, a u ispostavi Obrenovac samo jedno lice. Broj izdatih zdravstvenih knjižica Romima postepeno se povećava. Primeni ove afirmativne mere i otklanjanju problema koji su se dešavali u praksi, naročito prilikom davanja pomenutih izjava, doprinela je Instrukcija o primeni Zakona o zdravstvenom osiguranju koju je doneo ministar zdravlja. Njome su data uputstva da se kao dokaz mogu priložiti lična dokumenta koja poseduju lica koja pripadaju ranjivim grupama (lična karta, izvod iz matične knjige rođenih, dokaz o državljanstvu i slično). Pored toga, kao dokaz može se koristiti i izjava lica koje nema potrebna dokumenta. Deca ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu preko jednog od svojih roditelja.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA I SOCIJALNO OSIGURANJE

Romi su mogli nesmetano da ostvare pravo na zdravstveno osiguranje po osnovu lične izjave o mestu privremenog boravka samo u periodu od 17. jula 2010. godine do 1. oktobra 2010. godine, kada je počela da se primenjuje Uredba o sadržini, obrascu i načinu podnošenja jedinstvene prijave za obavezno socijalno osiguranje, jedinstvenim metodološkim principima i jedinstvenom kodeksu šifara za unos podataka u Jedinstvenu bazu Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja.⁷¹ Vlada Republike Srbije je donošenjem navedene Uredbe i propisivanjem navedenih dokaza kao uslova za ostvarivanje zdravstvenog osiguranja uskratila pravo na zdravstveno osiguranje, a samim tim i prava na zdravstvenu zaštitu velikom broju Roma, bez ličnih dokumenata i prijavljenog prebivališta. Licima koja ne poseduju lična dokumenta uskraćeno je pravo na zdravstveno osiguranje, a samim tim i na pružanje zdravstvenih usluga u svim zdravstvenim ustanovama, osim hitne medicinske pomoći. Imajući u vidu da podzakonski akt nije u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju i da sledstveno menja svrhu Zakona i tako umanjuje nivo zaštite garantovanih prava, NVO Praxis je u maju 2012. godine podneo inicijativu za ocenu ustavnosti i zakonitosti Ustavnom sudu. Hitnu zdravstvenu zaštitu, ustanove su dužne da pruže svim građanima, bez obzira na to da li imaju knjižicu, kao i da li je ona overena. U skladu sa očekivanjima da

70 Srbija, Zakon o zdravstvenom osiguranju, dostupno na: http://www.zdravlje.gov.rs/tmpmz-admin/downloads/zakoni1/zakon_zdra_osigura.pdf.

71 Uputstva Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje o prijavi za osiguranje za lica romske nacionalnosti, 02/1 br. 450-576/13 5. februar, 2013.

Zakon o prebivalištu i boravištu građana⁷² omogućiti prijavu prebivališta na adresi centra za socijalni rad, Republički fond za zdravstveno osiguranje je 5. februara 2013. godine uputio filijalama Instrukciju o postupanju prilikom prijave za zdravstveno osiguranje lica romske nacionalnosti.⁷³ Instrukcija je prilagođena izmenama rešenja Uredbe o sadržini, obrascu i načinu podnošenja jedinstvene prijave za obavezno socijalno osiguranje, jedinstvenim metodološkim principima i jedinstvenom kodeksu šifara za unos podataka u jedinstvenu bazu Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja u pogledu uslova za prijavu lica romske nacionalnosti na zdravstveno osiguranje, a koja se ne mogu osigurati po nekom drugom osnovu predviđenim Zakonom o zdravstvenom osiguranju.

Instrukcijom Republičkog fonda predviđeno je da će građani romske nacionalnosti svojstvo osiguranih pred Fondom moći da steknu na osnovu izjave da su romske nacionalnosti i prijave prebivališta na adresi centra za socijalni rad. Instrukcija Fonda je trebala da usaglasi propise u oblasti zdravstvenog osiguranja sa izmenama i dopunama Zakona o prebivalištu i boravištu građana i pratećim podzakonskim aktima – Pravilnikom o obrascu prijave prebivališta na adresi centra za socijalni rad i Uputstvom Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike centrima za socijalni rad o postupanju prilikom prijave prebivališta na adresi centra za lica bez zakonskog osnova stanovanja u Republici Srbiji. Međutim, u praksi prijava prebivališta na adresi centara za socijalni rad se ne ostvaruje efikasno i tek u septembru 2013. godine uz posredovanje Zaštitnika građana, ministarstva nadležna da uredi postupak prijave i sprovedu Zakon o prebivalištu i boravištu su usaglasila interne procedure i uputstva.

Osim ovoga, nailazimo na neujednačeno postupanje različitih filijala u vezi sa primenom Člana 22. stav 11. Zakona o zdravstvenom osiguranju, o čemu govori Zaštitnik građana u svom izveštaju o sprovođenju Strategije za unapređenje položaja Roma. Zaštitnik građana ističe da pojedine filijale ne izdaju zdravstvene knjižice po osnovu izjave, kao što je slučaj u Kraljevu, kao i da se u beogradskim filijalama različito postupa, na primer u gradskim opštinama Palilula i Zvezdara. Tako Romi koji žive u romskom naselju „Mali Leskovac“ na opštini Palilula dobijaju zdravstvenu knjižicu na osnovu izjave, a Romi koji živi tri stotine metara dalje u „Orlovskom naselju“, na opštini Zvezdara to ne mogu. Zaštitnik građana je tokom 2012. i 2013. godine primio značajan broj pritužbi lica romske nacionalnosti koja, zbog pomenute pravne nesigurnosti, nisu mogla da ostvare pravo na zdravstvenu zaštitu. Povodom toga, Zaštitnik građana je na sastanku održanom u oktobru 2012. godine, obavestio predstavnike Republičkog fonda zdravstvenog osiguranja o svom stavu da se za sva lica kojima je Zakonom obezbeđeno zdravstveno osiguranje moraju primenjivati propisi koji su u njihovom najboljem interesu.

Mnoge organizacije civilnog društva⁷⁴ u terenskom radu beleže nedovoljno efikasnu primenu novog Zakona o ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu dece, trudnica i porodilja,⁷⁵ koji je stupio na snagu 27.11.2013. godine. Tokom poslednjih nekoliko meseci organizacije civilnog društva beleže niz slučajeva u kojima Romkinjama (uglavnom sa teritorije Vojvodine) zdravstvene ustanove odbijaju da pruže zdravstvenu uslugu zato što nemaju overenu zdravstvenu knjižicu, iako na to imaju pravo prema novom zakonu.

Republički fond za zdravstveno osiguranje uputio je instrukcije svojim filijalama o primeni Zakona u kojima je navedeno da deca do 18 godina starosti, trudnice i porodilje u periodu do 12 meseci posle rođenja živog deteta imaju pravo na kompletnu zdravstvenu zaštitu, uključujući i pravo na lekove u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju i opštim aktima Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje, kao i na naknadu troškova prevoza u vezi sa korišćenjem zdravstvene zaštite, bez obzira na osnov po kome su zdravstveno osigurani i bez obzira na to što im isprave o zdravstvenom osiguranju nisu overene, a troškove će snositi Republički fond za zdravstveno osiguranje.

72 Službeni glasnik RS, br. 87/2011; http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_prebivalistu_i_boravistu_gradjana.pdf.

73 Uputstva Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje o prijavi za osiguranje za lica romske nacionalnosti, 02/1 br. 450-576/13 5. februar, 2013.

74 Romski ženski centar BIBIJA, Ženski prostor, Niš; Društvo Roma Novi Bečej.

75 Službeni glasnik RS, br. 104/2013; <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2013/3739-13.pdf>.

Na osnovu ovog uputstva filijale Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje trebalo je odmah da obaveste sve zdravstvene ustanove na području filijale da su dužne da pruže zdravstvene usluge sa neoverenim zdravstvenim knjižicama; deci do 18 godina života – na osnovu zdravstvene knjižice i uvida u datum rođenja deteta; trudnici – na osnovu zdravstvene knjižice i izveštaja lekara specijaliste ginekologije i akušerstva o postojanju trudnoće i porodilji do 12 meseci posle rođenja živog deteta – na osnovu zdravstvene knjižice i otpusne liste zdravstvene ustanove o obavljenom porođaju.

U drugom uputstvu Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje je objašnjeno da se pod ispravom o zdravstvenom osiguranju podrazumevaju zdravstvena legitimacija, potvrda za korišćenje zdravstvene zaštite i kartica zdravstvenog osiguranja. Pravo na kompletnu zdravstvenu zaštitu imaju deca, trudnice i porodilje ako im je izdata potvrda za korišćenje zdravstvene zaštite. To znači da npr. trudnica sa neoverenom zdravstvenom knjižicom ima pravo na kompletnu zdravstvenu zaštitu, a ne samo na onu koja se odnosi na trudnoću. Filijale Republičkog fonda su dužne da omoguće navedenim osiguranim licima izdavanje potrebne ocene lekarske komisije radi ostvarivanja određenih prava na zdravstvenu zaštitu i za naknadu troškova prevoza. Brojni su, međutim, slučajevi da Romkinje nisu informisane o ovom zakonu i pravima koja iz njega proističu, kao i da nadležne službe izbegavaju da primene zakonske odredbe.

Unapređivanje pristupa uslugama zdravstvene zaštite

Dostupnost zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite

Najpristupačnija zdravstvena zaštita romskoj zajednici je u domu zdravlja. Romske zdravstvene medijatorke beleže da gotovo 75% žitelja romskih naselja u kojima rade (59 romskih naselja, od oko 500 koliko ih ima u Srbiji) ostvaruje primarnu zdravstvenu zaštitu.

Angažovanjem romskih zdravstvenih medijatorki, primarna zdravstvena zaštita (domovi zdravlja) je postala dostupnija romskoj zajednici nego što je to bila pre pet do šest godina. Ukoliko osoba ima zdravstvenu knjižicu, pregled je besplatan, a većina lekova je dostupna po povoljnim cenama. Iako su domovi zdravlja, kao i druge ustanove, geografski daleko od naselja u kojima žive Romi (koja se nalaze na periferiji grada), domovi zdravlja su jedino mesto gde većina pripadnika romske zajednice može dobiti zdravstvenu negu, jer su usluge besplatne uz zdravstvenu knjižicu. Međutim, najveći problem je sekundarna i tercijarna zdravstvena zaštita koja obuhvata 15–20% romske zajednice.

Zaštitnik građana je ispitivao (na 500 ispitanika u romskim naseljima) kakva je dostupnost sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite: 38,9% ispitanika koristilo je bolničko lečenje, dok je banjsko lečenje i korišćenje zdravstvenih pomagala dostupno za svega 6,7% ispitanika.⁷⁶ Većina Roma i Romkinja sa kojima se susreću organizacije civilnog društva na terenu, u romskim naseljima, ne može da priušti prepisane lekove ukoliko se ne nalaze na listi lekova za koje se ne plaća participacija. S obzirom na to da većina Roma i Romkinja nisu zaposleni, da nemaju stalnih prihoda i da su u stanju socijalne potrebe, najčešće se novčana pomoć, koju primaju preko centara za socijalni rad, troši na kupovinu neophodnih lekova. Vakcinacija odraslih je zastupljena u onim sredinama gde postoji organizovano sakupljanje i reciklaža sekundarnih sirovina (Zvezdara, Čačak).

Nekoliko projekata⁷⁷ se bavilo promovisanjem vakcinacije odraslih sakupljača sekundarnih sirovina, a rezultati koje su ovi projekti postigli su doprineli povećanju svesti o opasnostima njihovog posla i potrebi za najboljom mogućom i adekvatnom zdravstvenom zaštitom.

76 Izveštaj o sprovođenju Strategije za unapređenje položaja Roma u RS, Zaštitnik građana, 2014; http://www.ombudsman.rs/attachments/3285_Izvestaj%20o%20sprowodjenju%20Strategije%20za%20unapredjenje%20polozaja%20Roma.pdf.

77 "Unapređenje zdravlja sakupljača sekundarnih sirovina u Subotici", Ministarstvo zdravlja RS, Odeljenje za javno zdravlje, Subotica, "Edukativni centar Roma u Subotici" i centar za zdravstvenu zaštitu u Subotici. "Karakteristike i socijalna situacija pripadnika romske populacije u Srbiji", Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu, <http://www.eknfak.ni.ac.rs/dl/FINALLY/Nacionalni-izvestaj-Srbija.pdf>.

Sistemski⁷⁸ stomatološki pregledi organizuju se povremeno za različite kategorije romske populacije, ali većina domova zdravlja povremeno i periodično organizuje stomatološke preglede dece u romskim naseljima (Zemun, Kruševac, Palilula, Voždovac, Inđija), pre svega u onim naseljima u kojima radi medijatorka. Određeni broj Romkinja, kako naglašavaju pre svega romske ženske organizacije, imaju izabranog lekara/ku opšte prakse, ali i izabranog ginekologa/škinju, a za decu pedijatra. Međutim, česti su slučajevi da su prvi ginekološki pregled imale neposredno pre porođaja i da je vreme porođaja zapravo njihov najintenzivniji susret sa zdravstvenom zaštitom.

Kvalitet usluga i mogućnosti pristupa zdravstvenoj zaštiti za Rome i Romkinje je nesumnjivo unapređen, a Ministarstvo zdravlja je aktivno doprinosilo sprovođenju ciljeva Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma. Jedna od aktivnosti su projekti i posebni zdravstveni programi za romsku zajednicu koji su usredsređeni na zdravstveno prosvetavanje, reproduktivno zdravlje i zaštitu zdravlja dece i žena.

Iako se dosta razgovara o broju pregleda u ustanovama primarne zdravstvene zaštite i o povećanom broju korisnika usluga zdravstvene zaštite, to i dalje ostaje u domenu primarne zdravstvene zaštite, dok se malo zna o kvalitetu pružanja usluga. Procene Ministarstva zdravlja i istraživanja, kao što je MICS,⁷⁹ koja sprovodi UNICEF i Zavod za statistiku Republike Srbije, dovode u vezu rad romskih zdravstvenih medijatorki sa kvalitetom usluga i dostupnošću zdravstvene zaštite Romima i Romkinjama.

Diskriminacija u sistemu zdravstvene zaštite

U romskoj zajednici se može čuti da diskriminacija postoji, ali ne i da su spremni da diskriminaciju prijave. Nekoliko je problema u vezi sa pojavom diskriminacije u zdravstvenom sistemu: prepoznavanje diskriminacije, informacije o tome kome prijaviti i na koji način, ali i prikriveni oblici diskriminacije su daleko češći od otvorene diskriminacije. Međutim, čini se da je poverenje u institucije na vrlo niskom nivou, pa otuda i slab motiv za prijavljivanje diskriminacije uopšte, pa i u ovoj oblasti. Problemi u vezi sa dostupnošću zdravstvene zaštite i posebno mali broj pacijenata romske nacionalnosti korisnika bolničkog lečenja ili rehabilitacije ukazuje na to da nadležni organi, posebno Ministarstvo zdravlja, treba da ispitaju i da ukoliko utvrde propuste, otklone ih i omoguće zdravstvenu zaštitu i zdravstveno osiguranje saglasno ciljevima strateških dokumenata koje je usvojila Vlada Republike Srbije.

Prava pacijenata

Romske zdravstvene medijatorke

Ministarstvo zdravlja zaduženo je za realizaciju dela Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma, koji se odnosi na oblast zdravstvene zaštite. Od samog početka Dekade inkluzije Roma, ovo ministarstvo realizuje Plan za zaštitu zdravlja Roma (2006). Projekat „romske zdravstvene medijatorke“, pokrenut 2008. godine, usmeren je na poboljšanje dostupnosti zdravstvene zaštite, poboljšanje zdravlja žena i dece, unapređivanje informisanosti i smanjenje nejednakosti. Do sada je angažovano 75 medijatorki koje rade na problemu zdravstvenog osiguranja i unapređivanju pristupa zdravstvenim uslugama u 60 opština u Srbiji. Romske zdravstvene medijatorke pokazale su se kao dobar model rešavanja mnogih problema na terenu. One su u stalnom i direktnom kontaktu sa žiteljima romskih naselja, dobro poznaju lokalne prilike i prave mrežu poverenja između romske zajednice i domova zdravlja. Ministarstvo zdravlja je zahvaljujući terenskom radu romskih zdravstvenih medijatorki uspostavilo elektronsku bazu za

78 Zdravstvena zaštita koja uključuje redovne medicinske preglede je dobra navika koja će, vremenom, stvoriti veliki zdravstveni kapital. Medicinski pregledi se preporučuju prvenstveno radi sprečavanja bolesti i otkrivanja zdravstvenih problema i rizika, kao i radi rane dijagnostike, što omogućava pravovremeno i uspešno lečenje.

79 UNICEF, Praćenje stanja i položaja dece i žena, novembar 2012, http://www.unicef.rs/files/Publikacije/mics4_srb_nov.%202012.pdf.

marginalizovane populacione grupe u kojoj je evidentirano 1.104 romska naselja u 60 gradova u Srbiji, u kojima živi 36.344 porodica, ili 137.800 Roma i Romkinja: žena 45.474, muškaraca 42.339 i 49.987 dece. Ova baza je dragocena, jer daje uvid u zdravstvenu sliku romske populacije,⁸⁰ ali i je i slika rada medijatorki. Tako je uz neposrednu pomoć zdravstvenih medijatorki učinjeno sledeće:

- 16.376 odraslih Roma i Romkinja su izabrali lekara opšte prakse;
- 10.343 žena izabralo specijalistu ginekologa, a 9.802 njih je obavilo barem jedan pregled;
- za 9.115 dece (uzrast od rođenja do 18. godine) roditelji su izabrali lekara specijalistu pedijatrije;
- za 10.689 Roma i Romkinja ostvarene zdravstvene knjižice;
- za 2.754 osobe iz romske populacije ostvarena lična dokumenta;
- na kraju 2013. godine, bez ličnih dokumenata je bilo 14,9% žena i 16,12% muškaraca – u 60 romskih naselja u kojima medijatroke rade;
- 25.759 dece uzrasta od 0–15 godine života vakcinisano;
- 3.374 trudnice kontrolišu svoje zdravstveno stanje, odnosno 44,78% – tokom 2013. godine, u naseljima u kojima medijatroke rade;
- uz pomoć zdravstvene medijatorke, 16,57% porodilja redovno kontroliše zdravlje.

Ciljana kampanja podizanja svesti o zdravlju

Medijatorke su značajan resurs za realizaciju javnih kampanja. Tokom 2013. godine uz podršku zdravstvenih medijatorki, koje su članice tima doma zdravlja za sprovođenje skrininga karcinoma dojke, Romkinje su uključene u organizovan skrining u onim naseljima i opštinama u kojima medijatorke rade, tako da je urađeno 546 mamografija. Značajan je i rad u samim romskim naseljima na informisanju i edukaciji romske zajednice.

Zdravstveno prosvetavanje

Cilj rada zdravstvenih medijatorki je da doprinesu društvenom uključivanju i smanjenju siromaštva putem povećanja svesti o zdravstvenim pitanjima i pristupu redovnom zdravstvenom sistemu za osobe iz marginalizovanih grupa. Cilj je uključivanje Roma u sistem zdravstvene zaštite i smanjenje razlika između Roma i većinske populacije u smislu njihovog položaja i pristupa uslugama zdravstvene zaštite. Zahvaljujući uspostavljenoj mreži zdravstvenih medijatorki u jedinicama lokalne samouprave, odnosno protokolima koje su pratile, Ministarstvo zdravlja je formiralo bazu podataka o zdravlju Roma na osnovu koje može da planira i sprovodi mere posebne zdravstvene zaštite i usluge u skladu sa potrebama i druge aktivnosti, naročito može da osmišljava mere zaštite i unapređivanja zdravlja Roma i Romkinja i preduzima hitne i druge mere.

Međutim, potreba za uvođenjem zdravstvenih medijatorki ukazuje na to da nisu pravilno iskorišćeni postojeći kapaciteti u domovima zdravlja u kojima se u skladu sa Članom 95. Zakona o zdravstvenoj zaštiti obezbeđuje „najmanje preventivna zdravstvena zaštita za sve kategorije stanovnika, hitna medicinska pomoć, opšta medicina, zdravstvena zaštita žena i dece, patronažna služba, kao i laboratorijska i druga delatnost“.⁸¹ Preporuka Zaštitnika građana je da Ministarstvo zdravlja treba da rad zdravstvene medijatorke uključi u redovne poslove primarne zdravstvene zaštite, kao trajnu uslugu, zaposli za stalno romske zdravstvene medijatorke, omogućujući doškolvavanje sada angažovanih medijatorki i da u domovima zdravlja, u skladu sa obavezom brige o javnom zdravlju, obezbedi usluge zdravstvene zaštite⁸² dostupne ranjivim društvenim grupama.

Efekte rada medijatorki su najuočljiviji kod sagledavanja podataka o vakcinaciji dece. Istraživanje je pokazalo da je većina dece, preko 98%, vakcinisana zahvaljujući medijatorkama koje obaveštavaju majke o vakcina-

80 Baza podataka, koja je još uvek u izradi i nije dostupna na internet stranici Ministarstva zdravlja, sadrži numeričke podatke sakupljene u ovoj oblasti. Ministarstvo zdravlja trenutno vrši analizu ovih podataka. Kada ova baza podataka postane dostupna, članovi Lige Roma će analizirati njen sadržaj.

81 Zakon o zdravstvenoj zaštiti, http://www.zdravlje.gov.rs/tmpmz-admin/downloads/zakoni1/zakon_zdravstvena_zastita.pdf.

82 Trenutno se zdravstvene medijatroke angažuju na skraćeno radno vreme, na osnovu ugovora na određeno koga imaju sa Ministarstvom zdravlja, dok domovi zdravlja dobijaju sredstva iz budžeta lokalne samouprave.

ma, dostavljaju im blagovremeno kalendar vakcinacije, a neposredno pre planiranog datuma vakcinacije odlaze u planiranu posetu i pri tom još jednom podsećaju majku o potrebi vakcinacije deteta. Iako su medijatorke jedan od najznačajnijih rezultata Dekade Roma, u Srbiji svakako i najuspešniji model prevazilaženja jaza između marginalizovane romske zajednice i lokalnih ustanova zdravstvene zaštite,⁸³ status njihovog zaposlenja i radno-pravni status je neizvestan.

Značajan doprinos primetan je i u zaštiti reproduktivnog zdravlja žena i mladih. Najveći broj žena se odlučio za odlazak na preventivni ginekološki pregled nakon razgovora sa zdravstvenom medijatorkom. Nesumnjivo je da je značaj medijatorke za zdravstveno prosvetavanje Roma ogroman i da je zahvaljujući njima poboljšano opšte zdravstveno stanje romske populacije. Unapređen pristup informacijama koje su važne za zdravlje, kao i obezbeđen lakši pristup uslugama ustanova zdravstvene zaštite doveo je do toga da u 59 lokalnih ustanova gde su angažovane romske zdravstvene medijatorke, 49,07% trudnica kontrolišu svoje zdravlje (u poređenju sa 7,58% pre dolaska medijatorki), a 41,97% Romkinja iz ovih opština imaju redovne ginekološke preglede (u poređenju sa 13,67% pre dolaska medijatorki). Iako nam ovo ne pruža informacije o kvalitetu usluga zdravstvene zaštite, to je svakako korak napred koji dovodi do poboljšanja zdravlja ove populacije i njihove bolje društvene inkluzije. U tom smislu resorno ministarstvo treba da uloži u razvoj kapaciteta medijatorke i njihovom daljem usavršavanju i obrazovanju. Romske zdravstvene medijatorke su prošle kroz proces edukacije preko seminara koje redovno organizuje Ministarstvo zdravlja i putem posebnih obuka. Program obuka za zdravstvene medijatorke je ocenjen akreditacijom Zdravstvenog saveta Srbije i Lekarske komore Srbije, tako da je edukacija moguća za lekare, medicinske tehničare i zdravstvene medijatorke sa ciljem upoznavanja medicinskog osoblja sa potrebama romske zajednice. Tako da je edukacija dostupna lekarima, medicinskim tehničarima i zdravstvenim medijatorkama. U obuci medijatorki učestvovale su i romske ženske organizacije sa temama ženska ljudska prava, borba protiv nasilja nad ženama i borba protiv trgovine ljudima.

Jedan od uočenih problema predstavlja i njihov mali broj – ima još dosta romskih naselja, ali i gradova i opština u kojima ima Roma, ali nema angažovanih medijatorki. Sa trenutnim kapacitetima, one ne mogu dospeti do svakog naselja i povezati ga sa ustanovama.

Sve zdravstvene medijatorke u svom radu nailaze na probleme. Većina njih ukazuje na to da deo problema na koje nailaze u toku rada ne mogu da reše bez saradnje sa drugim institucijama (lične karte, pomoć prilikom kupovine lekova). Jedan od problema je i taj što nema budžeta za senzibilizaciju zdravstvenih radnika na sekundarnom i tercijarnom nivou, stoga je jako mali broj Roma i Romkinja koji koriste ove nivoe zdravstvene zaštite, što stvara utisak da medijatorke nemaju uticaj na te ustanove, već svoje usluge pružaju najčešće korisnicima primarne zdravstvene zaštite u domovima zdravlja.

Koordinacija između zdravstvenog i drugih sektora

Većina zdravstvenih medijatorki ima potrebu da kontaktira sa drugim institucijama sistema, kao što su centri za socijalni rad i škole, uprkos tome što nemaju formalnu obavezu da takvu komunikaciju uspostave. Centar za socijalni rad ponovo je u vrhu institucija kada je učestalost upućivanja korisnika u druge institucije u pitanju. Potom slede domovi zdravlja i škole, ali je komunikacija ostvarena i sa lokalnim romskim koordinatorima.

Značajno je napomenuti da redovan terenski rad i posete romskim naseljima predstavljaju osnovni način rada medijatorki, što ih izdvaja od ostalih sistema podrške. Medijatorke u svom radu koriste merljive pokazatelje uspeha⁸⁴ (broj vakcinisane dece, povećan broj žena koje odlaze kod ginekologa, itd.) što nije slučaj sa drugim mehanizmima, npr. CSR (koji uspeh mere brojem obrađenih predmeta) i koordinatorima za romska pitanja.

83 Model romskih zdravstvenih medijatorki je za sada jedini model koji je unapredio pristup uslugama zdravstvene zaštite za romsku populaciju.

84 Ministarstvo zdravlja je utvrdilo pokazatelje za praćenje zdravstvenog stanja romske populacije i izradu baze podataka o zdravstvenom stanju Roma, jun 2014, <http://www.zdravlje.gov.rs/showpage.php?id=73>.

6. STANOVANJE

Desegregacija i nediskriminatory pristup stanovanju

Uslove stanovanja Roma u Srbiji trebalo bi da unapređuje Ministarstvo građevinarstva i urbanizma. Za realizaciju Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma do 01.01.2015. godine, obezbeđena su sredstva u iznosu od 431.034,00 EUR. Obezbeđena su i donatorska sredstva u iznosu od 5.109.750,00 EUR.

U Akcionom planu za stanovanje predviđeni su sledeći ciljevi:

1. Usklađen domaći zakonski i strateški okvir sa međunarodnim pravnim aktima koji uređuju pitanja prava na stanovanje.
2. Unapređena informaciona osnova o romskim naseljima i stanovanju Roma u Republici Srbiji.
3. Povećan nivo znanja i svesti o važnosti unapređivanja stanovanja Roma.
4. Unapređeno i započeto unapređivanje uslova stanovanja u oko 30 romskih naselja koja se zadržavaju na postojećoj lokaciji.
5. Utvrđeni planovi raseljavanja romskih porodica iz naselja koja treba raseliti.
6. Rešena stambena pitanja oko 500 romskih porodica iz programa raseljavanja beogradskih Roma iz nehipijenskih naselja i povratnika po sporazumima o readmisiji, kroz programe socijalnog stanovanja.

Međutim, nadležno ministarstvo nije preduzelo skoro nikakve konkretne mere.

Tokom 2007. i 2008. godine, Vlada Republike Srbije je preko ovog ministarstva finansirala 8 opština da izrade plansku dokumentaciju za postojeća romska naselja. Međutim, samo 3 opštine su to i uradile. Ostale opštine i posle 6 godina to nisu uradile, jer su nenamenski potrošili sredstva.

- 2008. godine je Ministarstvo građevine usvojilo preporuke – smernice za lokalne samouprave za legalizaciju postojećih romskih naselja, naročito onih koja se nalaze u gradskim jezgrima i sama su po sebi integrisana (desegregacija). Ipak, samo su dve opštine u Srbiji od 148 ukupno, legalizovale romska naselja u skladu sa tim preporukama. Za sada imamo samo dva romska naselja (Prokuplje i Knjaževac) koja su legalizovala u opštinama kao stara romska naselja u samim urbanim delovima grada, gde žive i drugi građani koji pripadaju većinskoj zajednici.
- Usvojen je i Zakon o socijalnom stanovanju 2006. godine na osnovu koga je izvestan broj romskih porodica raseljenih sa Kosova dobilo socijalne stanove.

Uopšteno govoreći, postoji značajna razlika u uslovima stanovanja između Roma i opšte populacije u Srbiji, što ukazuje na stepen isključenosti Roma i diskriminaciju u stanovanju koja postoji i godinama se toleriše. Prema istraživanju iz 2002. godine, koje je ujedno i jedino istraživanje te vrste i obima sprovedeno do danas, u Srbiji je bilo 593 romska naselja sa više od 15 kuća, od čega 285 gradskih, dok su ostala bila prigradska i ruralna. Oko 70% naselja nije imalo regulisan imovinski i pravni status, a oko 44% je imalo odlike nehipijenskih naselja i slamova. U tim naseljima koja su etnički čisto romska, živi oko 70.000 Roma. Infrastruktura naselja je neadekvatna (oko 30% naselja nema vodovodnu mrežu, više od 60% nema kanalizaciju, a struju 35%), kao i dostupnost institucijama (škola je udaljena više od 1 km za skoro 50% naselja, zdravstvena ustanova za oko 60%, a prodavnica za skoro 80% naselja). Situacija se od 2002. godine do danas nije bitno promenila.

- Tokom poslednjih dvadestak godina u Srbiji su nikla mnogobrojna nehipijenska naselja, neka od njih i u centralnim gradskim zonama velikih gradova, koja su potom bila predmet masivnih nasilnih raseljavanja (npr. naselja Belvill i Gazela u Beogradu). Naselja su nastala kao posledica ratnih dešavanja na Kosovu i usled ekonomske migracije Roma sa juga Srbije. Danas, Romi predstavljaju društvenu grupu izloženu posebnom riziku u procesu povratka po osnovu Sporazuma o readmisiji i veliki broj se po dolasku u Srbiju naseljava u romskim naseljima, od kojih su većina neformalna. Isto je i sa interno raseljenim Romima koji nisu smešteni u kolektivnim centrima i ne primaju nikakvu pomoć od države.
- Najozbiljniji problem koji oslikava politički stav političkih elita u Srbiji je izbegavanje legalizacije nekoliko stotina starih romskih naselja koja su starija od 50 godina. Poslednji slučaj izbegavanja legalizacije romskih naselja se desio 2013. godine kada je usvojen poslednji Zakon o legalizaciji objekata u Srbiji.⁸⁵
- Život u neformalnim naseljima koji se odvija u stalnom strahu od prinudnih iseljenja karakterističan je i za veliki broj Roma koji su raseljeni sa Kosova. Usled dvostruke ugroženosti koja proističe iz raseljenosti i pripadnosti manjinskoj zajednici, interno raseljeni Romi prepoznati su kao posebno ugrožena kategorija koja teže ostvaruje svoja zagarantovana prava i kojoj je potrebna dodatna podrška u stambenom zbrinjavanju. Prema podacima Komesarijata za izbeglice i Vlade Republike Srbije, oko 22.500 interno raseljenih Roma i Romkinja evidentirano je u bazi podataka Komesarijata, dok je samo 1.200 njih smešteno u kolektivne centre. Ovaj podatak pokazuje da je preko 95% interno raseljenih Roma po napuštanju Kosova bilo prepušteno samo sebi, bez podrške sistema u kom bi imali mogućnost da ostvaruju pravo na adekvatno stanovanje. Podaci koje je Komesarijat za izbeglice dostavio Praxisu u junu 2012. godine, ukazuju na to da „Komesarijat ne vodi evidenciju, niti raspolaže podacima o neformalnim naseljima“, samim tim Komesarijat nema ni podatke o broju „IRL, uključujući i pripadnike romske nacionalnosti koji stanuju u neformalnim naseljima“.

Integrirani pristupi stanovanju na lokalnom nivou

Lokalne samouprave su se samo sporadično pridružile inicijativi Dekade Roma i vrlo malo su uzele aktivnog učešća u njenoj realizaciji. Istraživanje koje je sprovedeno u okviru Lige Roma i koje je obuhvatilo 20 opština, pokazuje da su se opštine u Srbiji vrlo malo odazivale na pozive za dodelu sredstava iz državnog budžeta za izradu planske dokumentacije za neregularna naselja – samo je opština Prokuplje, kao jedina od 20 anketiranih opština, tražila i dobila sredstva od nadležnog Ministarstva i tu plansku dokumentaciju od 2008. do danas nije izradila.

Anketiranih 20 opština imaju ukupno 124 romska naselja, od kojih je 59 (48%) legalno, 46 (37%) nelegalno i čija je legalizacija moguća, a 10 (8%) su nehipijenska naselja u kojima legalizacija nije moguća. Sredstvima iz svog budžeta, opštine su preduzimale male intervencije u naseljima – put je urađen u 10 naselja od kojih je 6 u beogradskoj opštini Barajevo, struja u 3, vodovod u 3 naselja, što je ukupno 16 infrastrukturnih unapređivanja. Od toga su 3 urađena za potrebe opremanja novoizgrađenog objekta za izbeglice koji se nalazi u romskom naselju, a koji je finansiran sredstvima EU, za koji je opština ugovorom preuzela obavezu infrastrukturnog opremanja.⁸⁶

Po rezultatima ankete, može se zaključiti da opštine nisu dovoljno pripremljene za učestvovanje u programima unapređenja uslova stanovanja u romskim naseljima, da nisu motivisane i da nemaju svest o važnosti unapređenja.

Kapaciteti socijalnog stanovanja su jako mali danas u Srbiji i čine manje od 2% stambenog fonda. Pojedine opštine uopšte ni ne raspolažu stanovima za socijalno stanovanje. U opštinama koje imaju ove kapacitete, oni vrlo često nisu pristupačni Romima. U tom smislu treba pomenuti dobar primer Grada Beograda, koji prednjači u izgradnji objekata za socijalno stanovanje u Srbiji, koji je skoro trećinu svojih novoizgrađenih

85 Izveštaj: *Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji*, dostupan na: http://www.cpvz.org/download/izvestaj_RP.pdf.

86 Platforma za pravo na adekvatno stanovanje koju je predložila NVO Praxis iz Beograda, <http://www.praxis.org.rs/index.php/en>.

kapaciteta ustupio Romima raseljenim iz neformalnih naselja Belvila i Gazele. Posle brojnih negativnih iskustava iz Beograda koja su bila povezana sa nasilnim raseljavanjima romskih naselja, ovo je nagoveštaj nove klime u odnosu prema stanovanju Roma u Beogradu.⁸⁷

Socijalno stanovanje

Trajni mehanizam stambene zaštite svih socijalno ugroženih kategorija stanovništva predstavlja sistem socijalnog stanovanja, definisan Zakonom o socijalnom stanovanju i Nacionalnom strategijom o socijalnom stanovanju. Međutim, Romi su po pravilu slabo zastupljeni među korisnicima ovih mera, dok oni koji ih koriste i jesu uključeni u program, nailaze na niz drugih finansijskih izazova i na nejasne uslove održavanja ugovora. Zakon o socijalnom stanovanju ostavlja širok spektar merila za utvrđivanje prvenstva, koja se odnose na stambeni status, visinu primanja, zdravstveno stanje, invalidnost, broj članova domaćinstva i imovinsko stanje. Nacionalna strategija socijalnog stanovanja iz 2012. godine, koja, između ostalog, postavlja kao cilj i rešavanje problema neformalnih naselja, definisala je mere stambenog zbrinjavanja, ali se te mere sporo realizuju.

- Prilikom sprovođenja konkursa za socijalne stanove, Romi se često nalaze u nepovoljnijem položaju od ostalih građana, budući da češće imaju probleme sa prikupljanjem potrebnih dokumenata, imaju manje informacija o konkursima i neophodnim dokazima. Prema podacima iz ankete koju je sproveo Praxis, samo 6% ispitanika podnelo je prijavu za dobijanje socijalnog stana, od kojih je čak 28% imalo problem sa prikupljanjem potrebne dokumentacije. U slučaju interno raseljenih lica, i pored činjenice da jedan deo njih od 1999. godine živi u Beogradu, oni ne mogu tu da prijave prebivalište i konkurišu za ovaj vid stambenog zbrinjavanja. Porodice koje žive u socijalnim stanovima suočavaju se sa visokim troškovima zakupnine i komunalnih usluga koji ponekad iznose i više od polovine ukupnih primanja u domaćinstvu, a obavezne su da plaćaju i godišnji porez na imovinu fizičkih lica, zbog čega često nisu u stanju da izmire sve obaveze, što za posledicu ima raskidanje ugovora. Preko 25 romskih porodica koje stanuju u socijalnim stanovima u naselju Kamendin u Zemun polju obratilo se Praxisu za pomoć nakon dobijanja odluke Gradske uprave Grada Beograda kojom se otkazuje ugovor o zakupu socijalnih stanova ili se odbija produženje istih. Porodice su se uglavnom suočavale sa dve vrste problema: ili su im primanja prešla granicu socijalne ugroženosti, iako primanja nisu bila jedini osnov za dodelu socijalnih stanova, već i invaliditet, broj članova porodice, zdravstveno stanje i sl, ili zbog velikih troškova stanovanja nisu bile u mogućnosti da redovno plaćaju troškove zakupnine. Na ove odluke, stanovnici socijalnih stanova podneli su gradonačelniku prigovore koji su odbijeni uz obrazloženje da se protiv odluke Komisije za stambena pitanja gradonačelnika Grada Beograda ne može ostvariti pravna zaštita, a korisnicima socijalnih stanova kojima su otkazani ugovori nije ponuđen nikakav alternativni smeštaj, niti bilo kakva druga vrsta pomoći i podrške od strane socijalnih službi.
- Primer neodrživosti socijalnog stanovanja predstavlja i slučaj interno raseljenih lica koja su korisnici socijalnih stanova u Kraljevu. Naime, Praxisu su se za pomoć obratile 33 porodice koje stanuju u socijalnim stanovima, nakon što ih je tužilo javno preduzeće, Opštinska stambena agencija (OSA), radi iseljenja. Stanovi su izgrađeni donacijom organizacije HELP – Hilfe Zur Selbsthilfe e.V. Misije u Republici Srbiji, a njihov korisnik je Gradska uprava Kraljevo, koja je posebnim ugovorom prenela upravljanje i gazdovanje ovim stanovima Opštinskoj stambenoj agenciji. Nakon isteka roka od tri godine u kom su interno raseljena lica, prethodno stanovnici kolektivnih centara, živela besplatno u socijalnim stanovima u Kraljevu, OSA je propisala da korisnici socijalnih stanova moraju da obezbede minimum 75 evra u dinarskoj protivvrednosti po članu domaćinstva. Pritom, u ugovorima koje je OSA ponudila stanarima predviđena je mesečna obaveza na ime stanarine u iznosu od 1,20 evra po metru kvadratnom. Imajući u vidu to da određen broj stanara ne ostvaruje prihode ili nema dovoljno prihoda, za mnoge od njih je ispunjenje ugovornih obaveza neostvarivo. Zbog izuzetno nepovoljnih uslova za produžavanje ugovora, koje korisnici socijalnih stanova ne mogu da ispune, oni su ostali bez pravnog osnova stanovanja i tuženi su pred Osnovnim sudom u Kraljevu radi iseljenja.

- Grad Beograd je 2011. godine, od Evropske komisije u Beogradu dobio oko 2,3 miliona evra za rešavanje problema raseljavanja nehigijenskih naselja. Međutim, i danas ti ljudi žive u metalnim, nenamenskim kontejnerima na periferiji Beograda. Razlog neuspeha ovog projekta je u šovinizmu lokalnih vlasti i „građana“ koji ne žele Rome u svom komšiluku. Organizovano je nekoliko „spontanih“ protesta građana koji su blokirali izgradnju ovih naselja na lokacijama koje je odredio Grad Beograd.

Delokrug stambenih intervencija

Tokom poslednje decenije u Srbiji su nikla mnogobrojna nehigijenska naselja, neka od njih i u centralnim gradskim zonama velikih gradova, koja su potom bila predmet masivnih nasilnih raseljavanja (npr. naselja Belvill i Gazela u Beogradu). Romi predstavljaju grupu izloženu posebnom riziku u procesu povratka po osnovu Sporazuma o readmisiji i veliki broj se po dolasku u Srbiju naseljava u romskim naseljima, od kojih su većina neformalna. Isto je i sa interno raseljenim Romima koji nisu smešteni u kolektivnim centrima i ne primaju nikakvu pomoć od države.

Najozbiljniji problem koji oslikava politički stav političkih elita u Srbiji je izbegavanje legalizacije nekoliko stotina starih romskih naselja koja su starija od 50 godina. Poslednji slučaj izbegavanja legalizacije romskih naselja se desio 2013. godine kada je usvojen poslednji Zakon o legalizaciji objekata u Srbiji.

Prema nalazima istraživanja Centra za istraživanje etniciteta iz 2002. godine, u Srbiji su registrovana 593 romska naselja (sa preko 100 domaćinstava), od kojih je 34,6% delimično a 35,5% potpuno nelegalno, a 43% su slamovi (bez struje oko 10%, sa tekućom vodom u stanu 47,1%, a sa kanalizacionom infrastrukturom samo 24,2%) (Jakšić i Bašić 2005). Procena je da oko 70% populacije Roma u Srbiji živi u romskim naseljima, a da samo oko 5% Roma živi u socijalnim stanovima javnog sektora (u većinskoj populaciji taj procenat je niži, i iznosi 3% ali u apsolutnom iznosu znatno veći). Imajući u vidu dimenzije siromaštva i socijalne isključenosti Roma, taj procenat je izuzetno nizak. Dok se u ukupnoj populaciji 14,7% stanovništva suočava sa problemima siromašnog stanovanja, to je slučaj sa 64,1% romske populacije. Strategija za unapređivanje položaja Roma navodi da 39% Roma nema odgovarajuće snabdevanje vodom, a da 5% nema nikakve sanitarne uređaje (u slamovima 25%).⁸⁸

Problem romskih naselja je posledica istorijskih i socioekonomskih uslova u ex – Jugoslaviji, ali i ratnih i migracionih dešavanja u poslednjih dvadesetak godina u Srbiji.

Ovaj problem nije samo zakonski, planerski ili administrativni problem. On je posledica diskriminacije u ostvarivanju prava na urbani razvoj. U Srbiji postoji oko stotina romskih mahala koje su starije od 50 godina. Da bi smo sprečili dalje propadanje tih naselja, omogućili razvoj stanovnika tih naselja i imali gde da smestimo ljude koji će tek biti raseljavani, najbolje je usvojiti „Lex specialis“ o legalizaciji romskih naselja i njime regulisati rešenje za veliki broj problema koji nam dolazi u susret.

Uključenost regionalnih i lokalnih vlasti i zajednica

Kada je reč o saradnji između romskih NVO i lokalnih vlasti, ništa nije urađeno povodom uključivanja romskih NVO u rešavanje problema stanovanja. Liga Roma i OEBS su imali inicijative, ali službenici Ministarstva građevinarstva su ignorisali predloge Lige Roma i OEBS-a da iniciraju ovu saradnju.

KAKO FUNKCIONIŠE LOKALNA ZAJEDNICA U ROMSKIM NASELJIMA, REPUBLIKA SRBIJA – OPŠTINA APATIN

Uvod – Opština Apatin se nalazi na severozapadu Bačke, na levoj obali Dunava. Prostire se na 333 km² i čine je pet naselja: Apatin, Sonta, Prigrevica, Kupusina i Svilojevo. Blizina Mađarske, kao i hrvatske granice, reke Dunav, prirodni resursi koje ima, kao i komercijalni, turistički, sportski i rekreativni sadržaji čine ovu opštinu privlačnim turističkim centrom, mestom za lovački turizam i liderom u zemlji po tome, a poznata je i kao lider u regionu po zdravstvenom i sportskom turizmu. Apatin se u pisanim dokumentima prvi put pominje u 11. veku i bio je poznat kao industrijski centar čiji su se proizvodi otpremali Dunavom u Evropu. Perspektivu ove opštine u oblasti zapošljavanja treba tražiti u izgradnji centra za teretni transport u blizini Dunava, bezbednim lokacijama za industrijske parkove i novim industrijskim objektima, gasifikaciji opštine, drumskoj ili drugoj infrastrukturi koja otvara mogućnost domaćim investicijama i ulaganja stranog kapitala. Posebno treba istaći da ljudi različitih nacionalnosti i religija koji žive slobodno i zajedno u ovoj oblasti predstavljaju njeno bogatstvo.

Demografski podaci: Prema popisu stanovništva iz 2002. godine, opština Apatin broji ukupno 32.813 stanovnika, od čega je 9,4% stanovništva romske nacionalnosti koji su pretežno starosedeooci. Jedan broj Roma se doselio u ovu opštinu u poslednjih 20 godina iz Republike Hrvatske. Mali broj Roma iz ove zajednice živi i radi u inostranstvu.

Sa ciljem unapređivanja položaja Roma u opštini Apatin, u skladu sa preporukama Vlade Republike Srbije koje su date u okviru Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji, lokalna samouprava ove opštine je u maju 2010. godine započela proces izrade lokalnih akcionih planova za integraciju Roma. Opštinsko veće je u maju 2010. godine usvojilo Lokalni akcioni plan (LAP) za integraciju Roma u opštini Apatin. LAP uključuje sledeće oblasti: stanovanje, obrazovanje, zapošljavanje, životna sredina, kultura i informisanje. Od strategija koje su relevantne za Rome, Opština Apatin je usvojila i sprovela Lokalni akcioni plan za mlade za period 2010–2014, Strategiju održivog razvoja i Strategiju razvoja socijalne zaštite za period 2008–2013.

Istorijat – Opština Apatin je 2008. godine sistematizovala radno mesto koordinatora za romska pitanja usled potrebe rešavanja pitanja Roma. Koordinator za romska pitanja predstavlja sponu između pripadnika romske zajednice i institucija. Njegov zadatak jeste da doprinese unapređenju položaja Roma i smanji potrebu za socijalnom zaštitom. Lokalni tim u kome se nalazi i koordinator za romska pitanja je izradio Lokalni akcioni plan za osnaživanje Roma, koji se sprovodi u periodu od 2010. do 2015. godine.

Cilj ovog Lokalnog akcionog plana jeste da unapredi položaj Roma u oblasti stanovanja, obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, životne sredine, kulture i informisanja. U sprovođenje LAP i aktivnosti uključeni su i Romi u svim sferama društvenog života, čime je unapređen njihov socijalni status. Dobar primer prednosti sela jeste postojanje zdravstvenih ustanova, kulture, obrazovanja, sprotu. U oblasti obrazovanja, deca su uključena u redovno školovanje, dobijaju podršku tako što im je omogućen besplatan prevoz, celodnevni boravak, besplatna užina, pripremni časovi za školu, stipendije i slično.

Roditelji imaju povećanu svesti o potrebi za obrazovanjem i za učešćem u svim sferama javnog i društvenog života. Sva deca su vakcinisana, imaju zdravstvene kartone u naselju, postoji klinika sa lekarima koji redovno u nju dolaze i gde stanovnici dobijaju zdravstvenu zaštitu. Građani imaju mogućnost usavršavanja i doškolavanja, samozapošljavanja i uključeni su u programe namenjene unapređenju znanja i veština u oblasti poslovanja. U selu se nalazi kulturni centar koji je sedište svakodnevnih kulturnih događaja koji se tu održavaju i gde je osnovano Umetničko udruženje. Postoje i sportski tereni gde se održavaju sportski događaji i aktivnosti koje odvrćaju mlade od poroka i lošeg ponašanja u društvu.

Opis slučaja (priča)

Poslednjih godina je dosta sredstava iz budžeta opštine uloženo u razvoj infrastrukture naselja (uvedena je voda i struja, asfaltirani važniji putevi u naselju, popravljene su mnoge kuće Roma koji nisu živeli u adekvatnim stambenim uslovima), a sredstva je uz veliku stručnost i saradnju dodelio Centar za socijalni rad u Apatinu.

Romsko naselje u Apatinu broji oko 3.000 Roma, dok u celoj opštini Apatin ima oko 3.500 Roma, što znači da 86% Roma živi u romskom naselju. Prema klasifikaciji naselja, ono je prigradsko naselje, nastanjeno od 19. veka. Status zemljišta nije regulisan urbanističkim planovima zbog nedostatka sredstava. Opština nastoji da sprovođenjem finansijskih i birokratskih mera pomogne svojim građanima i proces legalizacije je u toku. Pravni status stambenih jedinica u naselju nije formalan usled nedostatka sredstava da se izvrši legalizacija. Zemljište je u vlasništvu opštine i delimično u privatnom vlasništvu. Većina stanovnika su starosedeooci.

Većina stambenih jedinica je izgrađena od čvrstog materijala, ima betonske podove, kupatila i mokri čvor. Dalekovod prolazi kroz selo. Većina stambenih jedinica je legalno priključena na elektromrežu. Naselje ima kanizacioni sistem za odvod površinskih voda. Postoji ulično osvetljenje u većem delu naselja. U selu se nalazi i vrtić. Postoji i klinika; dom zdravlja se nalazi 5km od sela, kao i policijska stanica. U blizini se nalaze i prodavnice, sportski tereni i ustanove kulture. Autobuska stanica je udaljena 5 km.

Sažetak posla koji je obavljen u romskom neselju u Apatinu, kroz sopstvene doprinose i 3% kroz doprinos od Ministarstva za infrastrukturu, za period od 1. januara 2005. do 31. decembra 2011. godine

Sredstva uložena od 1.1.2005. do 31.12.2005.
 (Odnos RSD:EUR – 100,00 RSD = 1 EUR)

1.	Atmosferska kanalizacija u Barskoj ulici	810.159,91
2.	Parking i raskrsnice kod vrtića	679.857,40
3.	Elektrifikacija kraja u kome žive Romi	743.535,06
4.	Oprema za igrališta	414.270,46
		2.647.822,83

Sredstva uložena od 1.1.2006. do 31. 12. 2006.
 (Odnos RSD:EUR – 100,00 RSD = 1 EUR)

1.	Put u Ulici muzike	466.267,00
2.	Amosferska kanalizacija u Ulici muzike	755.629,52
3.	Semafori u Ulici muzike	141.600,00
4.	Elektrifikacija naselja	858.459,23
5.	Vodovodna mreža u kraju u kome žive Romi	940.028,36
6.	Oprema za igrališta	40.887,00
		3.202.871,11

Sredstva uložena od 1.1.2007. do 31.12.2007.
(Odnos RSD:EUR – 100,00 RSD = 1 EUR)

1.	Putevi	443.861,72
2.	Atmosferska kanalizacija	748.757,14
3.	Projekat puteva u romskom naselju	2.005.419,00
4.	Elektrifikacija naselja	1.937.939,27
5.	Priključenje kuća na mrežu niskog napona	700.429,00
6.	Vodovodna mreža u romskom naselju	82.980,99
		5.919.387,12

Sredstva uložena od 1.1.2008. do 31.12.2008.
(Odnos RSD:EUR – 100,00 RSD = 1 EUR)

1.	Putevi	15.406.358,36
2.	Atmosferska kanalizacija	8.193.641,64
3.	Projekat puteva u romskom naselju	1.399.038,00
4.	Elektrifikacija naselja	419.696,15
5.	Priključenje kuća na mrežu niskog napona	907.290,92
6.	Vodovodna mreža u romskom naselju	19.029,58
		26.345.054,65

Sredstva uložena od 1.1.2009. do 31.12.2009.
(Odnos RSD:EUR – 100,00 RSD = 1 EUR)

1.	Putevi	57.986,80
2.	Atmosferska kanalizacija	700.000,00
3.	Elektrifikacija naselja	67.799,86
4.	Vodovodna mreža u romskom naselju	324.380,83
		1.150.167,49

Sredstva uložena od 1.1.2010. do 31.12.2010.
(Odnos RSD:EUR – 100,00 RSD = 1 EUR)

1.	Putevi	12.125.516,17
2.	Atmosferska kanalizacija	14.137.650,17
3.	Oštećenja puteva	21.146,40
		26.284.312,74

Sredstva uložena od 1.1.2011. do 31.12.2011.
(Odnos RSD:EUR – 100,00 RSD = 1 EUR)

1.	Vodovodna mreža u romskom naselju	289.311,49
2.	Putevi	748.920,51
3.	Atmosferska kanalizacija	358.073,60
		1.396.305,60

UKUPNO: 66.945.921,54 RSD

Kao što je gore navedeno, ovo romsko naselje ima institucije od velike važnosti za normalno funkcionisanje naselja ili normalan život njegovih stanovnika. Kombinacija i odnosi između građana i lokalnih vlasti predstavlja poseban i jedinstven slučaj koji ukazuje na to da se ovo naselje bliži dobijanju institucionalizovanog statusa. Trenutni status neformalnih naselja, uzimajući sve njih u obzir, broj građana i institucija prisutnih u naselju će u budućnosti promeniti status lokalne zajednice, što bi značilo da će u radu lokalnih institucija i lokalnih vlasti Romi biti dodatno zastupljeni.

Dobijanje statusa lokalne zajednice stvara uslove za dobijanje korisnih finansijskih resursa, te će i javnost doneti ispravne odluke dodelom sredstava iz budžeta za unapređenje naselja. Na osnovu gorepomenutog, potrebno je rešiti ostala pitanja koja se odnose na nedostatak infrastrukture, kao što je ulična rasveta, pijaća voda, nedostatak kanalizacionih odvoda i kišne kanalizacije u svim delovima sela, policijske i autobuske stanice, apoteke i prodavnice. Jedan od primera aktuelnih problema u naselju je taj što Ministarstvo zdravlja želi da zatvori kliniku u naselju, jer u njoj građani nemaju mogućnost odabira porodičnog lekara. Lekari koji rade u klinici dolaze iz zdravstvene ustanove u Apatinu i menjaju se svakog dana, a zbog odsustva lekara građani nemaju mogućnost odabira ličnog fizijatra.

Koncept porodičnog odabranog lekara je uveden u periodu nakon što je Ministarstvo zdravlja otvorilo kliniku u naselju. Ministarstvo zdravlja želi da ukine zdravstvenu zaštitu za Rome iz birokratskih razloga, umesto da odredi lekara koji bi radio u klinici u naselju. Opština pokušava da nađe rešenje za ovaj problem kako bi ova klinika mogla da odredi broj lekara koji će se uvek rotirati u klinici i na taj način uspostavili normalan rad ambulante. Gorepomenuti problemi, kao i sticanje statusa lokalne zajednice i mnoga druga pitanja će biti rešena na adekvatan i jednostavan način, a opština Apatin će se kvalifikovati kao opština koja je dostupna svim građanima na isti način, a ova oblast će predstavljati jedinstven primer načina rešavanja problema građana.

Analiza – Imajući u vidu probleme sa kojima se Romi suočavaju ne samo u ovoj opštini, već i širom Evrope, opština Apatin je sebi postavila za zadatak pružanje adekvatnih i funkcionalnih rešenja u cilju unapređenja ove etničke manjine. Sistematizacijom radnog mesta romskog koordinatora (RK), stvorili su se uslovi za usvajanje mnogih važnih političkih dokumenata koji za cilj imaju unapređenje položaja Roma, što nije bio slučaj pre angažovanja koordinatora.. Važno je napomenuti učesće Roma u lokalnim institucijama, jer na taj način Romi dobijaju priliku da u lokalnim institucijama identifikuju probleme sa kojima se suočavaju i da predlože rešenja. Kako bi pokazala dobre namere, opština Apatin je izabrala odbornike i članove opštinskog veća iz redova romske populacije, između ostalih, ukazujući time na mogućnost ravnopravnog učestvovanja svih građana u vlasti.

Rezultati i uticaj – Zahvaljujući dodeljenim budžetskim sredstvima i velikim infrastrukturnim radovima u opštini Apatin, romsko naselje u Apatinu će biti prvo naselje koje će biti proglašeno lokalnom zajednicom. Od 2005. godine, ova opština je izgradila kišnu kanalizaciju u skoro svim delovima sela, parking mesta i puteve, vodovodnu mrežu, izvršila elektrifikaciju i priključila kuće na elektromrežu i obezbedila opremu za igrališta. U naselju postoji ustanova kulture i predškolska ustanova. Ovakvi rezultati utiču na razvoj romske zajednice u romskom naselju u sferi društvenog života i u oblasti kulture, obrazovanja, zdravlja i zapošljavanja.

Zaključci – Na osnovu dosadašnjih rezultata, može se zaključiti da građani romskog naselja žive u uslovima koji su odgovarajući za život, učenje, rad i napredak, a ostaje još da steknu status lokalne zajednice i reše druga pitanja koja iz ovog statusa proističu. Opština Apatin je uložila značajna sredstva u unapređivanje položaja Roma u neselju i planira da u budućnosti i dalje promoviše razvoj romskih naselja i njihovih stanovnika. Rad opštine nije dovoljan da bi se u potpunosti rešila sva pitanja Roma, kao što se očigledno vidi iz primera ambulante. Mnoge stvari nisu u nadležnosti opštine, već se opština i grad moraju oslanjati na dobru volju državnih institucija. Na osnovu toga, neophodna je pomoć stranih donatora kako bi Romi u potpunosti bili ravnopravni sa ostalom neromskom populacijom.

Sažetak slučaja – opština Apatin podržava razvoj romske zajednice tako što je sistematizovala radno mesto koordinatora za romska pitanja i donela i sprovodi Lokalne akcione planove za Rome za peri-

od 2010 – 2015. Opština je u velikoj meri doprinela unapređenju nivoa obrazovanja Roma i Romkinja, prilika za zapošljavanje, razvoju zdravstvene zaštite i očuvanju nacionalnog identiteta. Većina posla je obavljena u oblasti stanovanja, čime je romsko naselje dovedeno u takvo stanje da može da dobije status lokalne zajednice. Sve ovo doprinosi unapređenju opšteg stanja romske zajednice, kao i suživotu sa drugim građanima u opštini Apatin.

LITERATURA

- Republički zavod za statistiku, 2012, dostupno na: http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162
- Vlada Republike Srbije: „Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji”, Beograd, 2009
- Evropska komisija, Izveštaj o napretku Srbije za 2013, Brisel, oktobar 2013, 36, 47, dostupno na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf
- Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Izveštaj o napretku Dekade inkluzije Roma za 2013
- Evropski centar za prava Roma, Srbija: Profil zemlje za 2011–2012, 7
- Zaštitnik građana, Izveštaj o sprovođenju Strategije za unapređenje položaja Roma sa preporukama, Beograd, 2014, str. 153
- Srbija, Član 17. Zakona o ministarstvima („Službeni glasnik RS” br. 72/2012, 76/2013)
- Centar za prava manjina, Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji, Beograd, 2013, 5, dostupno na: <http://www.ligaroma.org.rs/sr/dokumenta/publikacije/finish/6-publikacije/2-pracenje-sprovođenja-romskih-politika-na-nacionalnom-i-lokalnom-nivou-u-rs.html>
- Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Izveštaj za medije, 3. jul 2014, dostupno na: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/vesti/885-u-susret-novoj-strategiji-za-unapređivanje-polozaja-roma>
- Socijalna inkluzija i smanjenje siromaštva, jun 2013, dostupno na: http://www.inkluzija.gov.rs/?page_id=21484

Borba protiv diskriminacije

- Kancelarija za ljudska i manjinska prava, izveštaj za medije, 3. jul 2014, dostupno na: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/vesti/885-u-susret-novoj-strategiji-za-unapređivanje-polozaja-roma>
- Srbija, Zakon o ravnopravnosti polova, Službeni glasnik RS, br. 104/2009
- Srbija, Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Službeni glasnik RS, br. 33/2006.
- PRAXIS, Analiza praktične primene Zakona o vanparničnom postupku – utvrđivanje datuma i mesta rođenja, Beograd, decembar 2013, str. 5
- Centar za prava manjina, Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji, Beograd, 2013, str. 102, <http://www.ligaroma.org.rs/sr/dokumenta/publikacije/finish/6-publikacije/2-pracenje-sprovođenja-romskih-politika-na-nacionalnom-i-lokalnom-nivou-u-rs.html>
- Komesar za ljudska prava, februar 2012, dostupno na: http://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/prems79611_GBR_CouvHumanRightsOfRoma_WEB.pdf
- Za više informacija o projektu posetite: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/projekti/eu>
- Za više informacija o projektu posetite: http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Equal_Chances_for_Better_Prospets_-_Strengthening_Roma_in_Combating_Discrimination.pdf
- Evropska komisija, Izveštaj o napretku Srbije za 2013, Brisel, oktobar 2013, str. 35, dostupno na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf
- Evropska komisija, Izveštaj o napretku Srbije za 2013, Brisel, oktobar 2013, str. 47, dostupno na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Godišnji izveštaj za 2013. godinu, Beograd, mart 2014, str. 31–36.
- „Službeni glasnik RS”, br. 98/2006

Evropska komisija, Izveštaj o napretku Srbije za 2013, Brisel, oktobar 2013, str. 36, dostupno na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf

Zakon o ravnopravnosti polova, „Službeni glasnik RS”, br. 104/2009

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, „Službeni glasnik RS” br. 33/2006

Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 – corr, 107/2005 – corr, 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013

Krivično delo Povreda ravnopravnosti iz člana 128. Krivičnog zakonika Republike Srbije

Krivično delo Izazivanja i podsticanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti iz člana 317. Krivičnog zakonika;

Krivično delo Rasne i druge diskriminacije iz člana 387. Krivičnog zakonika

Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 – corr, 107/2005 – corr, 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Godišnji izveštaj za 2013. godinu, Beograd, mart 2014, dostupan na: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/images/files/Poverenik%20za%20zastitu%20ravnopravnosti%20-%20Izvestaj%202013.pdf>

Evropska komisija, Izveštaj o napretku Srbije za 2013, Brisel, oktobar 2013, str. 45, dostupno na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Poseban izveštaj o diskriminaciji dece, Beograd, novembar 2013, str. 28

Evropski centar za prava Roma, Pisani komentari Evropskog centra za prava Roma, PRAXIS-a i drugih partnerskih organizacija o Srbiji, za razmatranje pred Odborom za ekonomska, socijalna i kulturna prava na 52. sednici, mart 2014

Komesar za izbeglice i migracije, Republika Srbija, dostupno na: <http://www.kirs.gov.rs/articles/integracija.php?type1=6&lang=SER&date=0&all=1>

Službeni glasnik RS, br. 104/2009, dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ravnopravnosti_polova.html

Obrazovanje

Evropski centar za prava Roma – Prezastupljenost romske dece u „specijalnim školama” u Srbiji, mart 2014, dostupno na: <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-izvestaj-obrazovanje-jos-uvek-daleko-od-cilja-13-march-2014.pdf>

List Politika, Romski učenici pet godine pohađaju posebnu nastavu, Katarina Đorđević, 15. jun 2012, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Romski-djaci-vec-pet-godina-idu-u-izdvojena-odeljenja.lt.html>

Na teritoriji AP Vojvodine, izborni predmet „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture Roma” uključen je u škole od 1996. godine

Prava na zvaničnu upotrebu jezika i pisma etničkih manjina u Republici Srbiji, 2010, dostupno na: <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/posebnii-izvestaji/1213-2010-12-20-08-51-51>, page 39/40

Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, dostupan na: http://www.srpss.org.rs/zakon_o_predskolskom_vaspitanju_i_obrazovanju.pdf

Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja, član 6, dostupan na: http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.pdf

Analiza glavnih ciljeva i problema u pristupu pravima Roma na obrazovanje u Srbiji, dostupno na: www.praxis.org.rs

Podaci o broju Roma uključenih u obrazovni sistem, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Pregled – školska godina 2005/06–2010/11

ZOSOV, član 98(7) i ZOOV, član 56. Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV) eksplicitno pominje samo pristanak roditelja u ovom kontekstu, međutim staratelji mogu biti pravni zastupnici dece u jednakoj meri kao i roditelji, sa izuzetkom što odluke staratelja vezane za obrazovanje mora odobriti Centar za socijalni rad (Porodični zakon, „Službeni glasnik RS”, br. 18/2005, član 138.)

Prema podacima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 173 asistenta je angažovano u obrazovnom sistemu (PPP i OŠ)

Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku definiše uslove za preduzimanje procene potrebe za dodatnom obrazovnom, medicinskom ili socijalnom podrškom detetu ili učeniku, I definiše članstvo i način rada interesorne komisije (Pravilnik o dodatnoj podršci, član 1.)

Centar za prava manjina, Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji, Beograd, 2010, dostupno na: http://www.cpzv.org/download/izvestaj_RP.pdf

Preporuka broj R (2000) 4 Komiteta ministara država zajednica za obrazovanje romske dece u Evropi

Zapošljavanje

Centar za prava manjina, Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji, Beograd, decembar 2010, dostupno na: http://www.cpzv.org/download/izvestaj_RP.pdf

Godišnji izveštaj Nacionalne službe za zapošljavanje, 2013, dostupan na: <http://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/svi-poslovi>

Seminar o dobrim praksama u oblasti zapošljavanja Roma, 12. februar 2013, SIPRU i Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Palata Srbije, Beograd

Republički zavod za statistiku, Rezultati Popisa iz 2011. godine, dostupni na: <http://popis2011.stat.rs/>

Srbija, Zakon o budžetu, 2013, dostupan na: <http://www.trezor.gov.rs/uploads/file/Zakoni/Zakon%20o%20budzetu%20za%202013.pdf>

Zdravstvena i socijalna zaštita

Zakon o zdravstvenoj zaštiti, dostupan na: http://www.zdravlje.gov.rs/tmpmz-admin/downloads/zakoni1/zakon_zdravstvena_zastita.pdf

CARE Nemačka-Luksemburg i Evropska unija, Pristup uslugama zdravstvene zaštite koje tretiraju polno i reproduktivno zdravlje za žene i mlade – raseljene Romkinje/aktivisti na jugu Srbije, 2011, dostupno na: <http://www.e8.org.rs/pristup-zdravstvenim-uslugama-koje-tretiraju-polno-i-reproduktivno-zdravlje-za-zene-i-mlade-%E2%80%93-raseljene-i-romekinke-u-juznoj-srbiji>

Romska ženska mreža u Srbiji, Izveštaj iz senke za Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, jul 2013, dostupno na: <http://bibija.org.rs/docs/cedaw/SHADOW%20REPORT%205TH%20SESSION%20SERBIA%20ROMA%20NETWORK.pdf>

Istraživanje višestrukih pokazatelja 4 (MICS), dostupno na: <http://www.childinfo.org/mics4.html>

Srbija, Zakon o zdravstvenom osiguranju, dostupan na: http://www.zdravlje.gov.rs/tmpmz-admin/downloads/zakoni1/zakon_zdra_osigura.pdf

Uputstva Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje o prijavi za osiguranje za lica romske nacionalnosti, 02/1 br. 450-576/13 5. februar 2013

Službeni glasnik RS, br. 87/2011; dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_prebivalistu_i_boravistu_gradjana.pdf

Uputstva Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje o prijavi za osiguranje za lica romske nacionalnosti, 02/1 br. 450-576/13 5. februar 2013

Romski ženski centar BIBIJA, Ženski prostor, Niš; Udruženje Roma Novi Bečej

Službeni glasnik RS, br. 104/2013; dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2013/3739-13.pdf>

Izveštaj o sprovođenju Strategije za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji, Zaštitnik građana, 2014, dostupan na: http://www.ombudsman.rs/attachments/3285_izvestaj%20o%20sprovodjenju%20Strategije%20za%20unapredjenje%20polozaja%20Roma.pdf

Unapređenje zdravlja sakupljača sekundarnih sirovina u Subotici", Ministarstvo zdravlja RS, Odeljenje za javno zdravlje, Subotica, „Edukativni centar Roma u Subotici“ i centar za zdravstvenu zaštitu u Subotici

Karakteristike i socijalna situacija pripadnika romske populacije u Srbiji", Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu, dostupno na: <http://www.eknfak.ni.ac.rs/dl/FINALLY/Nacionalni-izvestaj-Srbija.pdf>

UNICEF, Praćenje stanja i položaja dece i žena, novembar 2012, dostupno na: http://www.unicef.rs/files/Publikacije/mics4_srb_nov.%2022.%202012.pdf

Ministarstvo zdravlja je utvrdilo pokazatelje za praćenje zdravstvenog stanja romske populacije i izradu baze podataka o zdravstvenom stanju Roma, jun 2014, <http://www.zdravlje.gov.rs/showpage.php?id=73>

Praćenje socijalne inkluzije u Srbiji – analiza i aktuelna situacija u socijalnoj inkluziji u Srbiji prateći evropske i nacionalne pokazatelje 2006 – 2012, drugo revidirano izdanje, Vlada RS Primena i praćenje standarda kvaliteta zdravstvene zaštite Roma u Srbiji, Analiza I preporuke, grupa autora, Centar za prava manjina, Beograd 2013, dostupno na: www.mrc.org.rs

Pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti za osetljive grupe na jugu Srbije, Praxis 2013, dostupno na: www.praxis.org.rs

Primeri dobre prakse za integraciju Roma u lokalnim samoupravama, Zaštitnik građana, Beograd 2013, dostupno na: <http://www.ombudsman.rs>

Procena efikasnosti lokalnih mehanizama socijalne inkluzije Romkinja i Roma, Tim za socijalnu inkluziju i smanjenje siromaštva, Beograd 2013. (str. 11)

Sprovođenje mera sa ciljem unapređenja zdravlja i zdravstvene zaštite Romkinja konkursima koje objavljuje Ministarstvo zdravlja u okviru Dekade inkluzije Roma – iskustva, Ženski prostor, Niš 2012

Istraživanje o zdravstvenom stanju romske zajednice: Pristup Roma uslugama zdravstvene zaštite, Populacioni fond Ujedinjenih nacija – Srbija (UNFPA) i Healthy Future Consulting, Beograd, 2010

Stanovanje

Centar za prava manjina, Praćenje sprovođenja romskih politika na nacionalnom i lokalnom nivou u Republici Srbiji, Beograd, decembar 2010, dostupno na: http://www.cpv.org/download/izvestaj_RP.pdf

Platforma za pravo na adekvatno stanovanje koju je predložila NVO Praxis iz Beograda, dostupna na: <http://www.praxis.org.rs/index.php/en/>

Romi u Srbiji – Istraživački centar za studije etničke pripadnosti u 2012

Konferencija/okrugli sto, STANOVANJE ROMA U SRBIJI: OD STRATEGIJE DO REALNOSTI, Beograd, 13. Novembar 2013

Srbija, Zakon o planiranju i izgradnji Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 13/96

Ovaj izveštaj je pripremila koalicija civilnog društva koju čine sledeće organizacije: Stalna konferencija romskih udruženja građana – Liga Roma (Beograd) – YUROM centar (Niš), BIBIJA Romski ženski centar (Beograd), Centar za prava manjina (Beograd), Edukativni centar Roma (Subotica) i Udruženje romskih studenata (Novi Sad).

Vodja istraživanja koalicije je Nenad Vladislavljev (Udruženje romskih studenata, Novi Sad) a projekat je vodila Sandra Abramović (Centar za prava manjina, Beograd).

Autori i autorke izveštaja su: Osman Balić (YUROM centar), Đurđica Ergić (BIBIJA Romski ženski centar), Stevan Nikolić (Edukativni centar Roma), Đokica Jovanović (Beogradski univerzitet, Filozofski fakultet i Univerzitet iz Novog Pazara) i Slavica Vasić (BIBIJA Romski ženski centar).

Kao istraživači, u projektu su učestvovali: Džanatan Koko i Božidar Jovanović (Liga Roma).

Organizacije koje su imale konsultativnu ulogu tokom izrade izveštaja: Sekretarijat Fondacije Dekade inkluzije Roma, Budimpešta; Departman za javnu politiku Centralnoevropskog univerziteta, Budimpešta; Evropski centar za prava Roma, Budimpešta; „Habitat for Humanity“, Romski obrazovni fond. Fondacije koje su se uključile u konsultativni proces su: Fondacija za otvoreno društvo: Program Najbolja iskorišćenost fondova EU za potrebe Roma (Making the Most of EU Funds) i Projekat za zaštitu zdravlja Roma (RHP), Budimpešta.

U periodu 2013–2014. godina Sekretarijat Dekade je podržao izveštaje koalicija civilnog društva u osam zemalja: Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Francuskoj, Nemačkoj, Italiji, Crnoj Gori, Srbiji i Velikoj Britaniji. U pilot godini 2012-oj, podržani su izveštaji sledećih zemalja: Albanije, Bugarske, Republike Češke, Mađarske, Makedonije, Rumunije, Slovačke i Španije.

U ovim izveštajima, koalicije civilnog društva dopunjuju ili dostavljaju alternativne informacije uz izveštaje o napretku Dekade koje su podnele vlade učesnice u Dekadi inkluzije Roma, kao i uz sve izveštaje o sprovođenju nacionalnih strategija za integraciju Roma koje su države članice dostavile Evropskoj komisiji. Svrha ovih izveštaja nije da zamene kvantitativno praćenje i ocenjivanje koje vrše državni organi, već da kanališu lokalno znanje u procese nacionalne i evropske politike i da prikažu stvarni društveni uticaj vladinih mera. Cilj izveštaja koje priprema civilno društvo je da dopune službene podatke, i daju makar približne podatke, ako ne postoje zvanični ili alternativno tumačenje objavljenih podataka.

Koordinator Projekta je Sekretarijat fondacije Dekade inkluzije Roma u saradnji sa programom Fondacije za otvoreno društvo – Najbolja iskorišćenost fondova EU za potrebe Roma (Making the Most of EU Funds). Sredstva za ovaj projekat je obezbedila Kancelarija za romske inicijative Fondacije za otvoreno društvo iz Budimpešte.

DECADE OF
ROMA INCLUSION
2005-2015
www.romadecade.org

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS

Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation

Teréz körút 46.

1066 Budapest, Hungary

www.romadecade.org